

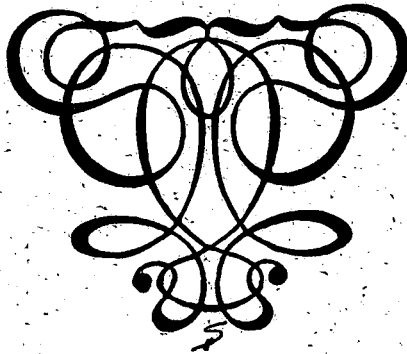
STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK · STATISTIK · EKONOMI

NY FÖLJD UTGIVEN AV

FAHLBECKSKA STIFTELSEN

INNEHÅLL

Stig Radhe, *Aldersfördelning av röstberättigade och röstande vid andra-kammarvalet 1932.* — Brita Skottsberg, *Den svenska diskussionen om parlamentarismen i samband med rösträttsfrågan 1904–1907 (forts).* — Översikter och meddelanden: *Ett nyupptäckt Järta-dokument från 1809–10 års riksdag.* Av E. Fahlbeck. — *Kontrasignationsvägran enligt RF § 38, och ett försök till dess tillämpande.* Av G. Hesselén. — *Ekonomisk statistik och ekonomisk teori.* Av Johan Åkerman. — *Statistiska Sällskapet i Uppsala.* Av S. D. Wicksell. — *Tidskriftsöversikt.* — *Litteraturgranskningar:* Erik Fahlbeck, *Ståndsriksdagens sista skede 1809–1866.* Anm. av G. Heckscher. — *Ramsay Muir, How Britain is governed.* Anm. av R. Lundström.

ÅRG. 37

1934

HÄFT. 2

LUND · · STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION · · LUND

DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP

Lösnummer av detta häfte kostar kr. 3:50.

Statsvetenskaplig Tidskrift har utsänt sitt andra häfte för året. I detta publicerar fil. stud. *Stig Radhe* en statistisk uppsats om »Åldersfördelning av röstberättigade och röstande vid andrakammarvalet 1932». Fil. kand. *Brita Skottsberg* avslutar sin i förra häftet påbörjade undersökning om »Den svenska diskussionen om parlamentarismen i samband med rösträttsfrågan 1904—1907». — Översiktsavdelningen upptar artiklar om »Ett nyupptäckt Järta-dokument från 1809—10 års riksdag» (av doc. E. Fahlbeck), »Kontrasignationsvägran enligt RF § 38 och ett försök till dess tillämpande» (av doc. G. Hesslén) samt »Ekonomisk statistik och ekonomisk teori» (av doc. J. Åkerman), varjämte amanuensen B. G. Cederström påbörjar en »Tidskriftsöversikt», vilken är avsedd att fortsättas häfte efter häfte. — Litteraturavdelningen innehåller en av G. Heckscher författad anmälan av E. Fahlbeck, »Ståndsriksdagens sista skede 1809—1866» (ingående i det stora verket »Sveriges riksdag») samt en anmälan av Ramsay Muir, »How Britain is governed», författad av R. Lundström.

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT kommer att under nästkommande år liksom hittills innehålla dels vetenskapliga uppsatser i politik — ordet taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels en avdelning översikter och meddelanden, avsedd att hålla läsaren å jour med vad som händer och skrives å hithörande områden, dels slutligen mera ingående granskningar av utkommande, framför allt svensk, men jämväl annan nordisk samt utländsk statsvetenskaplig litteratur. Tidskriften vill framträda som ett organ för vetenskaplig orientering och diskussion i de ämnen, vilka falla inom den angivna ramen.

Tidskriftens redaktion handhaves, under överinseende av Fahlbeckska Stiftelsens kollegium (professorerna FR. LAGERROTH, R. MALMGREN, S. WICKSELL, E. SOMMARIN, L. WEIBULL, G. CARLSSON och M. P. NILSSON), närmast av professor MALMGREN som redaktionssekreterare och ansvarig utgivare, under medverkan av professor SOMMARIN (nationalökonomi), professor WICKSELL (statistik), professor A. BRUSEWITZ, Uppsala (litteraturgranskningar: politik) och docent EDV. THERMÆNIUS (översikter och meddelanden: politik).

Tidskriften utkommer som hittills i 5 häften om året, omfattande tillsammans minst 20 ark. Prenumerationspriset är 10 kr. pr. år.

Prenumeration kan ske antingen genom bokhandel eller direkt hos »Statsvetenskaplig Tidskrifts Expedition, Lund» (ej hos redaktionen).

Eftertryck av tidskriftens artiklar och övriga innehåll utan angivande av källan förbjudes.

Lund i december 1933.

FAHLBECKSKA STIFTELSEN.

Av Skrifter utgivna av Fahlbeckska Stiftelsen har utkommit:

- I. SVEN HELANDER: Marx och Hegel. 1920. Pris kr. 4:—.
- II. CURT WEIBULL: Lübeck och Skånemarknaden. Studier i Lübecks pundtullsböcker och pundtullskvitton 1368—1369 och 1398—1400. 1922. Pris kr. 3:50.
- III. HALVAR G. F. SUNDBERG: Bidrag till frågan om besluts verkställbarhet enligt kommunallagarna. 1924. Pris kr. 3:—.
- IV. ISRAEL MYRBERG: Om tjänstemäns oavsättlighet. 1925. Pris kr. 5:—.
- V. ERIK LINDAHL: Arbetsdagens förkortning. 1925. Pris kr. 1:—.
- VI. HERBERT TINGSTEN: Konstitutionella fullmaktslagar i modern parlamentarism. 1926. Pris kr. 4:50.
- VII. CURT ROHTLIEB: Johan Fischerström. 1926. Pris kr. 1:50.
- VIII. BIRGER WEDBERG: Nädefrågor historiskt belysta. 1926. Pris kr. 2:75.
- IX. FREDRIK LAGERROTH: Indelnings- och grundskatteväsendets avveckling. Ett systemskifte inom svensk statshushållning. 1927. Pris kr. 8:—.
- X. GÖRGE ANDRÉN: Huvudströmningar i tysk statsvetenskap från tyska rikets grundläggning till 1900-talets början och deras förberedelse i 1800-talets tidigare politiska tänkande. 1928. Pris kr. 12:—.
- XI. FREDRIK LAGERROTH: Statsreglering och finansförvaltning i Sverige till och med frihetstidens ingång. 1928. Pris kr. 10:—.
- XII. GUNNAR BOMGREN: Sekretärs utskottet 1723—1756. 1928. Pris kr. 4:50.
- XIII. GUSTAF OLSSON: Den indiska författningskrisen. 1929. Pris kr. 10:—.
- XIV. ERIK LINDAHL: Penningpolitikens mål. 1929. Pris kr. 3:—. Slutsåld.
- XV. HERBERT TINGSTEN: Regeringsmaktens expansion under och efter världskriget. Studier över konstitutionell fullmaktslagstiftning. 1930. Pris kr. 7:—.
- XVI. ERIK LINDAHL: Penningpolitikens medel. 1930. Pris kr. 6:—.
- XVII. Studier över den svenska riksdagens kontrollmakt. Utgivna av Statsvetenskapliga Föreningen i Uppsala genom AXEL BRUSEWITZ. 1930. Pris kr. 12:—.
- XVIII. E. J. LINDERS: Bidrag till kännedomen om den kommunala beskattningen och vissa därmed sammanhängande ekonomiska och demografiska förhållanden i Sveriges landskommuner under åren 1918—1928. 1933. Pris kr. 6:—.
- XIX. JOHAN ÅKERMAN: Konjunkturteoretiska problem. 1934. Pris kr. 4:—.

ÅLDERSFÖRDELNING AV RÖSTBERÄTTIGADE OCH RÖSTANDE VID ANDRAKAMMARVALET 1932

AV FIL. STUD. STIG RADHE, UPPSALA

INLEDNING.

Det politiska intresset når i vårt land sin kulmen vid valet till riksdagens andra kammare, denna partiernas stora kraftmätning, vilken såsom bekant äger rum vart 4:e år, såvida icke K. M:t under perioden dessförinnan förordnat om nyval. Det gäller då för respektive partier att uppbåda så många »röster» som möjligt, d. v. s. nedpressa hemmasittarnas antal till ett minimum. Intressant är att se, hur de röstberättigade svara på denna partiernas appell och utöva sin politiska rättighet, valrätten, som tillkommer nästan hela folkmängden över en viss ålder. Vi ha i Sverige i likhet med Norge och Finland ett relativt lågt valdeltagande i jämförelse med övriga länder, vilket framgår av nedanstående tabell:

Val till riksdagens andra kammare eller dess motsvarighet.¹

Land	Valår	Rel. valdeltagande i %		
		Män	Kvinnor	Summa
Sverige	1928	72.6	62.7	67.4
Norge	1927	75.4	61.6	68.0
Finland	1929	59.6	52.1	55.6
Danmark	1926	83.2	70.0	76.5
Tyskland	maj 1924	87.9	81.5	84.5
England	1929			79.4
Frankrike	1928	83.8	—	83.8
Österrike	1927	91.0	88.0	89.0

Hur de röstberättigade och röstande fördela sig med avseende på olika attribut, såsom yrke, civilstånd, ålder m. m., har ett stort intresse såväl ur statistisk som rent partipolitisk synpunkt. I denna uppsats framläggas resultaten av en åldersfördelning av röstberättigade och röstande vid valet till andra kammaren i september 1932.

¹ Siffrorna hämtade från Woytinsky, Wl.: Die Welt in Zahlen.

PRIMÄRMATERIALETS URVAL.

Det primärmaterial, som använts, har varit de vid valet använda röstlängderna, som välvilligt ställts till förfogande av Statistiska Centralbyrån och för Stockholms vidkommande av Stockholms Stads Statistiska Kontor.

Av kostnadsskäl ha ej samtliga Sveriges valdistrikt — år 1928 voro dessa 3,970 med omkring 3.6 mill. i röstlängd upptagna personer — kunnat genomgå, varför ett urval har måst ske.¹ Som vid representativa undersökningar i allmänhet har svårigheten även här varit att utvälja undersökningsmaterialet på sådant sätt, att såväl systematiska som tillfälliga fel i största utsträckning elimineras, varigenom undersökningen blir så representativ som möjligt.²

Flera olika metoder för urvalet äro tänkbara; här ha följande riktlinjer följts.³

Då det är av intresse att undersöka, huruvida någon olikhet i våldeltagandet i olika åldrar finnes mellan landsbygden och städerna, har först denna uppdelning gjorts. Sålunda erhållna grupper ha i sin tur delats upp efter yrke. Därvid ha endast extremerna ur yrkesfördelningssynpunkt medtagits, ty om någon skillnad mellan olika yrkesgrupper skulle förefinnas, kunde man förvänta, att denna skulle tydligast framgå, om extremerna jämfördes. Då på landsbygden huvudnäringarna äro jordbruk och industri, ha som ytterlighetstyper för landsbygden räknats å ena sidan industri-, å andra sidan jordbruksdistrikt. Dessutom har medtagits en mellantyp, ett fåtal valdistrikt med den för sig själv talande rubriken »blandad».

För städerna ha som ytterligheter tagits å ena sidan »industrivaldistrikt», å andra sidan dess konträra motsats, som rubricerats som valdistrikt med befolkning av »tjänstemanna- och handels-typ».

¹ Beträffande den vid andrakammarval använda administrativa indelningen må nämnas, att landet delas upp i 28 valkretsar (detta gällde år 1932) — i regel omfattande samma yta som ett län. Dessa delas upp i kommuner, vilka i sin tur kunna av praktiska skäl delas upp i valdistrikt. Varje valkrets väljer ett antal riksdagsmän, proportionellt mot folkmängden, f. n. högst 20 — Stockholms stad —, minst 3 — Gotland.

² Härvid har det varit svårigheter att kämpa med, som helt visst ej utan den stora välvilja, det stora intresse och de uppslag, som från många håll kommit förf. till del, kunnat övervinnas.

³ Urvalet har skett i samråd med docent Herbert Tingsten, som även ekonomiskt medverkat vid undersökningen.

Dessa båda typer av distrikt kunna sägas representera i städerna dominerande yrken.

Att ej en mera noggrann uppdelning gjorts, beror bl. a. på att det knapphändiga siffermaterialet ej tål en dylik; siffrorna skulle bli alltför beroende av tillfälligheter.

Hänsyn har tagits till den geografiska skillnaden sålunda, att valdistrikt medtagits från alla delar av landet, vilket uppdelats i grupperna Norrland, Svealand och Götaland. Dessutom har jämförelse gjorts mellan vitt skilda delar av landet: Norrbottens län har jämförts med övriga Norrland och med Skaraborgs och Älvsborgs län. Att just dessa delar utvalts för en specialundersökning beror på att under det Norrbottens län ur jordbrukssynpunkt hör till de minst gynnade länen, Skaraborgs och Älvsborgs län höra till våra bästa jordbruksbygder. Gruppen »övr. Norrland» har medtagits för jämförelse med Norrbottens län.

Av städerna ha Stockholm och Göteborg bildat var sin grupp, då ju dessa städer äro våra politiska centra, framför allt Stockholm. Valdistrikt ha dessutom medtagits från Sveriges övriga städer. — Här nedan lämnas en schematisk översikt över dispositionen ur geografisk och yrkesfördelningssynpunkt.

Geografisk grupp	Y r k e s g r u p p			
	Tjänstemanna- och handel	—	Industri	Summa
Städer:				
Stockholm				
Göteborg				
Övriga städer				
Summa städer				
	Jordbruk	Blandade	Industri	Summa
Landsbygden:				
Norrland				
Norrbottnens län				
Övr. Norrland				
Svealand				
Götaland				
Skaraborgs och Älvsborgs län ...				
Övr. Götaland ¹				
Summa landsbygden				
	Summa Sverige			

¹ Siffrorna för denna grupp ej särskilt uträknade.

Det egentliga problemet har varit frågan: Vilka valdistrikt skola utväljas inom de ovan angivna gränserna? ¹ Då ingen klassificering av valdistrikten ur yrkesfördelningssynpunkt varit författaren tillgänglig utan endast av kommunerna, har en dylik fått tillgripas. För landsbygdens vidkommande har härvid använts den sist uppgjorda, nämligen den som finns i kommunalskatteutjämningsberedningens betänkande del I av år 1932. I denna indelas kommunerna i jordbruks-, blandade och industrikommuner.²

Då inom de så uppkomna gränserna fallit ett stort antal kommuner, ha, för erhållandet av extremerna inom resp. grupper, antitats dels den personliga kännedomen om de enskilda kommunerna, dels — den viktigaste källan — den av Statistiska centralbyrån för andrakammarvalet 1928 gjorda indelningen av Sveriges kommuner. Denna grundar sig på en djupgående yrkesfördelning av de i röstlängd upptagna personerna. Väljarkåren har därvid indelats i Socialgrupp I (överklass), II (medelklass) och III (arbetarklass).³

Vid indelning av kommunerna ha följande schema använts:⁴

Grupp	Procentuell andel av de i röstlängd upptagna:	
	Socialgrupp III	Jordbrukaregruppen
A högst 30 % över 60 %
B 1 30,1—60 % » 60 »
B 2	 30,1—60 »
B 3	 högst 30 »
C 1 över 60 % över 60 »
C 2	 30,1—60 »
C 3	 högst 30 »

¹ Förteckning över de utvalda valdistrikten finns i tab. 1.

² Indelningsgrunden har här varit (se sid. 7 av betänkandet): Som jordbrukskommuner ha räknats kommuner, där taxeringsvärdet å kommunalskattepliktig annan fastighet än jordbruksfastighet uppgår till högst 15 % av värdet å all kommunalskattepliktig fastighet; som blandade kommuner sådana, där nämnda relation utgör 15—33 $\frac{1}{3}$ %, samt industrikommuner sådana med det ifrågavarande procenttalet över 33 $\frac{1}{3}$ %, varvid dock i de fall, då en kommun haft högt värde å »annan» fastighet på grund av en större kraftverksanläggning, slotts-anläggning eller större antal sommarvillor, kommunen det oaktat räknats till jordbruksgruppen.

³ Angående närmare upplysningar beträffande resp. socialgruppers sammansättning, se Sveriges officiella statistik: Riksdagsmannavalen 1925—28, sid. 51 ff.

⁴ Ibidem sid. 57.

De typiska jordbruksdistrikten äro att finna bland grupp A, B 1 och C 1; de typiska industridistrikten i grupp C 3. De övriga kunna sammanfattas under rubriken »blandade». Som framgår av tabell 1,¹ överensstämna de utvalda valdistriktens kommuntyp med ovan nämnda gruppering på några få undantag när. Dessa undantag äro i de flesta fall jordbrukskommuner från Norrland. Deras medtagande motiveras därav, att det just här är nästan omöjligt att finna någon ren jordbrukskommun; de flesta kommunerna tillhöra typen »blandade». Då emellertid de utvalda kommunerna, som utgöra undantagen, ligga så nära gränsen till de kommuntyper, dit de förts, kan deras inverkan på det slutliga resultatet anses relativt obetydligt. Vad som ovan sagts angående urvalsmetoden, gäller endast kommuner, som äro lika med ett valdistrikt.

Beträffande de valdistrikt, som utgöra en del av en kommun, har en något annan metod följts. Visserligen har hänsyn tagits till ovan nämnda gruppering, men då det gällt att ur en kommun med flera valdistrikt taga en valkrets, måste man lämna yrkesfördelningen — den fasta marken — och vända sig till partifördelningen — ett helt visst något svagare underlag. Enligt vad som visade sig av andrakammarvalet 1928,² vunno högern och bondeförbundet i styrka, allt eftersom socialgrupp III minskade i styrka. Särskilt inom jordbrukargruppen hade dessa partier starkt förfäste. Arbetarpartiet åter hade motsatt utvecklingslinje: starkt jordbruksinslag, få arbetarröster; ju mer socialgrupp III vinner i styrka, desto fler arbetarröster finns det. Om ur en kommun ett eller flera industrivaldistrikt ha önskat uttagas, ha sådana valts, där kvoten $\frac{\text{arbetarpartiet}}{\text{högern} + \text{bondeförb.}}$ når sitt högsta värde; om ett jordbruksdistrikt önskats, har ett distrikt tagits där ovan nämnda kvot når sitt lägsta värde.

Vad städerna beträffar, har här den personliga kännedomen varit av synnerligen stor betydelse. Detta gäller särskilt distrikten från Stockholm. Urvalet från Göteborg har skett efter direktiv, som välvilligt lämnats från Göteborgs Stads Statistiska Byrå. Men

¹ Siffrorna äro hämtade ur en av aktuarien I. Uhnбом utarbetad manuskripttabell, som beredvilligt ställts till förf:s förfogande.

² Riksdagsmannavalet 1925—28, sid. 92—94.

härvid har även hänsyn tagits till partisiffrorna. Ty även för städerna visade det sig vid valet 1928, att högern avtog i styrka allteftersom socialgrupp III tilltog, medan arbetarpartiet visade motsatt utveckling.

Med stöd därav ha såsom valdistrikt av typen »tjänstemanna- och handel» — socialgrupp I och II äro i stor majoritet här — räknats sådana, där $\frac{\text{arbetarpartiet}}{\text{högern}}$ har ett lågt värde; som industri-distrikt sådana där nämnda förhållande har ett högt värde.¹

Det kunde kanske tyckas, att samma uppmärksamhet bort ägnas åt de röstberättigade inom grupperna »landsbygden» och »städerna» och deras underavdelningar, men som det politiska livet i städerna är betydligt intressantare än det på landsbygden — åtminstone från förf:s stadsbosynpunkt —, ha »städerna» blivit överrepresenterade i föreliggande undersökning. Uppmärksamheten mot den blandade typen har enligt tidigare motivering varit avsiktligt liten.

BEHANDLINGEN AV PRIMÄRMATERIALET.

De sålunda utvalda röstlängderna ha för hand avprickats på listor. Hela tiden har skillnad gjorts mellan män och kvinnor, enl. officiell svensk praxis. Som lämplig klassbredd har ansetts 5 år utom för den första — 24—25 år — och sista klassen — 81—w år. Då det är av ett speciellt intresse att veta, hur flitigt de allra yngsta röstberättigade sluta upp vid valurnorna, har detta motiverat gruppen 24—25 år. Någon uppdelning av dem, som äro över 80 år, har ej gjorts, utan de ha sammanförts till en grupp 81—w, emedan de utgöra en så liten del av den totala massan, att en uppdelning skulle ge alltför otillförlitliga resultat.

Summan av de röstberättigade och av de röstande har för varje enskilt valdistrikt jämförts med de officiella siffrorna.² Härvid har det visat sig, att felprickningar — ung. en per tusen röstberättigade resp. röstande — uppkommit vid förf:s undersökning, var-

¹ Därvid ha naturligtvis 1928 års valsiffror varit underlaget.

² Dessa voro ej vid tidpunkten för röstprickningen utkomna från trycket — en stor del voro ej uträknade —, men genom visat tillmötesgående från Statistiska Centralbyrån ha de delgivits förf. och de ännu ej genomgångna val-distrikten särskilt uträknats.

för dessa siffror justerats efter de officiella genom in- eller utlottning; sannolikheten har ansetts vara lika stor för samtliga grupper.

I röstlängderna finns endast uppgift angående den röstberättigades födelseår. En person, som är född exempelvis 1908, kan vid valtilfället, som inträffade 17 eller 18 september, antingen vara 23 eller 24 år. Men enligt grundlagen — Riksdagsordningen par. 16 — tillkommer rösträtt den, som bl. a. året före valet uppnått 23 års ålder, d. v. s. senast $31/12$ påföljande år uppnått 24 års ålder. Dessa, som äro födda 1908, ha således räknats som den första årsgruppen — 24 åringarna —; i analogi härmed räknas de, som äro födda 1907, såsom 25 åringar o. s. v. Dessutom har, under antagande av en jämn spridning inom varje år, större delen av de röstberättigade vid valtilfället uppnått 24 års ålder. Av dessa skäl har åldern för dem, som äro födda 1908, satts lika med 24 år, för dem 1907 lika med 25 år o. s. v. enligt nedanstående schema:

Födelseår	Åldersgrupp År	Födelseår	Åldersgrupp År
1908—07	24—25	1876—72	56—60
06—02	26—30	71—67	61—65
01—97	31—35	66—62	66—70
96—92	36—40	61—57	71—75
91—87	41—45	56—52	76—80
86—82	46—50	51—w	81—w
81—77	51—55		
		1851—w	24—w

De så åldersfördelade valdistrikten ha sedermera sammanförts enligt ovan beskrivna schema, varvid de utförda additionerna kontrollräknats genom addition på olika leder.

RESULTATET.

Låt oss först betrakta resultatet för samtliga valdistrikt sammantagna (tabell 3 och diagram 1).^{1,2} För såväl män som kvinnor bildas

¹ I detta liksom övriga likartade diagram har ingen hänsyn tagits till den varierande klassbredden, utan alla åldersgrupper ha placerats på samma avstånd från varandra.

² Följande förkortningar ha använts:

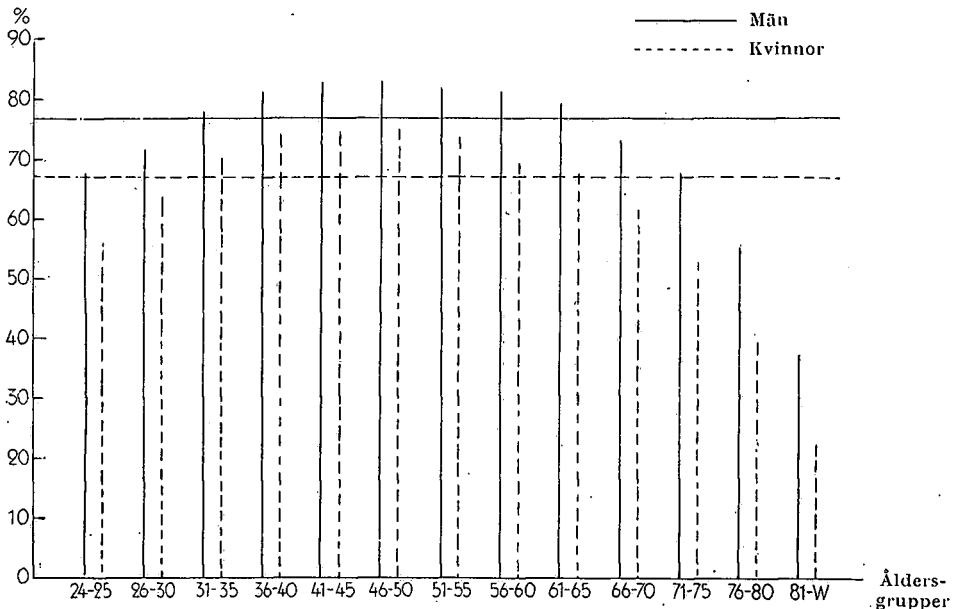
M_a = genomsnittliga rel. valdeltagandet för resp. kommunaltyper uttryckt i % av röstberättigade.

M_e = medianen.

Q_1 , Q_2 och Q_3 = 1:a, 2:a resp. 3:e kvartilen.

en jämnt stigande kurva med rätt låg begynnelsepunkt. Kurvan når sitt maximum i åldern 46—50 år — 82.9 resp. 75.1% —, varefter den faller:

Vad beträffar de olika könen, når männens valdeltagande i åldern 31—65 år över det genomsnittliga, kvinnorna visa samma förhållande. Detta är väl ungefär vad man kunde vänta sig. Anmärkningsvärt är det låga deltagandet i de yngsta åldersgrupperna. Om

Diagr. 1. Antalet röstande vid andrakammarvalet år 1932 inom olika åldersgrupper i hela riket i % av röstberättigade med fördelning efter kön. — De horisontella linjerna motsvara resp. genomsnitt för 24—w år, liksom i följande diagram.

man tänkte sig, att valrättsåldern sänktes ett eller flera år, skulle nog rätt så säkert dessa nya åldersgrupper visa samma låga valdeltagande, som nu åldersgruppen 24—25 år — ja, antagligen lägre. Därmed är det visst inte sagt, att det inte inom vissa kretsar finns stort politiskt intresse bland de yngre åldersgrupperna, 20—25-åringarna.

Kvinnorna visa — inom alla åldersgrupper — mindre relativt valdeltagande¹ än männen, särskilt i den första åldersgruppen, där

¹ Se diagram 1.

skillnaden är 12.2% (fås genom männens rel. deltagande — 67.9% — minus kvinnornas — 55.7%). Sedan avtar differensen, varierar mellan 7 och 8% — minst är den i gruppen 36—40 år, 7.0%, — detta t. o. m. 55 år. Sedan minskar tydligen kvinnornas politiska intresse betydligt mer än männens, särskilt i åldern 71 och över, där skillnaden håller sig kring 15%.

Åldersgrupp År	‰-fördelning av röstber. f (1)	‰-fördelning av röstande f (2)	Kumulativ serie ; av	
			f (1)	f (2)
M ä n				
24—25	63	55	63	55
26—30	150	141	213	196
31—35	137	139	350	335
36—40	119	126	469	461
41—45	109	118	578	579
46—50	99	107	677	686
51—55	85	91	762	777
56—60	68	72	830	849
61—65	54	55	884	904
66—70	48	45	932	949
71—75	34	30	966	979
76—80	21	15	987	994
81—w	13	6	1000	1000
K v i n n o r				
24—25	64	53	64	53
26—30	146	139	210	192
31—35	129	135	339	327
36—40	118	131	457	458
41—45	109	121	566	579
46—50	95	106	661	685
51—55	80	87	741	772
56—60	69	73	810	845
61—65	53	56	865	901
66—70	53	48	918	949
71—75	39	31	954	980
76—80	24	14	981	994
81—w	19	6	1000	1000

Medelåldern¹ för röstberättigade och röstande har uträknats. Därvid visar det sig, att under det den genomsnittlige röstande mannen är ungefär lika gammal som motsvarande kvinna, 43.8 resp. 43.9 år,

¹ D. v. s. det aritmetiska mediet, som här uträknats medelst produktmomentmetoden. Spridningen har antagits vara jämn omkring klassmitten, detta kanske något oegentligt. Medelåldern har, om ett fel, som bör vara systematiskt, ligger här, nu blivit något för hög. För gruppen 81—w år har 85 år tagits till mittpunkt, då frekvensen i åldern 91—w utgör en så obetydlig del av frekvensen i hela gruppen — endast ungefär 6%.

den genomsnittlige röstberättigade mannen är yngre än motsvarande kvinna, 44.1 resp. 44.8 år.

En bild av de olika åldersklassernas hos de olika könen andel i samtliga röstberättigades resp. väljandes antal ger omstående tablå.¹

Åldersgruppen 26—30 är tydligen den talrikaste åldersklassen såväl bland män som kvinnor både med avseende på röstberättigade och röstande. De röstberättigade män, som voro i åldern upp till 50 år, utgjorde av samtliga röstberättigade män 67.7%, och motsvarande kvinnor av samtliga röstberättigade kvinnor 66.1%. Motsvarande siffror med avseende på väljarna voro 68.6 resp. 68.5%, alltså ungefär lika stora. Detta visar, att kvinnorna före 50 år visa större relativt valdeltagande än männen under samma tidrymd.

För att få ett mått på spridningen ha kvartilerna uträknats, vilket givit följande resultat:

	M ä n		K v i n n o r	
	Röstber.	Röstande	Röstber.	Röstande
Q_1	31.4 år	32.0 år	31.6 år	32.2 år
$M_e = Q_2$	41.4 »	41.7 »	42.0 »	41.8 »
Q_3	54.3 »	53.5 »	55.7 »	53.8 »

Kvartilerna för de röstberättigade männen ligga tydligen lägre än för motsvarande kvinnor. Anhopningen är större hos de »äldre» kvinnorna än hos de »äldre» männen, $Q_3 = 55.7$ resp. 54.3 år. Någon större nämnbar skillnad hos de väljande av olika kön finns ej härutinnan.²

¹ Se föreg. sida.

² Ett jämförelsematerial av relativt sent datum har varit en åldersfördelning, gjord vid riksdagsvalet i Tyskland i maj 1924, varvid en stadskommun, Nürnberg, och en landskommun, Lauenburg i Pommern, utvalts. Siffrorna för de enskilda delarna ha ej varit tillgängliga för förf. utan endast den hopslagna summan — se tabell 2. Siffrorna äro hämtade ur Woytinsky, Wl.: »Die Welt in Zahlen VII», Berlin 1928.

Då i Tyskland andra röstbestämmelser gälla än i Sverige, äro dessa siffror ej fullt jämförbara med förf:s. Den viktigaste skillnaden är den, att i Tyskland som rösträttsvillkor fordras, att vederbörande person, man eller kvinna, senast valdagen har uppnått 20 års ålder — den tyska Reichwahlsgesetz par. 1. Under antagande — ingen uppgift finnes härom — att i klassen 20—25 inräknats alla, som vid valtilfället varit fyllda 20, 21, 22, 23 och 24 år, har åldersindelningen skrivits under formen 20—24, 25—29 o. s. v. enl. förf:s tidigare tillvägagångssätt. Vid jämförelse mellan de tyska och svenska siffrorna må därför erinras om att

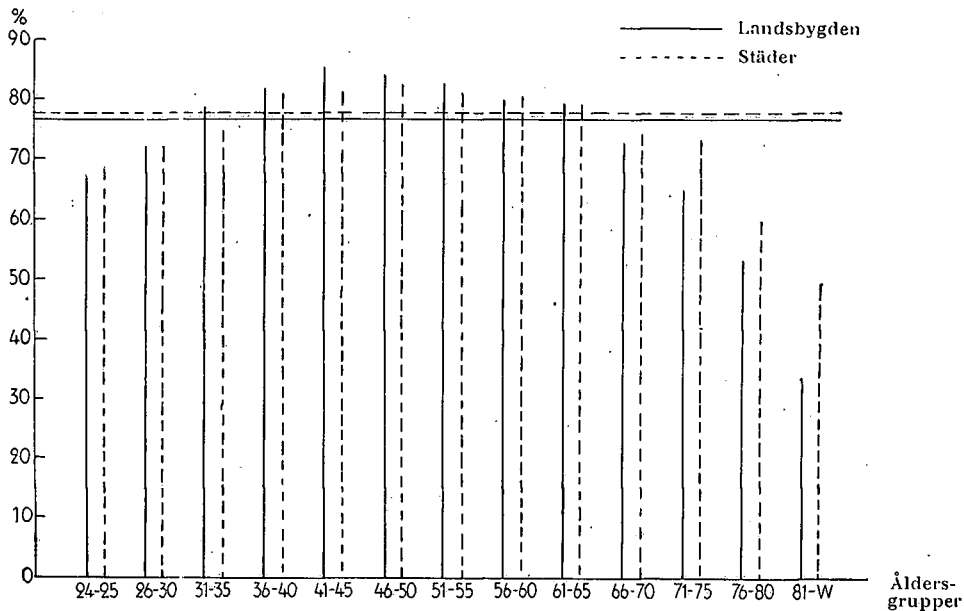
Landsbygdens och städernas röstberättigade förete en hel del olikheter.¹ Bland männen äro fluktuationerna mellan de olika åldersgrupperna större på landsbygden än i städerna, där kurvan löper relativt jämnt. Valdeltagandet ligger i båda typerna i åldern 31—65 år över genomsnittet. I de äldsta åldersklasserna, 71—w år, är valdeltagandet lägre på landsbygden än i städerna. En förklaringsgrund härtill kan möjligen vara de längre avstånden till vallokalen på landet. Kvinnorna visa samma förhållande, ehuru landsbygdens kvinnors lägre valdeltagande börjar visa sig redan efter 60 år; därförinnan har deras valdeltagande varit betydligt större än kvinnornas i städerna. Dessas avvikelser från männens av samma typ deltagande har sitt lägsta värde vid 46—50 årsgruppen — 5.6%. Kurvan har ungefär samma sträckning på bägge sidor omkring denna punkt — dock ökar differensen mer hos de äldsta grupperna — 71—w år. För landsbygden har motsvarande kurva ett stort värde i 24—25 årsgruppen — liksom den förra —, men minimum 6.0% ligger här i 26—30 år; lågt värde visar även 31—35 och 36—40 årsgrupperna, 7.0 resp. 6.4%. En större skillnad inträder vid 41—45 år — 10.1% —, som varar till 60 år, varpå ånyo en stegring inträffar — 16.2% —, vilken fortsätter kurvan ut.

de tyska ligga hela tiden ett år lägre än de svenska motsvarigheterna. Sammanslagning har skett av förf:s siffror för grupperna 71—75, 76—80 och 81—w till 71—w för underlättandet av jämförelsen med de tyska siffrorna.

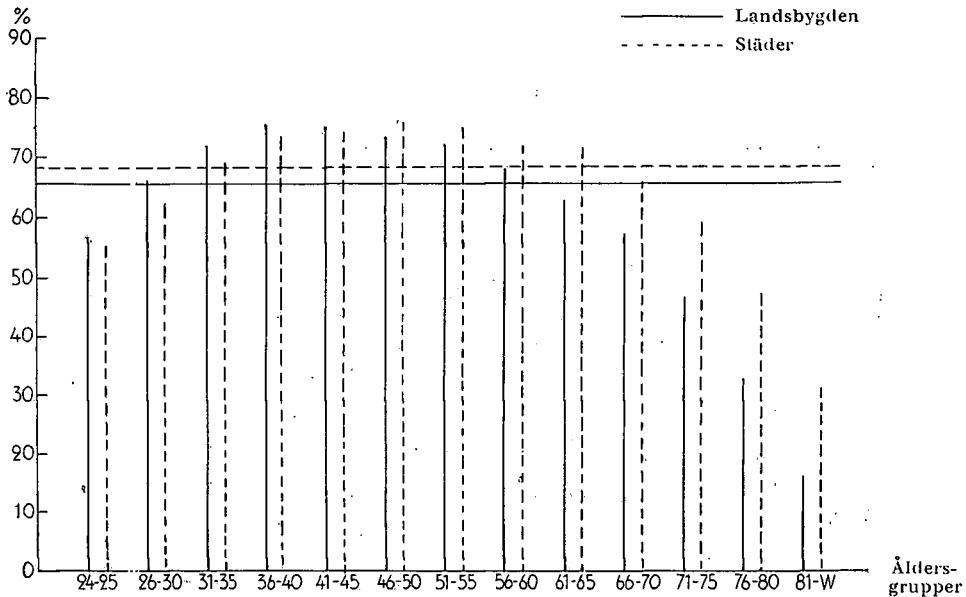
Vid jämförelse mellan kurvorna finner man samma tendens, nämligen lågt deltagande hos de yngsta, stegrat hos de medelålders och avtagande hos de äldre väljarna. Maximum för de tyska männen ligger i åldern 50—54 år 91.4%, för kvinnorna i åldern 40—44 år 85.7%. Männen ligga i åldern 20—34 och 70—w år under M_{10} kvinnorna i åldern 20—24 och 60—w år. De tyska kvinnorna visa tydligen redan tidigt ett livligt deltagande; men detta avtar tidigare än männens. Männens kurva har ung. samma utseende som kvinnornas men med den skillnaden, att den är s. a. s. framflyttad 10 år. Stor likhet förefinnes mellan dessa tyska kurvor och typen »industri i städerna» — se nedan. Möjligen kan denna likhet bero på, att Nürnberg, industristaden, med dess betydligt större folkmängd än Lauenburg förskjutit siffrorna.

Differensen mellan männens och kvinnornas relativa deltagande är överhuvudtaget mindre i Tyskland än i Sverige, men särskilt påfallande är, att minimum ligger i första gruppen, 2.1%, sedan tilltar differensen oavbrutet, hållande sig mellan 3.5 och 8.3% i åldern 25—59 år, i de följande grupperna stiger den betydligt, ungefär som i Sverige.

¹ Se tabell 3 och diagram 2 och 3.

Diagr. 2. Antalet manliga röstande vid andrakammarvalet år 1932 inom olika åldersgrupper i hela riket i % av röstberättigade med fördelning på landsbygd och städer.

Diagr. 3. Antalet kvinnliga röstande vid andrakammarvalet år 1932 inom olika åldersgrupper i hela riket i % av röstberättigade med fördelning på landsbygd och städer.

Det på olika grupper — städer och landsbygd och olika yrkestyper — uppdelade¹ materialet lämnar intressant resultat.²

Männen i städer av tjänstemanna- och handels-typ visa ett synnerligen unikt förhållande. Först gruppen 31—35 år når upp över genomsnittet, men sedan håller kurvan sig över mediet ända till gruppen 76—80 år, maximum ligger i gruppen 61—65 år. Den »politiska livaktigheten» har s. a. s. svårt att komma igång, men äntligen satt i rörelse är den betydligt varaktigare. Även kvinnornas deltagande visar samma förlopp. Förvånansvärt är dock kvinnornas i åldern 24—25 år synnerligen låga deltagande.

Hos industritypen är en helt annorlunda utvecklingsgång förefintlig. Bland männen når visserligen gruppen 31—35 år upp över genomsnittet, maximum 82.0% i åldern 36—40 år, men kurvan sjunker så snart som vid 61—65 år under M_n . Kvinnorna visa redan i gruppen 26—30 år stor politisk livaktighet (1.8% över M_n), men denna sjunker under M_n i sin tur en åldersklass före männen. Deras maximum ligger i åldern 31—35 år.

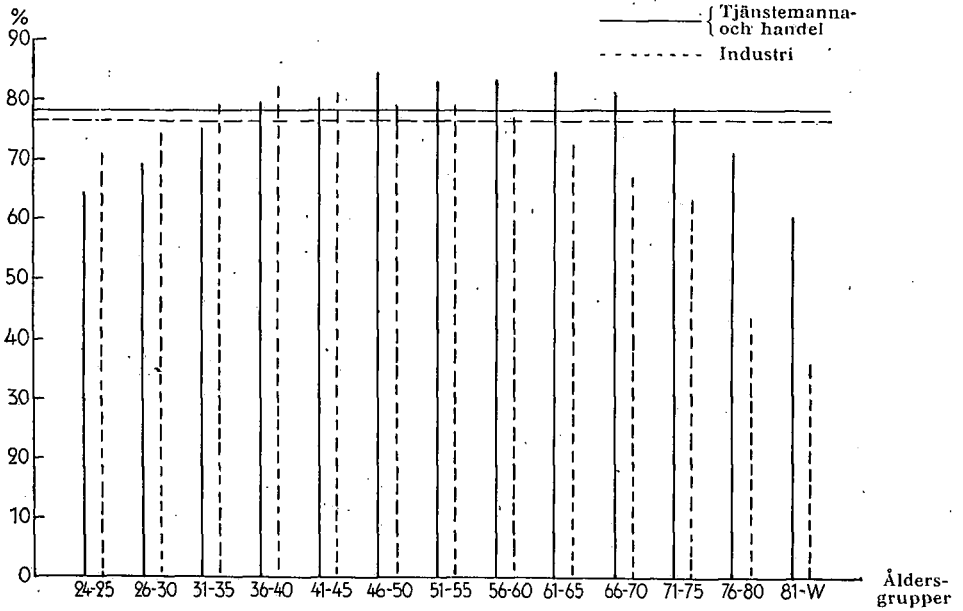
Diagram 4 och 5 ge en god belysning av skillnaden mellan å ena sidan »industri»-typen och »tjänstemanna- och handels»-typen å andra sidan. Före gruppen 46—50 år för männen, 51—55 år för kvinnorna ligger industri-typen över typen tjänstemanna- och handel, men här sker ett omslag, och efter denna tidpunkt visar typen tjänstemanna- och handel ett livligare deltagande med en nästan hela tiden stigande övervikt.

Kvinnornas siffror ligga inom industritypen i städerna rätt nära männens intill 60 år, differensen varierar mellan 2.0% — i 26—30 årsgruppen — och 5.9% — i 51—60 årsgruppen —, varpå den ökar betydligt. Inom tjänstemanna- och handelstypen har differensen mellan män och kvinnor sitt minimum i 41—45 år, högt värde i grupperna 24—35 år och 71—w år.

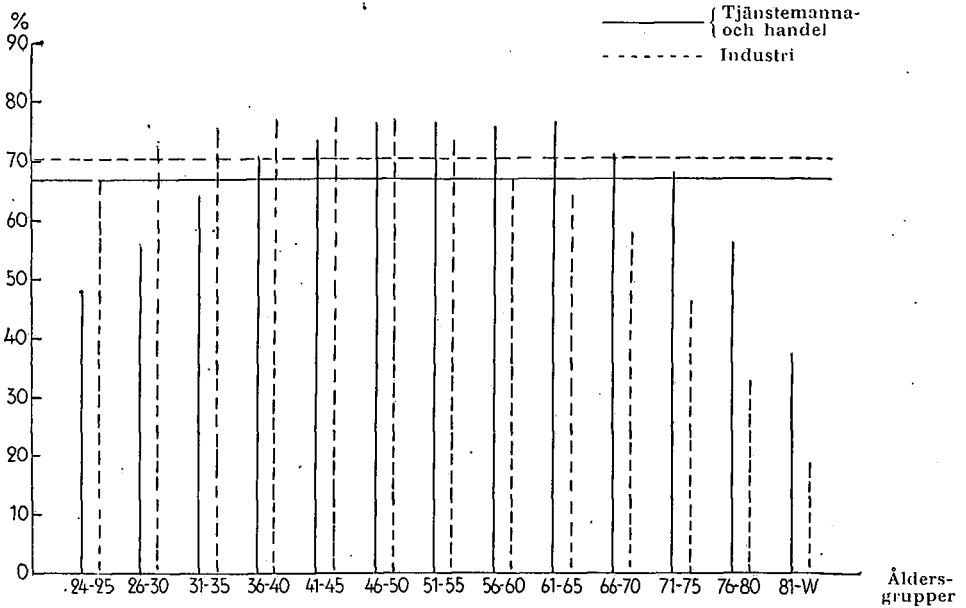
Landsbygdens industridistrikt visar ungefär samma variationer i deltagandet som städernas, dock ett par undantag. Landsbygdens män av industritypen visa under åren 41—80 större deltagande än

¹ Se tabell 3 och diagram 4—7.

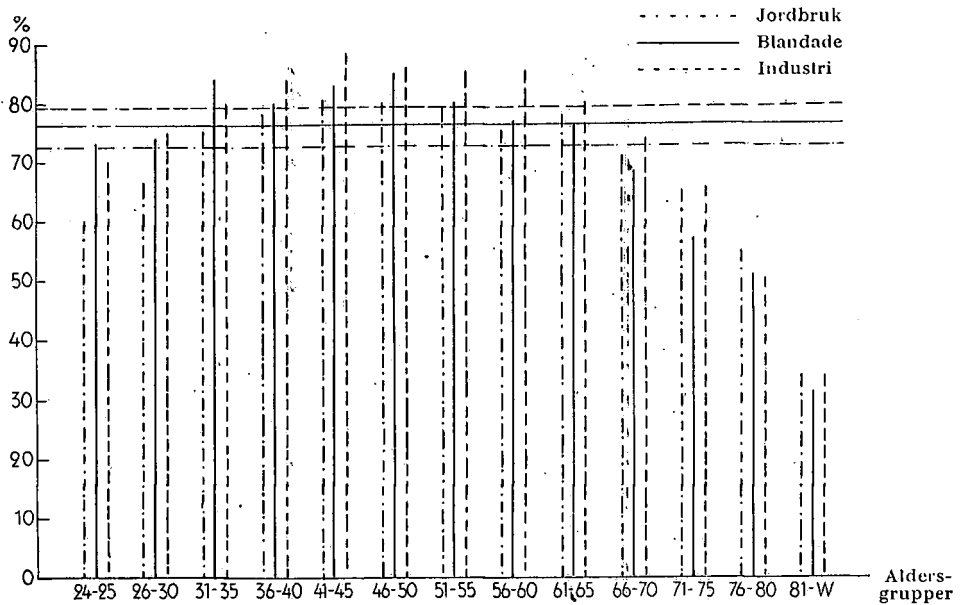
² Vid denna och följande redogörelse omnämns endast sådana förhållanden, som avvika ifrån »det normala» och som ha ett speciellt intresse. För övriga upplysningar hänvisas läsaren till tabellerna.

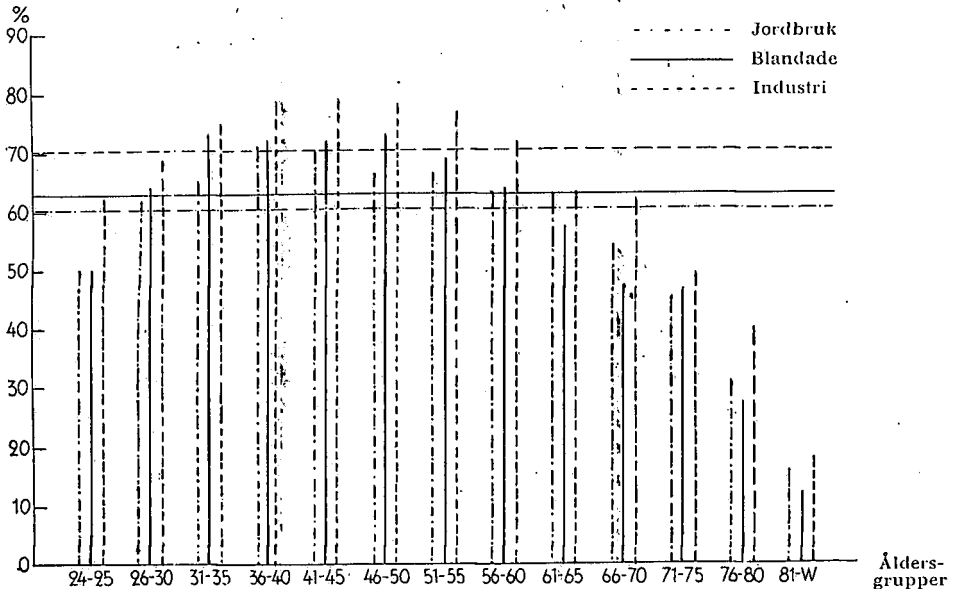
Diagr. 4. Antalet manliga röstande vid andrakammarvalet år 1932 inom olika åldersgrupper i städerna i % av röstberättigade med fördelning på yrkestyperna »tjänstemanna- och handel» samt »industri».

Diagr. 5. Antalet kvinnliga röstande vid andrakammarvalet år 1932 inom olika åldersgrupper i städerna i % av röstberättigade med fördelning på yrkestyperna »tjänstemanna- och handel» samt »industri».

Diagr. 6. Antalet manliga röstande vid andrakammarvalet år 1932 inom olika åldersgrupper på landsbygden i % av röstberättigade med fördelning på yrkestyperna »jordbruk», »blandade» och »industri».

Diagr. 7. Antalet kvinnliga röstande vid andrakammarvalet år 1932 inom olika åldersgrupper på landsbygden i % av röstberättigade med fördelning på yrkestyperna »jordbruk», »blandade» och »industri».

sina yrkesbröder i städerna, under det att de under 40 år visa lägre (detta i förhållande till resp. M_a). Kvinnorna visa samma förhållande, men med den skillnaden att landsbygdskvinnorna redan i gruppen 30—35 år överträffa kvinnornas i städerna deltagande.

Det förefaller emellertid ej, som om ovannämnda låga deltagande hos landsbygdens befolkning i årsklasserna 71—w skulle i så hög grad bero på längre avstånd till vallokalerna på landet än i städerna, ty i så fall skulle detta visa sig i jordbrukskommunerna, som i regel ej ha lika koncentrerad befolkning som industridistriktet vare sig i stad eller på landsbygden, varför avstånden till vallokaler där kunna antagas vara större än annorstädes. En motsvarighet till männens av tjänstemanna- och handels-typ maximum i åldern 61—65 finns bland männen av jordbruks-typ i form av en stegring i deltagandet just i denna ålder. Männen ha för övrigt i åldern 61—w år ett högre deltagande (med avseende på avvikelserna från M_a) i jordbruksdistriktet än i de andra landsbygdsgrupperna. Betydligt underlägsna äro de dock i förhållande till tjänstemanna- och handelstypen; där ju de äldsta grupperna visa ett speciellt stort deltagande. Jordbrukstypens män visa dock som synes en stor likhet med denna typs, större än med den blandade typens eller industritypens såväl i städerna som på landsbygden.

Kvinnornas i jordbruksdistriktet valdeltagande har ungefär samma karakteristiska drag i förhållande till det kvinnliga valdeltagandet i de andra distriktet som männens av samma typ, ehuru kvinnornas övertikt över sina gelikar i industridistriktet börjar ett 10-tal år före männens. Deras största deltagande ligger i åldern 36—45 år både inom jordbruks- och industri-typerna till skillnad från tjänstemanna- och handels-typen, där detta är framflyttat 10 år till åldern 46—55 år. Männen i jordbruksdistriktet i åldern 24—30 år visa ett deltagande under M_a . Kvinnorna nå här redan i 26—30 årsgruppen över M_a 1.2%, till skillnad från industridistriktet på landsbygden, men i likhet med blandade typens kvinnor i samma ålder. Den blandade typen intar för övrigt en ställning mellan jordbrukstypen och industritypen, vilket synes rätt naturligt.

Skillnaden mellan Götaland, Svealand och Norrland förefaller att vara rätt minimal, vilket framgår av tabell 4. Kurvorna ha ungefär samma utseende. I så gott som alla åldersklasser visar Götaland

ett större deltagande än Svealand, Svealand ett större än Norrland. Kvinnorna visa i förhållande till männen i Götalands jordbruksdistrikt i åldersgrupperna 24—25 år större deltagande än i motsvarande yrkesgrupp i Svealand och Norrland; differenserna äro 5.4 resp. 16.0 och 17.3%.

Siffrorna från de olika delarna av landsbygden ha sammanställts¹ enligt ovan angivet schema. Därvid visar det sig, att under det att både männen och kvinnorna före 50 års-strecket inom Norrbottens län — grupp 1 —, övr. Norrland — grupp 2 — och Skaraborgs och Älvsborgs län — grupp 4 — visa ung. lika stort deltagande (med avseende på avvikelsen från M_a), de efter nämnda tidpunkt inom grupp 1 och 2 deltaga mindre än i grupp 4. Detta gäller för samtliga typer;² märkligt nog i minst lika hög grad för industrigruppen med dess samlade befolkning, som för jordbruksgruppen med dess mera spridda befolkning. Industrikvinnorna i grupp 4 visa en ovanlig livaktighet i åldern 24—25 år, deras procenttal ligger här 0.4% över männens. Även i grupp 1 finns en motsvarande tendens, under det att grupp 2 har ett högt differens-tal (16.2%).

Jämförelse har gjorts mellan de olika underavdelningarna under rubriken städer.³ Vad först beträffar typen tjänstemanna- och handel, visa de röstberättigade i åldern 24—35 ett deltagande mindre än genomsnittet i såväl Stockholm, Göteborg som i övr. städer. Siffrorna hålla sig sedan över M_a till 70 à 75 år. Den ovan nämnda kulminerande tendensen i åldern 61—65 år spänner i Stockholm över åldersgrupperna 56—65 år — avvikelsen här från $M_a = 6.7\%$ —, i Göteborg endast över gruppen 61—65 år (avvikelsen = 9.9%), där denna grupp, tillika maximum för tj. o. h. i Göteborg, når till 84.5%. Någon motsvarande stegring kan ej förmärkas i gruppen »övr. städer»; där är valdeltagandet ungefär lika stort i åldern 46—70 år, 81 à 82%, med en avvikelse från M_a på ungefär 5%; detta gäller männen.

Kvinnorna inom samma yrkesgrupp visa samma variationer i

¹ Tabell 5.

² Detta framgår av kurvans form för summan av de olika yrkestyperna — se vidare tab. 6.

³ Se tabell 6.

valdeltagandet som männen. Så når i Stockholm deras deltagande i åldern 56—60 och 61—65 år upp till 80.2 resp. 80.0%. (Avvikelsen från $M_a = 11.0$ och 10.8%.) I Göteborg har männens maximum en motsvarighet i stegring hos kvinnorna i samma ålder, 61—65 år. Maximum ligger här i gruppen 46—50 år. »Övr. städer» ha ett starkt deltagande omspannande tiden 36—60 år (differens från $M_a = 9\%$ ungefär).

Industritypen visar i Stockholm en rätt originell utvecklingslinje. Bland männen är det ett ovanligt högt deltagande i åldern 24—25 år (avvikelsen från $M_a = -1.5\%$), till skillnad mot Göteborg och övr. städer (motsvarande siffra — 8.1 resp. — 9.7%), som har ett mera »normalt» deltagande. I åldern 51—60 år ligger det största deltagandet — som en motsvarighet till tj. o. h. typens stegring i 56—65 års åldern. Kvinnorna visa i åldern 24—40 år i Göteborg ett ovanligt stort deltagande i förhållande till männen. I Stockholm har gruppen 26—30 år 1.5% större deltagande än männen.¹

¹ Tidigare har här i Sverige utförts en åldersfördelning av röstberättigade och röstande vid ett andrakammarval, nämligen år 1911 för Stockholms stad — se tabell 2. Då emellertid på den tiden helt andra valrättsvillkor gällde — bl. a. ägde kvinnor ej rösträtt — äro siffrorna ej fullt jämförbara. Men då hänsyn tagits till den enda olikhet, som här kan ha någon betydelse, nämligen valrättsåldern, som år 1911 var ett år högre än den år 1932, har dock en jämförelse gjorts. — I Stockholms stads valredogörelse sid. 29 äro de, som den $\frac{11}{12}$ året före valåret voro fyllda 24 år — alltså födda 1886 — sammanförda till årsgruppen 24 år, de som vid ovannämnda tillfälle voro fyllda 25 år, sammanförda till gruppen 25 år o. s. v. Åldersgrupperna från Stockholms stad 1911 äro således, trots den skenbara likheten med de av förf. uppgjorda, dock överallt ett år högre än dessa förf:s, vilket bör noga ihågkommas vid jämförelsen. Sammanslagning av enskilda grupperna 24 t. o. m. 30 och över 80 år har gjorts enl. förf:s schema. — Jämförelse har gjorts endast beträffande Stockholm, då ju siffrorna år 1911 endast äro tagna därifrån.

Som framgår av tabellerna för de olika valen, visa siffrorna en viss överensstämmelse. Valet år 1911 visar ungefär lika stort deltagande i åldern 36—60 år — ung. 68% — med en avvikelse från M_a på ung. 3%. Samma tendens visar sig även vid valet år 1932. Även synes att i de äldre åldersgrupperna — 61—75 år — valdeltagandet var större 1932 än 1911. Liknande är förhållandet i den yngsta gruppen, där avvikelserna från M_a voro — 5.6 och — 9.0% 1932 resp. 1911. Om detta också ställes i samband med att yngsta gruppen 1911 var ett år äldre än yngsta gruppen 1932, kommer man onekligen till det resultatet, att de yngsta männen numera sluta betydligt mer talrikt upp vid valurnorna än förr; detta för Stockholms vidkommande.

De resultat, som nåtts i denna uppsats, synas i huvudsak vara följande:

Olikhet förekommer inom olika årsklasser, nämligen lågt deltagande i de lägsta åldersklasserna, stegrat i mellanåldrarna och avtagande i de äldre.

Olikhet mellan stad och landsbygd, nämligen lägre deltagande i de äldre åldersgrupperna på landet än i städerna, vilket förefaller att *ej* bero på längre avstånd till vallokalen.

Olikhet mellan olika yrkesgrupper, nämligen större deltagande hos städernas industriebefolkning i de yngre årsgrupperna än hos deras tjänstemanna- och handelsbefolkning, som i sin tur har högre deltagande i de äldsta åldersklasserna än industriebefolkningen. Likartad tendens, ehuru betydligt mindre utpräglad, förekommer på landsbygden med avseende på dess industri- och jordbruksbefolkning.

Detta gäller i huvudsak för båda könen.

Skillnad förefinnes mellan könen, nämligen nästan överallt högre deltagande hos männen än hos kvinnorna. Inom industridistriktet är differensen minst i de yngre grupperna och ökar så småningom; för övriga distrikt ligger minimum ungefär i 35-års åldern.

Städerna äro sinsemellan rätt lika. Stockholm får dock en särprägel främst av 70- och 80-åringarnas inom tjänstemanna- och handels-typen livliga deltagande och de yngsta industrimännens stora deltagande.

Den geografiska skillnaden förefaller att ha mindre väsentlig inverkan på deltagandet inom de *olika* åldersgrupperna.

Något försök till förklaring av differenserna inom de olika åldersgrupperna av olika typ har *ej* gjorts; detta har ansetts ligga utanför ämnets ram.

Ett fördjupat studium av resultaten och en omgruppering av primärmaterialen efter andra riktlinjer såsom uppdelning av valdistriktet efter partiställningen¹ skulle vara av ett stort intresse. men av olika skäl har detta *ej* varit möjligt för förf.

¹ Detta har benäget påpekats av prof. S. Wicksell.

Tab. 1. De för undersökningen utvalda kommunerna.

Kommunens namn	Valdistrikt	Län	Typ	Grupp	Procent. andel ¹ av de i röstlängderna upptagna		Kommuntyp ¹	Röstberättigade ²		I valet deltagande ²					
					Social gr. III	Jordbr. befolkn.		M.	Kv.	M.	Kv.				
Landsbygden															
Norrland:															
Pajala	Pajala	Norrb.	j.	1	50.3	80.2	B 1	430	372	304	207				
»	Muodoslomp. »	»	j.					98	88	64	45				
Töre	Jarhois	»	bl.					104	86	74	57				
»	Töre	»	bl.					458	485	340	296				
»	Morjärv	»	bl.					407	369	313	227				
»	Sikenäs	»	bl.					126	116	109	86				
»	Bondersby	»	bl.					169	156	132	88				
Gellivare	Malmberg. 1	»	i.					1104	1039	691	593				
»	» 2	»	i.					66.4	27.0	C 3	904	877	648	548	
»	» 3	»	i.					295	283	239	203				
Burträsk	Bygdsiljum	Väst.-b.	j.	2	30.2	80.1	B 1	206	199	159	112				
Sunne	1	Jämtl.	j.					46.4	59.2	B 2	365	381	233	187	
»	2	»	j.					87	82	61	41				
Jättedal	Gävleby.	Gävleb.	j.					46.4	57.3	B 2	378	435	215	147	
Ljustorp	Södra	Västern.	j.					68.2	52.5	C 2	486	459	336	274	
Holmsund	Obbola	Väst.-b.	i.					83.7	6.1	C 3	457	430	384	323	
»	Holmsund	»	i.					397	375	315	254				
Grundunda	Husum	Västern.	i.					72.8	36.5	C 2	546	554	446	442	
Högsjö	3:e	»	i.					72.3	30.6	C 2	499	499	449	387	
Svealand:															
Litslena	Norra	Upps.	j.	3	50.2	76.0	B 1	274	262	214	175				
Riala		Stockh.	j.					48.7	67.6	B 1	308	282	192	152	
Gottröra		»	j.					69.9	68.4	C 1	185	187	123	103	
Himmeta		Västm.	j.					43.8	78.5	B 1	265	249	199	149	
Kjula		Söderm.	j.					56.4	71.7	B 1	377	355	219	155	
Lillkyrka		Örebro	j.					54.2	71.8	B 1	367	332	272	196	
Ölme		Värml.	j.					46.9	68.3	B 1	252	251	203	168	
Bro		Västm.	bl.					78.0	46.5	C 3	483	446	395	313	
Helgesta		Söderm.	bl.					66.6	58.5	C 2	365	356	277	221	
Söderfors		Upps.	i.					83.2	12.4	C 3	669	629	436	359	
Skäfthammar		»	i.					78.7	18.8	C 3	489	483	412	352	
Malma		Västm.	i.					78.4	20.7	C 3	675	688	573	508	
Hyltinge		Söderm.	i.					71.4	39.7	C 2	519	500	459	427	
Hällefors		Södra	Örebro					i.	86.1	13.8	C 3	1247	1154	976	756
Domnarvet		Kopp.-b.	i.					65.4	24.2	C 3	449	442	377	341	
Götaland:															
Gunnarsjö	»	Älvsb.	j.	»	35.2	81.6	B 1	151	134	119	101				
Liared		»	j.					30.2	72.9	B 1	179	160	141	104	
Lekåsa		Skarab.	j.					22.7	79.5	A	139	138	107	85	
Händene		»	j.					42.7	80.6	B 1	162	157	124	111	
Hajom		Älvsb.	j.					52.5	72.3	B 1	230	270	150	159	

¹ Dessa siffror och beteckningar avse andrakammarvalet 1928.² Dessa siffror avse andrakammarvalet 1932.

Tab. 1 (forts.). De för undersökningen utvalda kommunerna.

Kommunens namn	Valdistrikt	Län	Typ	Grupp	Procent. andel ¹ av de i röstlängderna upptagna		Kommuntyp ¹	Röstberättigade ²		I valet deltagande ²	
					Social gr. III	Jordbr. befolkn.		M.	Kv.	M.	Kv.
Landsbygden											
Götaland:											
Mofalla		Skarab.	j.	4	42.7	73.0	B 1	174	145	132	95
Flistad		»	j.		33.6	75.2	B 1	149	142	125	93
Segerstad		»	j.		34.1	63.7	B 1	128	134	100	84
Trossberg		»	j.		34.5	82.0	B 1	205	195	166	144
Od		Älvsb.	j.	5	25.1	79.8	A	217	233	186	163
Gesäter		»	j.		24.5	78.5	A	112	122	94	92
Lerdal.....		»	j.		25.3	87.4	A	199	106	156	142
Rännelanda		»	j.		28.6	80.6	A	215	234	182	181
Karleby		Skarab.	bl.		47.4	58.6	B 2	223	187	209	164
Forshem		»	bl.		73.5	51.1	C 2	560	521	369	257
S. Åsarp.....		Älvsb.	i.		77.1	18.4	C 3	243	231	216	190
Fritsla.....		»	i.		78.4	12.2	C 3	713	952	578	713
Torpa		Österg.	j.		42.8	64.5	B 1	383	364	297	238
Runsten		Kalmar	j.		34.7	67.8	B 1	234	270	198	202
Kräklingbo...		Gottl.	j.		16.9	82.7	A	132	119	102	85
Vite		»	j.		24.7	79.4	A	180	191	140	126
Bottnaryd ...		Jönk.	j.		42.6	76.9	B 1	348	342	234	190
Hylletofta ...		»	j.		25.5	84.5	A	162	156	123	85
Kalvsvik		Kronob.	j.	35.8	73.9	B 1	294	305	227	195	
Öljehult		Blek.	j.	42.8	76.7	B 1	382	359	271	207	
Starby.....		Krist.	j.	28.4	69.9	A	128	143	108	112	
Slimminge ...		»	j.	36.6	71.0	B 1	436	434	313	243	
Träslöv		Halland	j.	54.9	53.1	B 2	542	504	384	352	
Torsby		Bohusl.	j.	39.6	64.0	B 1	468	490	293	265	
Björnsäter		Österg.	bl.	71.8	55.1	C 2	414	385	311	262	
Stiby		Krist.	bl.	51.6	38.2	B 2	348	333	258	199	
Åtvid		Österg.	i.	73.3	23.1	C 3	1555	1471	1237	1002	
Jonsered.....	Jonsered ...	Bohusl.	i.	70.8	11.9	C 3	496	648	386	425	
Hovmanstorp	Lessebo	Kronob.	i.	67.2	23.2	C 3	542	521	492	417	
»	Hovm.-t.	»	i.								
»	3:e	»	i.								
Höganäs		M-öhus	i.	73.5	3.3	C 3	603	655	480	499	

¹ Dessa siffror och beteckningar avse andrakammarvalet 1928.² Dessa siffror avse andrakammarvalet 1932.

Tab. 1 (forts.). De för undersökningen utvalda kommunerna.

Stad eller församling	Valdistrikt	Typ	Röstberättigade ¹		I valet deltagande ¹	
			M.	Kv.	M.	Kv.
Städer						
Stockholm:						
Kungsholmen	1 B	tj. o. h.	895	1434	735	982
»	3 C	tj. o. h.	750	1004	582	679
Engelbrekt	1 C	tj. o. h.	548	1116	434	775
»	2 A	tj. o. h.	684	1402	566	964
»	2 B	tj. o. h.	588	1237	466	895
Oscar	2 B	tj. o. h.	724	1541	588	1064
»	2 C	tj. o. h.	714	1534	603	1051
Katarina	5 B	i.	1183	1504	968	1089
Sofia	2 A	i.	940	1056	723	738
Högalid	2 D	i.	1187	1323	951	957
Brännkyrka	2 A	i.	1267	1316	1028	1024
»	2 B	i.	1109	1181	932	930
Göteborg	13 A, B ...	tj. o. h.	1140	2040	1800	1308
»	16 A, B ...	tj. o. h.	1521	2698	1185	1716
»	8 A, B, C	i.	2559	2506	2007	1795
»	32 A, B ...	i.	1426	1525	963	990
Övriga städer:						
Kalmar	1:a	tj. o. h.	1087	1473	783	896
Kungsbacka		tj. o. h.	575	721	458	573
Söderköping		tj. o. h.	780	1125	544	647
Djursholm		tj. o. h.	1451	2396	1207	1626
Eskilstuna	6:e	i.	1492	1447	1114	949
Norrköping	9:e	i.	1088	1247	771	821
Örebro	10:e	i.	1043	1188	744	742

¹ Dessa siffror avse andrakammarvalet 1932.

Tab. 2. Röstberättigade och röstande vid riksdagsmannavalet i Tyskland i maj 1924 och vid andrakammarvalet i Stockholms stads valkrets år 1911 med fördelning efter ålder och kön.

	Ålders- grupp. År	M ä n			K v i n n o r		
		Röstber.	Röstande	%	Röstber.	Röstande	%
Tyskland maj 1924	20—24	27533	22818	82.9	29255	23626	80.8
	25—29	22361	19084	85.3	27256	22295	81.8
	30—34	19807	17366	87.7	24955	20765	83.2
	35—39	19471	17382	89.3	22994	19519	84.9
	40—44	19159	17332	90.5	20845	17872	85.7
	45—49	19535	17783	91.0	20366	17243	84.7
	50—54	15859	14494	91.4	15799	13109	83.0
	55—59	11867	10788	90.9	12212	9964	81.6
	60—64	8313	7443	89.5	9249	7157	77.4
	65—69	5478	4816	87.9	6641	4795	72.2
	70—w	5682	4490	79.0	8030	4692	58.4
Stockholms stad 1911	20—w	175065	153796	87.9	197602	161037	81.5
	24—25	3917	2170	55.4			
	26—30	9607	5971	62.2			
	31—35	8451	5524	65.4			
	36—40	6369	4348	68.3			
	41—45	5952	4051	68.1			
	46—50	5508	3753	68.1			
	51—55	4623	3146	68.1			
	56—60	3577	2418	67.6			
	61—65	2212	1357	61.3			
	66—70	1654	945	57.1			
	71—75	982	483	49.2			
	76—80	487	220	45.2			
	81—w	260	106	40.8			
	24—w	53599	34492	64.4			

Tab. 3. Röstberättigade och röstande inom olika åldersgrupper vid andrakammar-

Grupp	Ålders- grupp År	T y p											
		J o r d b r u k						B l a n d a d e					
		M ä n			K v i n n o r			M ä n			K v i n n o r		
		Röst- ber.	Röst- ande	%	Röst- ber.	Röst- ande	%	Röst- ber.	Röst- ande	%	Röst- ber.	Röst- ande	%
Lands- bygden	24—25	592	357	60.3	476	237	49.8	243	179	73.7	181	87	48.1
	26—30	1321	883	66.8	1136	699	61.5	516	382	74.0	414	266	64.3
	31—35	1258	943	75.0	1117	730	65.4	456	385	84.4	401	294	73.3
	36—40	1025	803	78.3	1018	728	71.5	365	294	80.5	349	254	72.7
	41—45	909	738	81.2	1002	708	70.7	311	259	83.3	380	275	72.4
	46—50	949	767	80.8	936	623	66.6	338	288	85.2	344	251	73.0
	51—55	832	663	79.7	862	573	66.5	313	251	80.2	271	188	69.4
	56—60	751	555	73.9	771	490	63.6	261	202	77.4	266	172	64.7
	61—65	668	523	78.3	657	418	63.6	237	182	76.8	204	118	57.8
	66—70	633	455	71.9	695	375	54.0	212	145	68.4	223	106	47.5
	71—75	526	343	65.2	580	264	45.5	115	66	57.4	139	64	46.0
	76—80	384	214	55.7	408	127	31.1	110	57	51.8	102	28	27.5
	81—w	282	96	34.0	321	50	15.6	74	23	31.1	80	10	12.5
	24—w	10130	7340	72.5	9979	6022	60.3	3551	2713	76.4	3354	2113	63.0
Städer	Tjänstemanna- och handel												
	24—25	624	402	64.4	1411	671	47.6						
	26—30	1563	1081	69.2	3094	1715	55.4						
	31—35	1448	1093	75.5	2534	1621	64.0						
	36—40	1389	1105	79.6	2346	1660	70.8						
	41—45	1420	1144	80.6	2190	1615	73.7						
	46—50	1297	1099	84.7	1870	1429	76.4						
	51—55	1089	905	83.1	1575	1200	76.2						
	56—60	782	654	83.6	1263	953	75.6						
	61—65	637	540	84.8	1089	833	76.5						
	66—70	536	433	80.8	930	666	71.0						
	71—75	368	289	78.5	691	463	67.0						
	76—80	214	152	71.0	406	230	56.7						
81—w	90	54	60.0	322	120	37.3							
	24—w	11457	8951	78.1	19721	13176	66.8						

i olika yrkestyper i hela riket samt på landsbygden och i städerna
valet år 1932.

T y p												Ålders- grupp År
I n d u s t r i						S u m m a						
M ä n			K v i n n o r			M ä n			K v i n n o r			
Röst- ber.	Röst- ande	%	Röst- ber.	Röst- ande	%	Röst- ber.	Röst- ande	%	Röst- ber.	Röst- ande	%	
896	631	70.4	863	538	62.3	1731	1167	67.4	1520	862	56.7	24—25
2167	1630	75.2	1964	1357	69.1	4004	2895	72.3	3504	2322	66.3	26—30
1861	1485	79.8	1659	1255	75.6	3575	2813	78.7	3177	2279	71.7	31—35
1523	1289	84.6	1555	1225	78.8	2913	2386	81.9	2922	2207	75.5	36—40
1305	1151	88.2	1387	1095	78.9	2525	2148	85.1	2769	2078	75.0	41—45
1184	1016	85.8	1212	948	78.2	2472	2071	83.8	2492	1822	73.1	46—50
1046	893	85.4	1012	785	77.6	2190	1807	82.5	2145	1546	72.1	51—55
894	764	85.5	948	687	72.5	1906	1521	79.8	1985	1349	68.0	56—60
665	537	80.6	699	445	63.7	1570	1242	79.1	1560	981	62.9	61—65
586	435	74.2	669	416	62.2	1431	1035	72.3	1587	907	57.2	66—70
454	302	66.5	508	249	49.0	1095	711	64.9	1227	577	47.0	71—75
237	119	50.2	299	120	40.1	731	390	53.4	809	265	32.8	76—80
156	52	33.3	236	43	18.2	542	171	33.4	637	103	16.2	81—w
12974	10304	79.4	13011	9163	70.4	26655	20357	76.4	26334	17298	65.7	24—w
869	620	71.3	906	606	66.9	1493	1022	68.5	2317	1277	55.1	24—25
2130	1576	74.0	2223	1600	72.0	3693	2657	71.9	5317	3315	62.3	26—30
2010	1583	78.8	2087	1568	75.1	3458	2676	74.4	4621	3189	69.0	31—35
1814	1488	82.0	1860	1433	77.0	3203	2593	81.0	4206	3093	73.5	36—40
1668	1358	81.4	1634	1226	77.1	3088	2502	81.0	3824	2841	74.3	41—45
1320	1051	79.6	1350	1037	76.8	2617	2150	82.2	3220	2466	76.6	46—50
1120	885	79.0	1087	795	73.1	2209	1790	81.0	2662	1995	74.9	51—55
837	649	77.5	927	617	66.6	1619	1303	80.5	2190	1570	71.7	56—60
552	401	72.6	699	448	64.1	1189	941	79.1	1788	1281	71.6	61—65
479	321	67.0	678	392	57.8	1015	754	74.3	1608	1058	65.8	66—70
269	176	63.2	435	202	46.4	637	465	73.0	1126	665	59.1	71—75
151	66	43.7	251	82	32.7	365	218	59.7	657	312	47.5	76—80
75	27	36.0	156	29	18.6	165	81	49.1	478	149	31.2	81—w
13294	10201	76.7	14293	10035	70.2	24751	19152	77.4	34014	23211	68.2	24—w
	Grupp		Ålders- grupp År									
	Hela riket	24—25	3224	2189	67.9	3837	2139	55.7	24—25			
		26—30	7697	5552	71.7	8821	5637	63.9	26—30			
		31—35	7033	5489	78.0	7798	5468	70.1	31—35			
		36—40	6116	4979	81.4	7128	5300	74.4	36—40			
		41—45	5613	4650	82.8	6593	4919	74.6	41—45			
		46—50	5089	4221	82.9	5712	4288	75.1	46—50			
		51—55	4399	3597	81.8	4807	3541	73.7	51—55			
		56—60	3525	2824	80.1	4175	2919	69.9	56—60			
		61—65	2759	2183	79.3	3348	2262	67.6	61—65			
		66—70	2446	1789	73.1	3195	1965	61.5	66—70			
		71—75	1732	1176	67.9	2353	1242	52.8	71—75			
		76—80	1096	608	55.5	1466	577	39.4	76—80			
		81—w	677	252	37.2	1115	252	22.6	81—w			
	24—w	51406	39509	76.9	60348	40509	67.2	24—w				
	71—w	3505	2036	58.1	4934	2071	41.9	71—w				

Tab. 4. Röstberättigade och röstande vid andrakammarvalet år yrkestyp

Grupp	Åldersgrupp År	T y p											
		J o r d b r u k						B l a n d a d e					
		M ä n			K v i n n o r			M ä n			K v i n n o r		
		Röst-ber.	Röst-ande	%	Röst-ber.	Röst-ande	%	Röst-ber.	Röst-ande	%	Röst-ber.	Röst-ande	%
Göta-land	24—25	325	201	61.8	264	149	56.4	99	66	66.7	70	30	42.9
	26—30	734	515	70.2	648	435	67.1	221	158	71.5	163	109	66.9
	31—35	713	551	77.3	640	452	70.6	195	167	85.6	158	117	74.1
	36—40	589	480	81.5	574	436	76.0	147	119	81.0	144	104	72.2
	41—45	517	432	83.6	599	441	73.6	128	106	82.8	165	121	73.3
	46—50	557	451	81.0	542	377	69.6	153	127	83.0	154	113	73.4
	51—55	512	421	82.2	530	368	69.4	142	107	75.4	113	71	62.3
	56—60	459	353	76.9	463	327	70.6	113	84	74.3	121	77	63.6
	61—65	412	339	82.3	420	294	70.0	102	81	79.4	103	56	54.4
	66—70	389	292	75.1	424	259	61.1	101	67	66.3	101	48	47.5
	71—75	312	219	70.2	366	185	50.5	53	31	58.5	54	23	42.6
76—80	248	152	61.3	256	88	34.4	45	21	46.7	43	11	25.6	
81—w	181	66	36.5	221	43	19.5	46	13	28.3	37	2	5.4	
Svea-land	24—w	5948	4472	75.2	5947	3854	64.8	1545	1147	74.2	1426	882	61.9
	24—25	121	72	59.5	85	37	43.5	50	39	78.0	33	19	57.6
	26—30	258	168	65.1	214	125	58.4	130	102	78.5	106	67	63.2
	31—35	268	193	72.0	231	148	64.1	103	90	87.4	86	66	76.7
	36—40	224	181	80.8	207	142	68.6	87	68	78.2	86	67	77.9
	41—45	181	146	80.7	197	135	68.5	80	69	86.3	90	65	72.8
	46—50	190	151	79.5	187	117	62.6	79	71	89.9	84	64	76.2
	51—55	140	111	79.3	151	103	68.7	72	57	79.2	59	46	78.0
	56—60	139	98	70.5	141	82	58.2	62	51	82.3	63	42	66.7
	61—65	125	89	71.2	141	74	52.5	55	42	76.4	49	33	67.3
	66—70	138	90	65.2	147	70	47.6	54	39	72.2	57	31	54.4
71—75	116	66	56.9	113	43	38.1	34	21	61.8	42	20	47.6	
76—80	68	35	51.5	70	17	24.4	33	20	60.6	23	8	34.8	
81—w	60	22	36.7	46	5	10.9	9	3	33.3	24	6	25.0	
Norr-land	24—w	2028	1422	70.1	1930	1098	56.9	848	672	79.2	802	534	66.6
	24—25	146	84	57.5	127	51	40.2	94	74	78.7	78	38	48.7
	26—30	329	200	60.8	274	139	50.7	165	122	73.9	145	90	62.1
	31—35	277	199	71.8	246	130	52.8	158	128	81.0	157	111	70.7
	36—40	212	142	67.0	237	150	63.3	131	107	81.7	119	83	61.3
	41—45	211	160	75.8	206	132	64.1	103	84	81.6	125	89	71.2
	46—50	202	165	81.7	207	129	62.3	106	90	84.9	106	74	69.8
	51—55	180	131	72.8	181	102	56.4	99	87	87.7	99	71	71.7
	56—60	153	104	68.0	167	81	48.5	86	67	77.9	82	53	64.6
	61—65	131	95	72.5	96	50	52.1	80	59	73.8	52	29	55.8
	66—70	106	73	68.9	124	46	37.1	57	39	68.4	65	27	41.5
71—75	98	58	59.2	101	36	35.6	28	14	50.0	43	21	48.8	
76—80	68	27	39.7	82	22	26.8	32	16	50.0	36	9	25.0	
81—w	41	8	19.5	54	2	3.7	19	7	36.8	19	2	10.5	
	24—w	2154	1446	67.1	2102	1070	59.9	1158	894	77.2	1126	697	61.9

1932 inom Götaland, Svealand och Norrland fördelade efter ålder, och kön.

T y P												Ålders- grupp. År
I n d u s t r i						S u m m a						
M ä n			K v i n n o r			M ä n			K v i n n o r			
Röst-ber.	Röst-ande	%	Röst-ber.	Röst-ande	%	Röst-ber.	Röst-ande	%	Röst-ber.	Röst-ande	%	
324	254	78.4	336	221	65.8	748	521	69.7	670	400	59.7	24-25
749	604	80.6	684	490	71.6	1704	1277	75.0	1495	1034	69.2	26-30
645	536	83.1	616	472	76.6	1553	1254	80.7	1414	1041	73.1	31-35
538	464	86.2	600	485	80.8	1274	1063	83.4	1318	1025	77.8	36-40
442	389	88.0	492	399	81.1	1087	927	85.3	1256	961	76.5	41-45
438	388	88.6	487	390	80.1	1148	966	84.3	1183	880	74.4	46-50
387	343	88.6	406	322	79.3	1041	871	83.7	1049	761	72.5	51-55
349	307	88.0	358	279	77.9	921	744	80.8	942	683	72.5	56-60
268	224	83.6	293	204	69.6	782	644	82.4	816	554	67.9	61-65
222	169	76.1	297	205	69.0	712	528	74.2	822	512	62.3	66-70
191	127	66.5	243	125	51.4	556	377	67.8	663	333	50.2	71-75
91	48	52.7	130	53	40.8	384	221	57.6	429	152	35.4	76-80
80	26	32.5	116	25	21.6	307	105	34.2	374	70	18.7	81-av
4724	3879	82.1	5058	3670	73.2	12217	9498	77.7	12431	8406	67.6	24-w
265	177	66.8	200	129	64.5	436	288	66.1	318	185	58.2	24-25
619	484	78.2	560	400	71.4	1007	754	74.9	870	592	68.0	26-30
566	456	80.6	504	390	77.2	937	739	78.9	821	604	73.6	31-35
478	412	86.2	487	382	78.4	789	661	83.8	780	591	75.8	36-40
464	411	88.6	453	357	78.8	725	626	86.3	740	557	75.3	41-45
403	334	82.9	361	283	78.4	672	556	82.7	632	464	73.4	46-50
309	262	84.8	300	230	76.7	521	430	82.5	510	379	74.3	51-55
244	212	86.7	276	201	72.8	445	361	81.1	480	325	67.7	56-60
212	170	80.2	210	117	57.7	392	301	76.8	400	224	56.0	61-65
189	144	76.2	221	127	57.5	381	273	71.7	425	238	56.0	66-70
151	106	70.2	151	78	51.7	301	193	64.1	306	141	46.1	71-75
94	49	52.1	99	37	37.4	195	104	53.3	192	52	27.1	76-80
54	16	29.6	74	12	16.2	123	41	33.3	144	23	16.0	81-w
4048	3233	79.9	3896	2743	70.4	6924	5327	76.9	6618	4375	66.1	24-w
307	200	65.1	327	188	57.5	547	358	65.4	532	277	52.1	24-25
799	542	67.8	720	467	64.9	1293	864	66.8	1139	696	61.1	26-30
650	493	75.8	539	393	72.9	1085	820	75.6	942	634	67.3	31-35
507	413	81.5	468	358	76.5	850	662	77.9	824	591	71.7	36-40
399	351	88.0	442	339	76.7	713	595	83.5	773	560	72.4	41-45
343	294	85.7	364	275	75.5	652	549	84.2	677	478	70.6	46-50
350	288	82.3	306	233	76.1	628	506	80.6	586	406	69.3	51-55
301	245	81.4	314	207	65.9	540	416	77.0	563	341	60.1	56-60
185	143	77.3	196	124	63.3	396	297	75.0	344	203	59.0	61-65
175	122	69.7	151	84	55.6	338	234	69.2	340	157	46.2	66-70
112	69	61.6	114	46	40.4	238	141	59.2	258	103	39.9	71-75
52	22	42.3	70	30	42.9	152	65	42.8	188	61	32.4	76-80
22	10	45.5	46	6	13.0	82	25	30.5	119	10	8.4	81-w
4202	3192	76.0	4057	2750	67.8	7514	5532	73.6	7285	4517	62.0	24-w

Tab. 5. Röstberättigade och röstande vid andrakammarvalet år 1932 i fördelade efter ålder,

Grupp	Ålders- grupper År	T y p											
		J o r d b r u k						B l a n d a d e					
		M ä n			K v i n n o r			M ä n			K v i n n o r		
		Röst- ber.	Röst- ande	%	Röst- ber.	Röst- ande	%	Röst- ber.	Röst- ande	%	Röst- ber.	Röst- ande	%
1. Norr- bottens län	24—25	46	31	67.4	42	20	47.5	94	74	78.7	78	38	48.7
	26—30	119	80	67.2	78	47	60.3	165	122	73.9	145	90	62.1
	31—35	101	73	72.3	60	35	58.3	158	128	81.0	157	111	70.7
	36—40	67	43	64.2	65	41	63.1	131	107	81.7	119	83	69.7
	41—45	61	47	77.0	64	46	71.9	103	84	81.6	125	89	71.2
	46—50	58	49	84.5	47	29	61.7	106	90	84.9	106	74	69.8
	51—55	39	30	76.9	44	32	72.7	99	87	87.9	99	71	71.7
	56—60	40	25	62.5	44	27	61.4	86	67	77.9	82	53	64.6
	61—65	32	21	65.6	26	12	46.2	80	59	73.8	52	29	55.6
	66—70	29	21	72.4	22	6	27.3	57	39	68.4	65	27	41.5
	71—75	26	16	61.5	24	8	33.3	28	14	50.0	43	21	48.8
76—80	11	5	45.5	24	6	25.0	32	16	50.0	36	9	25.0	
81—w	3	1	33.3	6	—	—	19	7	36.8	19	2	10.5	
2. Övriga Norr- land	24—w	632	442	69.9	546	309	56.6	1158	894	77.2	1126	697	61.9
	24—25	100	53	53.0	85	31	36.5						
	26—30	210	120	57.1	196	92	47.0						
	31—35	176	126	71.6	186	95	51.1						
	36—40	145	99	68.3	172	109	63.4						
	41—45	150	113	75.3	142	86	60.6						
	46—50	144	116	80.6	160	100	62.5						
	51—55	141	101	71.6	137	70	51.1						
	56—60	113	79	69.9	123	54	43.9						
	61—65	99	74	74.7	70	38	54.3						
	66—70	77	52	67.5	102	40	39.4						
71—75	72	42	58.3	77	28	36.4							
76—80	57	22	38.6	58	16	27.6							
81—w	38	7	18.4	48	2	4.2							
4. Skara- borgs och Älvs- borgs län	24—w	1522	1004	68.3	1556	761	48.9						
	24—25	108	80	74.0	77	43	55.8	43	31	72.1	33	11	33.3
	26—30	268	201	75.0	220	151	68.6	107	74	69.2	81	51	63.0
	31—35	267	216	80.9	264	183	69.3	100	86	86.0	72	53	73.6
	36—40	236	187	79.2	228	183	80.3	78	65	83.3	78	56	71.8
	41—45	214	183	85.5	241	191	79.3	68	55	80.9	84	56	75.0
	46—50	197	163	82.7	194	141	72.2	74	60	81.1	75	55	73.3
	51—55	180	159	88.3	177	136	76.8	77	58	75.3	53	35	66.0
	56—60	177	146	82.5	170	136	80.0	58	42	72.4	62	37	59.7
	61—65	157	135	86.0	178	132	74.2	56	42	75.0	61	31	50.8
	66—70	154	123	79.9	179	119	66.4	58	33	56.9	38	12	31.6
71—75	135	102	75.6	152	87	57.2	26	17	65.4	32	16	50.0	
76—80	97	62	63.9	101	36	35.6	18	9	50.0	21	7	33.3	
81—w	69	25	36.2	89	16	18.0	20	6	30.0	18	1	5.6	
	24—w	2259	1782	78.9	2270	1554	68.5	783	578	66.2	708	421	59.5

Norrbottens län, Övriga Norrland samt Skaraborgs och Älvsborgs län, yrkestyp och kön.

T y p												Ålders- grupper År
I n d u s t r i						S u m m a						
M ä n			K v i n n o r			M ä n			K v i n n o r			
Röst-ber.	Röst-ande	%	Röst-ber.	Röst-ande	%	Röst-ber.	Röst-ande	%	Röst-ber.	Röst-ande	%	
178	96	53.9	192	101	52.6	318	201	63.2	312	159	51.0	24-25
459	269	58.6	386	213	55.2	743	471	63.4	609	350	50.7	26-30
328	216	65.9	264	165	62.5	587	417	71.0	481	311	64.7	31-35
239	174	72.8	264	192	72.7	437	324	74.1	448	316	70.5	36-40
225	188	83.6	247	174	70.4	389	319	82.0	436	309	70.9	41-45
182	150	82.4	222	165	74.3	347	289	83.2	375	268	71.5	46-50
223	177	78.0	175	118	67.4	360	294	81.7	318	221	69.5	51-55
182	136	74.7	181	107	59.1	308	228	74.0	307	187	60.9	56-60
102	74	72.5	105	53	50.5	214	154	72.0	183	94	51.4	61-65
103	61	59.2	74	37	50.0	189	121	64.0	161	70	43.5	66-70
56	27	48.2	53	14	26.4	110	57	51.8	120	43	35.8	71-75
20	8	40.0	16	4	25.6	63	29	46.1	76	19	25.0	76-80
6	2	33.3	20	1	5.0	28	10	35.7	45	3	6.7	81-w
2303	1578	68.5	2199	1344	61.1	4093	2914	71.2	3871	2350	60.7	24-w
129	104	80.6	135	87	64.4	229	157	68.6	220	118	53.6	24-25
340	273	80.3	334	254	76.0	550	393	71.5	530	346	65.3	26-30
322	277	86.0	275	228	82.9	498	403	80.9	461	323	70.1	31-35
268	239	89.2	204	166	81.4	413	338	81.8	376	275	73.1	36-40
174	163	93.7	195	165	84.6	324	276	85.2	337	251	74.5	41-45
161	144	89.4	142	110	77.5	305	260	85.2	302	210	69.5	46-50
127	111	87.4	131	115	87.8	268	212	79.1	268	185	69.0	51-55
119	109	91.6	133	100	75.2	232	188	81.0	256	154	60.2	56-60
83	69	83.1	91	71	78.0	182	143	84.1	161	109	67.7	61-65
72	61	84.7	77	47	61.0	149	113	75.8	179	87	48.6	66-70
56	42	75.0	61	32	52.5	128	84	65.6	138	60	43.5	71-75
32	14	43.8	54	26	48.1	89	36	40.4	112	42	37.5	76-80
16	8	50.0	26	5	19.2	54	15	27.8	74	7	9.5	81-w
1899	1614	85.0	1858	1406	75.8	3421	2618	76.5	3414	2167	63.5	24-w
65	47	72.3	77	56	72.7	216	158	73.1	187	110	58.8	24-25
151	129	85.4	165	136	82.4	526	404	76.8	466	338	72.5	26-30
133	116	87.2	156	121	77.6	500	418	83.6	492	357	72.6	31-35
128	109	85.2	127	105	82.7	442	361	81.7	433	344	79.4	36-40
65	58	89.2	126	109	86.5	347	296	83.3	452	356	78.8	41-45
80	73	91.3	101	83	82.2	351	296	84.3	370	279	75.4	46-50
77	70	90.9	84	73	86.9	334	287	85.9	314	244	77.7	51-55
64	55	85.9	84	68	81.0	299	243	81.3	316	241	76.3	56-60
53	47	88.7	88	62	70.5	266	224	84.2	327	225	68.8	61-65
47	36	76.6	72	50	69.4	259	192	74.1	289	181	62.6	66-70
53	36	67.9	55	26	47.3	214	155	72.4	239	129	54.0	71-75
24	14	58.3	24	8	33.3	139	85	61.2	146	51	34.9	76-80
16	4	25.0	24	6	25.0	105	35	33.3	130	23	17.6	81-w
956	794	83.1	1183	903	76.3	3998	3154	78.9	4161	2878	69.2	24-w

Tab. 6. Röstberättigade och röstande vid andrakammarvalet år 1932 i Stockholm, Göteborg och »övriga städer» fördelade efter ålder, yrkestyp och kön.

Grupp	Åldersgrupper År	T y p																		Åldersgrupper År
		Tjänstemanna- och handel						I n d u s t r i						S u m m a						
		M ä n			K v i n n o r			M ä n			K v i n n o r			M ä n			K v i n n o r			
		Röst-ber.	Röst-ande	%	Röst-ber.	Röst-ande	%	Röst-ber.	Röst-ande	%	Röst-ber.	Röst-ande	%	Röst-ber.	Röst-ande	%	Röst-ber.	Röst-ande	%	
Stockholm	24—25	243	168	69.1	656	330	50.3	384	305	79.4	407	291	71.5	627	473	75.4	1063	621	58.4	24—25
	26—30	687	498	72.5	1509	869	57.6	905	703	77.7	979	775	79.2	1592	1201	75.4	2488	1644	66.1	26—30
	31—35	645	495	76.7	1262	836	66.2	874	726	83.1	947	735	77.6	1519	1221	80.4	2208	1571	71.2	31—35
	36—40	650	529	81.4	1128	809	71.7	833	706	84.8	824	635	77.0	1483	1235	83.3	1952	1444	74.0	36—40
	41—45	602	501	83.2	1046	778	74.4	687	559	81.4	736	563	76.5	1289	1060	82.2	1783	1341	75.2	41—45
	46—50	602	531	88.2	889	683	76.8	574	471	82.1	627	510	81.3	1176	1002	85.2	1516	1193	78.7	46—50
	51—55	481	405	84.2	721	568	78.8	511	440	86.1	480	378	78.8	992	845	85.2	1201	946	78.8	51—55
	56—60	320	281	87.8	566	454	80.2	332	286	86.1	412	299	72.6	652	567	87.0	978	753	77.0	56—60
	61—65	245	215	87.8	490	392	80.0	223	172	77.1	334	218	65.3	468	387	82.7	824	610	74.0	61—65
	66—70	196	165	84.2	415	316	76.1	189	127	67.2	297	187	63.0	385	292	75.8	712	503	70.6	66—70
	71—75	124	104	83.9	295	216	73.2	94	72	76.6	186	95	51.1	218	176	80.7	481	311	64.7	71—75
76—80	74	56	75.7	165	105	63.6	52	24	46.2	108	42	38.9	126	80	63.5	273	147	53.8	76—80	
81—w	34	26	76.5	126	54	42.9	28	11	39.3	43	10	23.3	62	37	59.7	169	64	37.9	81—w	
Göteborg	24—w	4903	3974	81.1	9268	6410	69.2	5686	4602	80.9	6380	4738	74.3	10589	8576	81.0	15648	11148	71.2	24—w
	24—25	160	98	61.3	349	156	44.7	280	186	66.4	245	163	66.5	440	284	64.5	594	319	53.7	24—25
	26—30	367	240	65.4	775	401	51.7	628	455	72.5	649	440	67.8	995	695	69.8	1424	841	59.1	26—30
	31—35	360	260	72.2	609	367	60.3	594	443	74.6	570	424	74.4	954	703	73.7	1179	791	67.1	31—35
	36—40	328	245	74.7	588	401	68.2	562	450	80.1	586	466	79.5	890	695	78.1	1174	867	73.9	36—40
	41—45	367	291	79.3	537	386	71.9	579	481	83.1	521	388	74.5	946	772	81.6	1058	774	73.2	41—45
	46—50	279	226	81.0	458	345	75.3	439	336	76.5	378	275	72.8	718	562	78.3	836	620	74.2	46—50
	51—55	240	193	80.4	376	280	74.5	307	221	72.0	307	206	67.1	547	414	75.7	683	486	68.5	51—55
	56—60	186	147	79.0	312	215	68.9	229	168	73.4	231	153	66.2	415	315	75.9	543	368	67.8	56—60
	61—65	142	120	84.5	233	168	72.1	137	94	68.6	156	98	62.8	279	214	76.7	389	266	68.4	61—65
	66—70	115	86	74.8	206	143	69.4	106	71	67.0	163	87	53.4	221	157	71.0	369	230	62.3	66—70
71—75	66	49	74.2	149	94	63.1	68	41	60.3	103	52	50.5	134	90	67.2	252	146	57.9	71—75	
76—80	36	22	61.1	74	39	52.7	39	17	43.6	69	20	29.0	75	39	52.0	143	59	41.3	76—80	
81—w	15	8	53.3	72	29	40.3	17	7	41.2	53	13	24.5	32	15	46.9	125	42	33.6	81—w	
	24—w	2661	1985	74.6	4738	3024	63.8	3985	2970	74.5	4031	2785	69.1	6646	4955	74.6	8769	5809	66.2	24—w

Övriga städer	24—25	221	136	61.5	406	185	45.6	205	129	62.9	254	152	59.4	426	265	62.2	660	337	51.1	24—25
	26—30	509	343	67.4	810	445	54.2	597	418	70.0	595	385	64.7	1106	761	68.8	1405	830	59.1	26—30
	31—35	443	338	76.3	663	418	63.0	542	414	76.4	571	409	71.6	985	752	76.3	1234	827	67.0	31—35
	36—40	411	331	80.5	630	450	73.0	419	332	79.2	450	332	73.8	830	663	79.9	1080	782	72.4	36—40
	41—45	451	352	78.0	607	451	74.3	402	318	79.1	376	275	73.1	853	670	78.5	983	726	73.9	41—45
	46—50	416	342	82.2	523	401	76.7	307	244	79.5	345	252	73.0	723	586	81.1	868	653	75.2	46—50
	51—55	368	307	83.4	478	352	73.6	302	224	74.2	300	211	73.7	670	531	79.3	778	563	72.4	51—55
	56—60	276	226	81.9	385	284	73.8	276	195	70.7	284	165	58.0	552	421	76.3	669	449	67.1	56—60
	61—65	250	205	81.6	366	273	74.6	192	135	70.3	209	132	63.2	442	340	76.9	575	405	70.4	61—65
	66—70	225	182	80.9	309	207	67.0	184	123	66.8	218	118	54.1	409	305	74.6	527	325	61.7	66—70
	71—75	178	136	76.4	247	153	61.9	107	63	58.9	146	55	37.7	285	199	69.8	393	208	52.9	71—75
	76—80	104	74	71.2	167	86	51.5	60	25	41.7	74	20	27.0	164	99	60.4	241	106	44.0	76—80
	81—w	41	20	48.8	124	37	29.8	30	9	30.0	60	6	10.0	71	29	40.8	184	43	23.4	81—w
	24—w	3893	2992	76.8	5715	3742	65.5	3623	2629	72.6	3882	2512	64.7	7516	5621	74.8	9597	6254	65.2	24—w

DEN SVENSKA DISKUSSIONEN OM PARLAMEN- TARISMEN I SAMBAND MED RÖSTRÄTTSFRÅGAN 1904—1907

AV FIL. KAND. BRITA SKOTTSBERG, GÖTEBORG

(Forts.)

P ressen hade ingen anledning att taga hänsyn till det riksdagspolitiska spelet, och är därför på det hela taget oräddare i tonen och konsekventare i slutledningen. Den börjar redan 1904 fullt öppet syssla med problemet parlamentarism. De första stridssignalerna blåsas av Dagens Nyheter, vars huvudredaktör, Zweigbergk, stod Staaff nära. Efter en del preludier sjunger tidningen ut i en ledare den 19 juni 1904. Det sammanhang mellan rösträttsreformen och parlamentarismen, som för de liberala utgör frågans innersta nerv, blottas oförbehållsamt. »Man måste dock erkänna, att om första kammaren skall sitta i orubbat bo, och i följd härav utgöra ett permanent hinder för den parlamentariska principens genomförande hos oss, blir vinsten av en aldrig så långt utsträckt rösträtt väsentligen ringa mot vad man har rätt att vänta.» Folkviljan måste via andra kammaren »uppnå behörigt inflytande på regeringssystemet». Även motiven för högerns ställning i rösträttsfrågan söker man klarlägga. »Man har fått upp ögonen för det proportionella valsättets betydelse som garanti *mot* parlamentarismen, *mot* tyngdpunktens definitiva förläggande till andra kammaren, *mot* ett effektivt grepp på regeringsmakten från andra kammarens sida.» Några månader senare framsäger tidningen en bekännelse till tron på den engelska parlamentarismen.¹ Slutsatsen i denna ledare lämnar ingenting övrigt att önska i fråga om tydlighet. »Det är den engelska parlamentarismen, som bör vara vårt mål. Men denna parlamentarism vilar på principen om den starka och homogena majoriteten, och den har efter verkställt prov förkastat det proportionella valsättet såsom stridande mot styrelsesättets hela anda.»

¹ D.N. 4 okt. 1904.

Dylika läror kunde ju ej i längden få stå oemotsagda från högerhåll, och så småningom fann sig Hildebrands Stockholms Dagblad föranlåtet att ge sig in i leken. Den 9 nov. söker tidningen draga sitt strå till karakteristiken av parlamentarismen, som i denna version får en rätt ful uppsyn.¹ Majoriteten måste i tjockt och tunt följa regeringen, som i gengäld framför allt bör beflita sig om att infria de vallöften, varmed den fiskat anhängare. Minoritetens enda uppgift är att underminera den mark, som regeringen står på, oavsett om det gagnar landet eller icke. »Parlamentarismen är med andra ord partiväsendet som sitt eget självändamål, ett system för partispekulation i alla landets frågor.» Detta kan kanske dock kallas att förenkla saken något. Redan följande dag granskar D.N. »den nya definition som lämnas på det parlamentariska jämviktssystemet», och det blir givetvis underbetyg.² Majoriteten är visst icke någon leddocka åt regeringen, utan »det normala är att regeringen betraktar sig som ett verkställande utskott åt majoriteten såsom uttryck för landets flertalslinje».³ Englands historia har flera exempel på att en regering överlevt en votering, som gått den emot. Så doktrinär är icke parlamentarismen att den utesluter all prövning av en voterings »reella innebörd». Minoritetens uppgift är ej alls så negativ som St.D. vill göra gällande. Den skall ha som sitt mål, att genom klokhed och sans arbeta sig fram till ställningen som majoritet, men den skall ingalunda partout säga nej till allt, endast av den anledningen att det emanerar från regeringen. Så sätter D.N. mot alla andra uttolkningar av parlamentarismen upp det klassiska engelska systemet. — St.D. kommer en gång med samma synpunkt på en proportionellt vald andra kammare, som vi sett Hellström framföra i riksdagen. En majoritet inom en dylik kammare bör, enligt honom, kunna påräkna större hänsyn just därför, att den ej kommit till genom minoritetens undertryckande.⁴ Det är dock knappast troligt, att vänstern skulle känna sig nämnvärt frestad av denna demokrati på moralisk grundval. — Även St.D. går till England för att hämta argument — men för

¹ St.D. 9 nov. 1904.

² D.N. 10 nov. 1904.

³ Jmf. Bagehot, The English Constitution 1872 s. 11. »The connecting link is the cabinet. By that new word we mean a committee of the legislative body selected to be the executive body.»

⁴ St.D. 26 nov. 1904.

de proportionella valen.¹ Det är ett totalt missförstånd i Sverige, att majoritetsvalen skulle vara en nödvändig förutsättning för parlamentarismen. De bidraga tvärtom till parlamentarismens förfall, och man är därför i England starkt betänkt på att avskaffa dem. När alltså t. o. m. i parlamentarismens hemland röster höjas för proportionalismens införande, finns det ju ingen som helst anledning för de liberale hos oss att motsätta sig en sådan reform. — Detta resonemang är byggt på ganska lösan sand. För det första är Sverige nog icke ensamt om detta »missförstånd», utan detta kausalitets-sammanhang torde vara allmänt konstaterat i den internationella diskussionen.² För det andra är det givet att det även i England finnas väljargrupper, som skulle vinna på att proportionalismen infördes, och som alltså förorda denna reform. Men detta säger ingenting om de proportionella valens nytta eller skada för parlamentarismen.

Ministären Lundebergs utnämning gav givetvis livligt eko i pressen, och sattes även i samband med parlamentarismen. D.N. tar itu med problemet i två ledare.³ Med glädje hälsas det faktum att »en representant för ärlig, demokratisk vänster» tagit plats i ministären, men tidningen anser dock att första kammarens övervikt är alltför prononcerad. Den nya ministären betecknar såtillvida ett framsteg, som det nära sambandet mellan regering och representation betonats så starkt som aldrig förr. Denna gång framstår regeringen som riksdagens representant inför konungen. Men detta är ännu ej någon rättrogen parlamentarism. Med stöd av Peel formuleras den äkta parlamentarismens grundregel så att »ministären skall vara utgången från *majoriteten i underhuset* samt utrustad med den makt-kompetens som denna majoritet själv innehar». Mäter man den nya ministären efter denna måttstock, så visar det sig snart, att vi äro fjärran från den sanna parlamentarismen. Vi ha långt till Robert Peel, vi ha ännu ej hunnit till E. G. Boström, som förmenade, att maktens tyngdpunkt ligger i andra kammaren. Den nya regeringen illustrerar alls icke vänsterns ideal, underhusparlamentarismen, utan högerns proportionalism, som betyder splittring, och i sista

¹ St.D. 2 aug. 1905.

² Se t. ex. Meyer, a. a. s. 650. Benoist, La crise de l'Etat moderne, u. å., s. 147. Brabandère, La représentation proportionnelle, 1899, s. 40.

³ D.N. 3 aug. och 4 aug. 1905.

hand maktlöshet. Det är därför fullt konsekvent, när alla läger erkänna, att den bör gå efter unionsfrågans lösning, ity att den är inkompetent att lösa en enda av landets reformfrågor. — St.D:s kommentar får givetvis ett annat resultat.¹ »En annan omständighet, som genast faller i ögonen, är ministärens utpräglat parlamentariska karaktär. Ej mindre än åtta av dess medlemmar äro riksdagsmän, fyra tillhöra den första och fyra den andra kammaren.» Detta visar endast högerens ovillighet att examinera regeringen efter den engelska floran. Den ter sig parlamentarisk endast för en anhängare av högerens tvåkammarparlamentarism.

Under valrörelsen 1905 har D.N. en ganska anmärper ledare.² »Varje seger över det proportionalistiska jongleriet markerar ett steg närmare det mål, som är vetostyrets fasa: den folkliga parlamentarismen». Valen blevo en klar vänsterseger, och D.N. drar konsekvent nog den slutsatsen, att en vänsterregering, så snart den Lundeberg-ska ministären löst unionsfrågan, skall träda till för att taga itu med rösträttsproblemet.³ För säkerhets skull försäkrar man, att »den svenska parlamentarismen har icke slagit igenom», men det hindrar ju icke att folkets önskan om ett systemskifte bör efterkommas. Högerens beredvillighet att laborera med en minoritetsregering, stödd på första kammaren, vilket den kallar att hävda vår statsförfattnings dualistiska karaktär, står i den skarpaste kontrast till den engelska parlamentarismen. »En kamp för och emot parlamentarismen är alltså vad högeren vill ha till stånd kring rösträttsfrågan.»⁴ Vad vill vänstern då? — Allteftersom tiden gick, blev stämningen allt mer irriterad. »Ministerskiftet måste ske i sådan anda att det genast blir klart, i vilken kammare regeringen söker, ej blott sin tyngdpunkt, utan även sin raison d'être.»⁵ Även St.D. pläderar för en rekonstruktion av ministären åt vänster,⁶ men detta innebär ej något erkännande av parlamentarismen. Skälet är helt enkelt, att en högerminister intet skulle kunna uträtta under de rådande förhållandena. »Då synes det naturligt, att det parti, som tagit på sig ansvaret för att kullkasta

¹ St.D. 3 aug. 1905.

² D.N. 5 sept. 1905.

³ D.N. 1 okt. 1905.

⁴ D.N. 5 okt. 1905.

⁵ D.N. 27 okt. 1905.

⁶ St.D. 5 okt., 21 okt. 1905.

de ovan nämnda regeringsförslagen, får under fullt ansvar visa vad det verkliga duger till . . . Det må nu vara dessas tur att lägga fram förslag. Ha de ej mod därtill, så visar detta endast, att de äro ovärdiga de segrar de vunno under valmånaderna.» Det låter nästan som om vänstern skulle genomgå någon slags penitens, men de sista orden tyda dock på att tidningen anser, att det existerar ett visst samband mellan valutslaget och regeringsansvaret.

Ministären Staaffs utnämning väckte blandade känslor. D.N. konstaterar att det »behövs över 20 år för att den parlamentariska regeringsprincipen skulle oförbehållsamt komma till heders».¹ Något annan är givetvis uppfattningen på högerhåll, och St.D. är icke lika villigt att inrymma ministären det erkännandet, att den är parlamentarisk.² Med en aning överlägsenhet talas om, hur den nya regeringens epokbildande betydelse utbasunerats i den liberala pressen. Den innebure »ett genombrott av det sanna frisinnets i landet, ett sant uttryck för ett parlamentariskt styrelsesätt». Efter denna med lätt medlidande gjorda skiss av de frisinnades optimism konstaterar tidningen med märkbar förtjusning, att icke ens halva antalet av regeringens medlemmar är riksdagsmän. Vad vi fått är en ämbetsmannaministär, och därmed torde allt tal om parlamentarism vara överflödigt.

I början av 1906 är tonen emellertid ej längre så säker.³ Den fara, som tycks hota, är det permanenta konflikttillstånd, som skulle uppkomma genom den ensidiga andrakammarradikaliseringen. Den i författningen garanterade likställigheten mellan kamrarna är ej alltför mycket att lita till. Ser man på de länder, som fått utsträckt rösträtt, skall man snart upptäcka, att den mera demokratiska kammaren så småningom trängt i skymundan den övre, folket fjärrare avdelningen av representationen. Vissa toner från radikalt håll ha även givit tydligt besked om, att en dylik utveckling direkt åsyftas även hos oss. En klart markerad maktförskjutning har redan ägt rum. Riksdagen har alltmer trätt i förgrunden inom statslivet, den personliga konungamakten har försvagats och därmed förlorat förmågan att medla mellan kamrarna. Nya former för regeringsbild-

¹ D.N. 9 nov. 1905.

² St.D. 8 nov. 1905.

³ St.D. 19 jan. 1906.

ningen ha vuxit fram med Lundebergska och Staaffska ministärerna. Det tycks ha blivit praxis, att »konungen lämnar i uppdrag åt viss man att på ett bestämt program och med hänsyn till situationen inom riksdagen *bilda regering*». Enda räddningen tycks ligga i att genom dubbelproportionalismen ge första kammaren en liten injektion av demokrati. D.N. skyndar sig att konstatera, att detta resonemang är ett erkännande av att »parlamentarismen gjort sitt intåg i vårt statsskick och ej låter sig därifrån fördrivas». ¹ Man misstar sig emellertid om man tror, att St.D. villigt och glatt accepterar denna parlamentarism som ett *fait accompli*, inför vilket man endast har att resignera. Mot denna uttolkning av dess ord opponerar sig tidningen kraftigt. Parlamentarismen är ännu ej ett faktum, men den kan lätt bli det om man ej är på sin vakt. ² Vi stå vid skiljevägen. »Majoritetssystemet leder till enkammarparlamentarism och majoritetsförtryck med ty åtföljande sönderbrytande av vår konstitutions grundvalar. Den proportionella valmetodens allmänna rösträtt anpassar sig åter mycket lätt i våra konstitutionella former, den vilar själv på maktfördelningens princip.» Åter erinras man om att det är dualismen i statsskicket som är högerns speciella skötebarn.

D.N. är alltid mycket angelägen att draga befintliga och obefintliga paralleller mellan den utveckling England redan genomgått och den, i vilken Sverige nu är stadd. Det är, som tyckte man, att vänsterargumenten behövde denna auktorisering för att bli verkligt slagkraftiga. Vid denna jämförelse händer det emellertid stundom att D.N. gripes av ett visst missnöje med vår parlamentarism. Det förtroendefulla samarbetet mellan de båda statsmakterna efterlyses. ³ »Vår parlamentarism befinner sig överhuvud på samma punkt, där den engelska stod för 300 år sedan, då det ännu var regel, att regeringen och parlamentet skulle hålla hemligt för varandra vad de sysselsatte sig med.» Det hjälper icke att högern vrenskas. Vid sidan av den skrivna författningen utbildas en praxis, som så småningom automatiskt sätter författningen ur kraft utan operativa ingrepp utifrån. ⁴ Se på Sveriges personliga kungamakt! Se på formerna för regeringsbildningen! Numera vill varken högern eller vänstern vid-

¹ D.N. 20 jan. 1906.

² St.D. 29 jan. 1906.

³ D.N. 20 april 1906.

⁴ D.N. 29 aug. 1906.

kännas några byråkratiska ministärer, utan det fordras från båda håll, att regeringen skall ha stödet av en majoritet inom representationen. »Den naturliga fortsättningen är en partiregering, som har sin majoritet i andra kammaren. Det är samma evolution som England genomgått, fast den här kommer ett århundrade senare.» Detta är kanske dock att i någon mån förenkla utvecklingen. Högern har visserligen erkänt nödvändigheten av att en regering står i kontakt med representationen. Men detta betyder ingenting mer än att tiderna blivit så pass demokratiska och arbetsuppgifterna så differentierade, att en ministär icke kan leva i någon splendid isolation, utan måste ha ett visst fotfäste inom representationen. Finge högern råda, skulle den »naturliga fortsättningen» ingalunda bliva en andrakammarregering, utan en mellan två likvärdiga kamrar balanserande ministär.

Den Staaffska ministärens demission åstadkom mycket rabalder. För D.N. ter det sig som om konungamakten träffat sitt val mellan herremakt och folkmakt till den förras fördel.¹ Alla försök att framställa regeringens avgång som en naturlig följd av första kammarens votum stämpas som »en praeboströmiansk uppfattning av den svenska parlamentarismens utvecklingsskede».²

Så gick anbudet att bilda regering tillbaka till högern och vi fingo ministären Lindman, som huvudsakligen stödde sig på första kammaren. Det är då knappast att undra på att D.N. i ganska bestämda ordalag försöker att anvisa kammaren dess plats. I England pågick som bäst propagandan mot överhuset, och detta var ett tacksamt fält för paralleller.³ Även om man icke utan vidare kan översätta engelska erfarenheter till svenska, anser D.N. dock att det vore ännu oriktigare att ej lära någonting alls av Englands överhusproblem. Ur principiell synpunkt är detta ungefär detsamma för alla stater med tvåkammersystem. Någonting sådant som vår kammarparitet är fullständigt otänkbart i England. I underhuset ligger bevillningsmakten och alltså också statslivets tyngdpunkt. Striden gäller närmast överhusets vetorätt, men denna försvaras icke av de konservativa med någon hänvisning till husens jämlikhet, utan med den motiveringen, att överhuset under vissa omständigheter kan tänkas hindra maktmissbruk av en tillfällig majoritet. Inom den engelska

¹ D.N. 29 sept. 1906.

² D.N. 3 jan. 1907.

³ D.N. 2 juli 1907.

högern kan man urskilja två linjer. Den ena med Rosebery i spetsen erbjuder en demokratisering av överhuset, den andra, vars ledare är Balfour, anser, att folket ej önskar se sitt överhus demokratiserat och därigenom också motståndskraftigare, utan att det är bäst om allt blir vid det gamla, och man med en viss försiktighet använder de maktmedel man redan har. Vad vänstergrupperna beträffar, så intresserar dem det Roseberyska uppslaget icke nämnvärt. Man vill samla all makt i underhuset och omöjliggöra all konkurrens från överhusets sida. Den svenska vänstern är således i gott sällskap, när den visar ett ganska lamt intresse för första kammarens demokratisering. — Parallellen är emellertid icke oklanderlig. Rosebery är icke konservativ, utan liberal. Därmed bortfaller alltså motstycket till Påbodaismen, som genom den övre kammarens demokratisering vill rädda högstdensamma från tvinsot. Den höger, som hos oss försvaret det bestående, gör det med just de argument, som enligt tidningen voro helt obefintliga i England. Där drömde man icke om någon jämställdhet mellan husen, medan hos oss kammarparitetet är grundstenen och hörnstenen i högerns argumentering. Motståndet mot demokratiseringen skedde icke heller med någon hänvisning till att folket icke önskade första kammarens inflytande stärkt på detta sätt. Snarare önskade man väl till det yttersta tillvarataga kammarens maktresurser utan alltför mycken hänsyn till andra kammaren. Vad som kvarstår av parallellen är alltså närmast det faktum, att vänstern varken i Sverige eller England önskar demokratisera den övre kammaren. Detta är varken påfallande nytt eller påfallande intressant, eftersom det ligger i underhusparlamentarismens intresse att första kammarens bas är så smal som möjligt. — Även St.D. sysslar med förstakammarproblemet.¹ Kammarerna får icke nöja sig med att spela en rent negativ roll, utan den bör positivt göra sig till målsman för åsidosatta intressen. Talet om dualismen är icke fullt rättvist. »Den påstådda dualismen torde därför snarare bli den ena kammarens supplerings av den andra för tillgodoseende av samhällets olika behov.»

Mot alla vänsterns profetior segrade Påboda-Lindman vid 1907 års riksdag. Harald Hjärne ägnar reformen en artikel i St.D.² Han

¹ St.D. 18, 19, 20 april 1907.

² St.D. 18 okt. 1907.

är icke någon entusiastisk beundrare av det nya förslaget. En förtjänst har det dock som i någon mån försonar honom. »Däremot lämpar sig den nya representationen ännu mindre än den nuvarande att bilda underlaget för vad man plägar kalla ett parlamentariskt styrelseskick.» Belåtenheten är omisskännlig. För övrigt behandlas parlamentarismen som ett dessbättre snart övervunnet stadium i den europeiska politiken. Hjärne framställer det påståendet, att det svenska *folket* ej hyser längtan efter någon slags parlamentarism. »Endast på vissa håll, och på allra sista tiden har någonting dylikt försports.» Det ligger nog en viss sanning i detta. Man har ett starkt intryck av att kravet på parlamentarism icke är något verkligt folkligt önskemål, utan en spekulaton, upprunnen i de mera framskjutna radikalas hjärnor. Detta tankefoster, anser Hjärne, kommer omsatt i praktiken aldrig att leda till något gott. »Sverige behöver visserligen nu om någonsin en stark regering, men på andrakammarparlamentarismens väg kunna vi endast vänta oss hjälplöshet, ovederhäftighet och förvirring nu liksom under den regerande riksdagens s. k. frihetstid». D.N. besvarar Hjärnes artikel, och i detta meningsutbyte mötas de båda partiernas resonemang i klara brottytor.¹ Om den nya reformens verkningar är tidningen ense med Hjärne. »Den nya vägen leder direkt bort från det parlamentariska ideal vartill vänstern bekänner sig och på samma gång också bort från den demokratiska samhällsutveckling, som är dess medvetna mål.» Men någon resignation ämnar vänstern för den skull ej taga sin tillflykt till. Högerförslaget har visserligen gått igenom, men kravet på tyngdpunktens förläggande till andra kammaren kommer man trots detta aldrig att släppa. Den starka regeringen är såväl högerens som vänsterns mål. »Det finns i vår tid intet annat durabelt stöd för en sådan än en homogen och om sitt ansvar medveten riksdagsmajoritet, trots allt professorligt tal om parlamentarismens låga kurs.»

Pressdiskussionen går som synes betydligt mera rakt på sak än riksdagsdebatterna. Där behöva ju inga taktiska hänsyn spela in. En ytterligare dramatisk stegring gör broschyrlitteraturen, där varje

¹ D.N. 19 okt. 1907.

medborgare kan vittna direkt ur sitt hjärtas djup. Största intresset inom denna knyter sig till Stjernbergs och Kobbs inlägg, som ännu bevara en viss lidelsefrihet.

Det råder delade meningar om, vad Stjernberg vill sätta som mål för det svenska statskickets utveckling. Öman¹ och Timelin² anse att hans författningsideal är den franska kongressionalismen, medan Rönblom³ opponerar mot denna utsago. Rönblom påstår, att Stjernberg »manar till regeringsmaktens stärkande genom en skärpt dualism mellan statsmakterna, och önskar återupprätta regentens veto i lagstiftningsfrågor och de andra många garantierna mot att folkrepresentationen skall svika sin ställning såsom kontrollerande myndighet och blanda sig i förvaltningens mångahanda detaljer». Detta påstående kan möjligen förklaras därav, att Stjernberg vid uppräknigen av de garantier, som äro givna i grundlagen, icke ställer sig helt främmande för tanken på ett användande av konungens veto.⁴ Det är dock tvivelaktigt om man har rätt att härav draga några bestämda slutsatser angående Stjernbergs ställning till kongressionalismen. Han konstaterar vidare, att regeringen genomgått en försvagningsprocess, och alltmör förlorat makten över det politiska initiativet. »Och vi kunna icke mycket hoppas, att det skall återupplivas i den s. k. parlamentarismens form, d. v. s. så att regeringen kan påräknas bliva ett utskott av det starkaste partiet i den folkvalda kammaren med uppdrag att söka förverkliga dettas politiska program ... det är alltså endast från riksdagen man för framtiden kan hoppas på ett starkt och målmedvetet initiativ ... skall ett dylikt initiativ kunna upprätthållas inom folkrepresentationen fordras emellertid framför allt stora och starka partibildningar.»⁵ Detta tyder väl knappast på någon längtan att underblåsa dualismen i statskicket. Ett starkt och målmedvetet politiskt initiativ, förlagt till en riksdag, uppbyggd på stora och enhetliga majoritetsbildningar, är dock icke nödvändigtvis fransk kongressionalism, helst som den kraftiga partisplittringen är ett karakteristikon för denna författningstyp. I detta begrepp ingår dessutom som ett

¹ Öman, a. a. s. 42.

² Timelin, a. a. s. 36 not 74.

³ Rönblom, Frisinnade Landsföreningen 1902—27, 1929, s. 135, 137 not 1.

⁴ Stjernberg, Demokrati och rösträttsgarantier, 1905, s. 12.

⁵ » » » » » » 17.

viktigt moment de båda kamrarnas likställighet och som följd därav regeringens ansvarighet inför dem båda. Härom tiger Stjernberg fullständigt. Han ser klart behovet av att det politiska initiativet stärkes, och anser att riksdagen antagligen blir dess forum. Därmed är emellertid ingenting utsagt om formerna för dess handhavande, om förhållandet mellan regering och representation, och ministärens ställning. Möjligheter finnas till en utveckling både i riktning mot engelsk och fransk parlamentarism. I sitt nästa diskussionsinlägg¹ framställer han samma krav på en »dominerande maktfaktor»,² men tager också sådana ord i sin mun som Brantings »folket herre i eget hus»³ och Staafts »folkvalt eller herremakt».⁴ För att vänstern skall kunna godtaga det väntande rösträttsförslaget »fordras det oundgängligen, att det icke kan vara något tvivel om att det bereder möjlighet för de önsknings, som omfattas av det svenska folkets stora flertal att bliva utslagsgivande inom representationen».⁵ Ett dylikt resonemang måste icke ha som slutsten någon form av parlamentarism, men kan och har det ofta. Stjernberg skulle gå vidare på den inslagna vägen. Har han någon gång känt sig frestad av den franska kongressionalismen, så tycks denna höjelse 1907 övrvunnen. I mars detta år håller han ett föredrag i Umeå.⁶ Han uttalar därvid som sin åsikt, att Sveriges nuvarande författning med två likaberättigade kamrar är en fara, och att den kommer att återföra oss till frihetstidens statskick. »Den svenska vänstern strävar därför nu att bygga en stark regering, framgången ur en verkligt folkvald andra kammars led, som verkligen griper regeringens tyglar och uppifrån kontrollerar ämbetsmannavärlden.» Med detta uttalande för ögonen har man väl rätt att rubricera Stjernberg som anhängare av parlamentarismen. Hans ståndpunkt var från början icke definitiv. Det viktigaste var för honom, att det förlänades en viss politisk dominans åt något statsorgan, och då han tvivlade på första statsmaktens kapacitet, ansåg han det troligast, att riksdagen skulle bli den nödvändiga

¹ Stjernberg, Höger och vänster i rösträttsfrågan. 1907.

² » » » » » » » s. 18.

³ » » » » » » » » 6.

⁴ » » » » » » » » 13.

⁵ » » » » » » » » 18.

⁶ D.N. 2 mars 1907.

maktfaktorn, ehuru han ej gjort klart för sig vilken form dess maktutövning skulle taga. Så småningom fick han emellertid upp ögonen för faran i den skarpt utpräglade dualismen mellan kamrarna och för en återgång till frihetstidens statskick. För att undgå dessa olägenheter behövde han endast draga konsekvenserna av den demokratiska representation han ville skapa. Konsekvensen är denna starka representations, eller snarare den direkt folkvalda delens grepp om regeringsmakten.

Även om Kobb står det strid mellan samma herrar. Rönblom¹ och Öman² vilja göra honom till målsman för den engelska underhusparlamentarismen, medan Timelin³ anser honom förordad fransk kongressionalism. Kobbs omstridda deklaration lyder: »Vår representation är icke någon rådgivande församling, utan en beslutande församling, och huru långt vi ännu må vara avlägsnade från det parlamentariska styrelsesättet, där den verkliga makten vilar i representationens hand, så är detta dock det mål, till vilket alla verkligt frisinnades strävanden måste vara riktade. Det parlamentariska styrelsesättet består, som väl alla känna, däri att regenten vid valet av regeringens medlemmar måste välja dessa icke efter sitt personliga godtycke, utan i enlighet med representationens uttalade önskningsar. Härigenom uppnås icke blott representationens och indirekt hela folkets avgörande inflytande på landets styrelse, utan även på den innerliga samverkan mellan regering och representation som vi i vårt land i så hög grad sakna, men på vilken parlamentarismens hemlands, Englands, historia under det gångna seklet erbjuder ett så efterföljansvärt exempel.»⁴ Vad Timelin hakar upp sig på är att Kobb talar om representationen och icke om underhuset eller andra kammaren. Kobb anser tydligen dock att regeringens beroende av representationen är ett faktum även i England. Det går för honom icke någon klart markerad rågång mellan engelsk och fransk parlamentarism. »Det tyska styrelsesättet är, som bekant, snarare motsatsen till parlamentariskt, men i Frankrike ha vi ett parlamentariskt styrelsesätt med en mångfald av partier. Huru svag har icke där i allmänhet regeringens ställning varit

¹ Rönblom a. a. s. 135.

² Öman a. a. s. 42.

³ Timelin a. a. s. 36 not 74.

⁴ Kobb, Majoritetsval eller proportionella val, 1904, s. 7.

just av denna grund!» Differensen ligger endast i partisystemet. Man torde ur dessa uttalanden knappast kunna läsa ut någon bestämd anslutning till någondera linjen. Vad han vill är helt enkelt parlamentarism, folkviljans styrelse, och han anser det majoritets-system, som råder i England, mer idealiskt än det franska splitt-rade. — Detta antagande tycks bekräftas av hans nästa broschyr.¹ »Det mål, vartill de frisinnades strävan i vårt land, liksom i alla andra är riktad är ett styrelsesätt, där den verkliga makten och bestämmanderätten över landets öden ligger i representationens händer och utövas av en ur dess leder utgången regering, med ett ord, ett parlamentariskt styrelsesätt, snarlikt det engelska, ehuru i en annan form, betingad av vår historiska utveckling, av våra nationella egendomligheter.»² Att som Timelin gör taga detta till intäkt för att Kobb pläderar för den franska kongressionalismen är kanske litet vågat. Vad han säger är endast, att man ej bör kalkera det engelska systemet, utan acceptera det med de modifikation, som kunna vara lämpliga och nödvändiga med hänsyn till vår författningens nationella särart. Varför den *franska* tillämpningen av parlamentarismen skulle vara den modifikation som passar *vår* egenart är ganska obegripligt. — Att Timelins resonemang knappast kan anses riktigt, bekräftas ytterligare av en artikel av Kobb 1906.³ Här definierar han rent ut den engelska parlamentarismen som ett system, där »regeringen utövas av ministrar, vilka äro ansvariga inför representationen». Ett stycke längre fram heter det emellertid: »I nuvarande tid är Englands regering ett underhusmajoritetens verkställande utskott eller förtroenderåd, som är kallat att utföra den politik, om vilken partiet i det stora hela enat sig». Härav torde framgå, att han icke trycker på begreppet representation. Vad han vill säga, kan man kanske få fram genom att citera följande ur samma artikel: »Så t. ex. är det först under 1800-talet som representationens avgörande inflytande på regeringens sammansättning blir fullständigt erkänt, förut ville konungamakten gärna göra sin vilja gällande». Han använder helt enkelt uttrycket för att beteckna den fas i utvecklingen; då makten glider ur konungens händer, och tages i arv av demokratien. Det yttre synliga tecknet därpå

¹ Kobb, Proportionalism, rättvisa och fyrkvälde. 1906.

² Kobb, Proportionalism, rättvisa och fyrkvälde, 1906, s. 20.

³ Politiskt kvartalsblad nr 1. 1906.

är inflytande på regeringens sammansättning. I samma mån som den nedre kammaren blir ett fulltonigt uttryck för folkviljan, övergår ansvaret att utöva detta inflytande till den, med undanskjutande av den övre kammaren, åt vilken utskiftas andra uppgifter. Denna väg har England vandrat, och vår kommer att likna den. Artikeln slutar: »Den parlamentarism, som kanske en gång skall utvecklas hos oss, kommer nog i mångt och mycket att skilja sig från den engelska. Varje nations egendomlighet trycker helt visst sin prägel på dess representation. Men i ett fall blir den överensstämmande med den engelska, den kommer att lägga den verkliga makten i den folkvalda kammarens händer.» Så har Kobb liksom Stjernberg kommit fram till, att behovet av ett dominerande statsorgan på demokratisk grundval bäst tillgodoses i underhusparlamentaris- mens former.¹

En sansad och måttfull ton anslås även av Axel Svensson. Han avvisar de proportionella valen med att minoriteten icke bör få någon extra garanti. Vad de ha att göra, är att arbeta för sina intressen, kritisera majoriteten och sträva efter att själva bli majoritet. »Detta är den rätta parlamentarismen.»² Denna uppfattning står ju i god samklang med engelska förhållanden.

Ett försök att rent faktiskt påvisa den inkongruens, som råder mellan Englands och Sveriges statskick, göres av Sellman. Huvudhindret för en övergång till engelsk parlamentarism ligger i den djupa väsensskillnaden mellan de båda ländernas partiväsen. I England är partiklyvningen vertikal, hos oss sammanfaller den ofta med de horisontella linjer, som dela folket i olika samhälls-skikt. Den engelska parlamentarismen kräver partier som äro fristående från klasser och sociala intressen.³ Dessutom har han några ord att säga angående socialismens läror om första kamma-rens avskaffande och konungamaktens avhängighet av folkviljan. . . . »Detta är Norge. Och dit pekar i själva verket den demokratiska riktning, som hos oss söker dåra sinnena med tal om engelsk parla-mentarism och amerikanskt folkvälde. Det är Norge som är före-bilden.»⁴ Denna hänvisning till Norge är mindre vanlig i dessa

¹ Kobb anser dock, att denna underhusparlamentarism naturligen kommer att bygga på de gemensamma voteringarna.

² Axel Svensson, Medborgarrättigheternas bok, 1905, s. 62.

³ Sellman, Kungamakt och folkmakt, 1906, s. 39.

⁴ » a. a. s. 41.

diskussioner. Nästan alltid är det England och Frankrike, som få tjäna som det eftersträvansvärda eller avskräckande exemplet.

Adelsvärd bagatelliserar problemställningen parlamentarism—proportionalism, och anser att hela frågan om parlamentarismens inympande på vårt statskick saknar all praktisk betydelse. Han påstår t. o. m.: »Man har icke försport, att erfarna statsmän i England liksom i Frankrike, vilka energiskt arbeta på proportionalismens införande, anse att detta skulle ha den minsta inverkan på parlamentarismen».¹ Är det icke snarare så, att de som i de parlamentariska länderna arbeta på proportionalismens införande mestadels äro sådana som ha någonting att vinna på affären, d. v. s. minoriteter med mindervärdighetskomplex. De tro sig icke om, att någonsin kunna komma i åtnjutande av den maktens sötma som parlamentarismen skänker majoriteten. Varför skulle de då ha någonting emot det eventuella avbräck, som de proportionella valen skulle vålla denna parlamentarism?

De nu redovisade diskussionsinläggen präglas ju ännu av en viss strävan efter saklighet. Det ligger sordin över tonen. Men det finns även meningsyttringar av ett annat slag, där alla hämningar äro övervunna och man i fullaste mått lever ut sin inneboende ilska. I en anonym broschyr blir Kobb föremål för en ingående men föga farlig granskning.² Herr Mordvins alster utmärkes av bristande logik och saknar för övrigt allt intresse. Svartengren nöjer sig icke med att förneka oförenligheten mellan parlamentarism och proportionalism. Han går i sin kärlek till de proportionella valen ännu längre och påstår, att majoritetssystemet är skuld till »de stora brister som parlamentarismen under sin utveckling lagt i dagen».³ I sin följande broschyr tycks han redan vara en övertygad högerman. Den »definition» han där lämnar på parlamentarismen är ett koncentrat av högerns hat mot detta system.⁴ Granskar man den litet närmare i sömmarna, skall man emellertid finna att den delvis är identisk med en ledare i St.D. av år 1904.⁵ Det är svårt att avgöra hur det hänger ihop med denna verbalinspiration. Efter

¹ Adelsvärd, Rösträttsfrågan, 1906, s. 8.

² En vidräkning av Mordvin (Ernst Haglund).

³ Svartengren, Den stora meningslösheten, 1904, s. 25.

⁴ » Medborgarnas eller demagogernas rösträtt, s. 49 f.

⁵ St.D. 9 nov. 1904.

en liberal period blev han 1906 medarbetare i St.D. Är det då tänkbart att han redan 1904 skrivit denna ledare i St.D. eller har han förberett sitt blivande medarbetarskap i denna tidning med att låna användbara satser ur den? Ett faktum är i varje fall den delvis ordagranna överensställelsen.

Två av parlamentarismens hätskaste motståndare äro Otto Petersson¹ och J. A. Hallgren.² För den förre är parlamentarismen helt enkelt den olycksaliga följden av den lika och allmänna rösträtten. Den som når längst i fråga om ohämmad vrede är nog Hallgren. För honom är parlamentarismen de europeiska staternas kräftska. Det finns intet ont som han icke skriver på dess konto. Parlamentarismens mångahanda olyckor ha uppstått ur den allmänna rösträttens demokrati, och det enda botemedlet är proportionella val.

I hela detta meningsutbyte skall man förgäves leta efter någon teoretisk analys av parlamentarismen. Överallt, från de ganska vaga riksdagsdebatterna över de mera öppenhjärtiga pressdiskussionerna fram till den stundom rätt saftiga broschyrlitteraturen, sättes frågan mestadels i samband med proportionalismen, som hade en sällsynt förmåga att få folk att se rött, och drages sålunda in i de politiska lidelsernas malström. De som yttra sig känna intet behov av att fixera problemet, och ha icke rum för någon vetenskaplig redovisning av parlamentarismens flora. Detta gör att hela resonemanget är ur teoretisk synpunkt ganska konturlöst. Det är ganska betecknande, att t. o. m. hos de sakligaste författarna, Kobb och Stjernberg, begreppen äro så flytande, att strid kunnat uppstå om vad de egentligen mena. Fahlbeck är strängt taget den ende som under diskussionens lopp gör ett försök att systematisera det aktuella problemet, och framställa några utmejslade teorier om parlamentarismen.

Han indelar de moderna statsformerna i envælde, konstitutionell monarki och parlamentarism. Den definition han ger av parlamentarismen lyder: »Den tredje typen bland moderna

¹ Hvad skall ske härnäst i rösträttssaken? av Civis. 1906.

² Skall Sverige utlämnas åt massvälde, yrkespolitik och enkammarssystem? 1906.

statsformer är den *demokratiska* eller som jag hellre vill kalla den samma, den *parlamentariska*. Hittills har benämningen parlamentarism använts uteslutande om den engelska formen av folkvälde. Men det synes mig riktigare att tillägga samtliga slag av modern demokrati detta namn till skillnad från antikens demokrati. Ty detta är den stora olikheten mellan äldre tiders folkvälde och nutida, att det förra var medelbart, det senare utövas genom en representation. Vidare är benämningen parlamentarism i detta fall även på sin plats, att det utmärkande draget uti denna typ just är folkrepresentationens dominerande inflytande.»¹ Detta vidsträckta begrepp påminner om Prévost-Paradol's definition av parlamentarismen som det system, där parlamentet är »le principal dépositaire de la puissance publique», och står i samma särklass som dennes. En skillnad finnes dock. Fahlbeck sätter utan vidare likhetstecken mellan demokrati och parlamentarism, vilket Prévost-Paradol å sin sida icke gör. För denne är demokrati att »le peuple s'y gouverne lui-même selon la volonté du plus grand nombre et en observant la loi des majorités».² Det är emellertid icke alls så visst, att ett demokratiskt samhälle också besitter en demokratisk styrelse. Parlamentet kan intaga en dominerande maktställning, och statskicket enligt denna terminologi vara parlamentariskt, men trots detta ej demokratiskt, då representationens sammansättning snarast är aristokratisk. För Fahlbeck är det avgörande för statskickets etikettering endast och allenast folkrepresentationens dominans.³

Fahlbecks utvecklingsschema är: envælde—konstitutionell monarki—parlamentarism. Det utmärkande för den konstitutionella monarkien är att folkrepresentationen deltar i att »bilda statsviljan».⁴ Denna form är emellertid ytterst labil, och om övergången till parlamentarism heter det: »Ståndsväsendets upplösning och den allmänna folkupplysningen å ena sidan, det representativa systemet å den andra föra med nödvändighet till demokratiska styrelseformer. Folket känner sig alltmer som den rätte suveränen, och i samma mån

¹ Fahlbeck, Sveriges författning och den moderna parlamentarismen, 1904, s. 96 ff.

² Prévost-Paradol, La France nouvelle, 1869, s. 5.

³ Som ännu en möjlighet framhålles av Jellinek, att icke ens ett demokratiskt parlament med nödvändighet intager en dominerande maktställning. Verfassungänderung und Verfassungswandlung, 1906, s. 59.

⁴ Fahlbeck, a. a. s. 94.

detta sker, fordrar det att dess organ, representationen blir statsskicket drivande kraft.»¹ Denna tankegång erinrar något om Moreaus utvecklingskedja. Enligt Moreau utvecklas ett representativt styrelseskick alltid till parlamentarism. »La loi naturelle de son développement l'y conduit comme la loi naturelle du pommier lui fait porter des pommes.»² I det representativa systemets natur ligger, att vilja utsträcka sig att gälla även för exekutivmakten, och den naturliga konsekvensen därav är, att göra ministären politiskt ansvarig inför representationen, d. v. s. att parlamentarisera statsskicket. Tyngdpunkten i dessa båda resonemang ligger på det representativa systemets expansionstendens. Slutpunkten för denna utveckling är hos Moreau parlamentarismen och hos Fahlbeck »demokratiska styrelseformer», vilket med hans terminologi vill säga de olika arterna av parlamentarism, alltså även det system, som Moreau skisserar.

Med avseende på de olika statsorganens, statschefens och representationens inflytande på statsviljans bildande,³ särskiljer Fahlbeck tre olika typer av parlamentarism: den enhetliga (engelska), den dualistiska (svensk-amerikanska) och den blandade (schweiziska).⁴

Man kan klart spåra inflytande från Bagehot på den Fahlbeck-ska doktrинens utformning. Från Bagehot har han det starka betonet av den engelska parlamentarismens monistiska karaktär. Han påpekar hurusom i den engelska parlamentarismen alltid full överensstämmelse måste råda mellan kabinett och parlament ... »vadan de i detta sammanhang måste uppfattas som ett enda statsorgan».⁵ Vad är detta annat än Bagehots »nearly complete confusion of the executive and legislative powers»?⁶ Liksom Bagehot och

¹ Fahlbeck, a. a. s. 99 f. Jmf. även Wilson, Congressional government, 1913 (1885), s. 311. »The natural and inevitable tendency of every system of self-government ... is to exalt the representative body to a position of absolute supremacy.»

² Moreau, Pour le régime parlementaire, 1903, s. 17.

³ Jmf. Moreau, a. a. s. 7. »Les diverses constitutions représentatives se ressemblent ou diffèrent, se classent par la solution qu'elles donnent au problème des relations à établir entre le pouvoir exécutif, le Chef de l'Etat et le pouvoir législatif, le Parlement.»

⁴ Fahlbeck, a. a. s. 98.

⁵ » a. a. s. 156.

⁶ Bagehot, a. a. s. 10.

Burgess är Fahlbeck ytterligt mån om att strängt hålla isär Englands statskick med dess monistiska karaktär och U. S. A:s maktdelnings-system. Det är denna strävan, som driver dem till en viss överdrift av den engelska parlamentarismens enhetlighet. U. S. A. har en skarpt utpräglad dualism, och då dess statskick dessutom är demokratiskt blir termen dualistisk parlamentarism, medan Bagehot kallar det Presidential Government. Det är huvudsakligen en skillnad i terminologin, icke någon differens i sak. Hos båda är motsatsen grundad på monism och dualism. Skillnaden är endast den, att Fahlbeck genom att vidga sitt begrepp parlamentarism kan förena dessa båda motsatser under samma huvudrubrik. Den gamla motsättningen maktdelning—maktkoncentration är överbyggd. De gå båda upp i parlamentarismen, och tjäna blott till att åstadkomma olika arter därav. Motsatsen är ej längre typologisk.

Fahlbeck har även tagit upp Bagehots kunglige *deus ex machina*. För Sveriges del är han dock mycket angelägen om att rädda den personliga konungamakten från denna degradering, och drives så in i sin dualistiska parlamentarism. Detta medför emellertid att gränslinjen mellan konstitutionell monarki och dualistisk parlamentarism blir ytterst vag.

Det utmärkande för denna dualistiska parlamentarism är dels statsmaktens utskiftning på två händer, och dessa två organs fulla jämbördighet, dels denna stränga maktdelnings genomförande även inom folkrepresentationen. Ett tredje karakteristikon är ministärens lösgörande från sambandet med representationen och ställning som *statschefens* förtroendemän. Tydligare kan Fahlbeck icke dokumentera sin doktrins särart. För det fjärde och sista kännetecknas denna parlamentarism av ett starkt utvecklat utskottsväsen.² Trots många skiljaktigheter kunna på grundvalen av dessa fyra karakteristika U. S. A:s och Sveriges statskick inordnas under samma rubrik.

Skildringen av Sveriges aktuella författningssläge har ett visst polemiskt tonfall. Vad Fahlbeck framför allt strävar att uppvisa, är den engelska parlamentarismens fullständiga oförenlighet med svenskt statsliv, och detta sker i tydlig opposition mot dagens väns-

¹ Burgess, *Political science and constitutional law*, 1890, II. s. 11, 14.

² Fahlbeck, a. a. s. 156 ff.

terläror. Han ställer sig alltså på den rätt vanliga ståndpunkten, att den engelska parlamentarismen icke kan abstraheras ut ur de specifikt engelska samhällsförhållandena. Det är självklart att han med sin egendomliga definition av parlamentarismen icke kan acceptera Moreaus resonemang.¹ För denne är nämligen idén om ministeransvarigheten den springande punkten i Englands parlamentarism. Fahlbeck, som gör denna kardinalsats till ett adiaforon, nämner bland sina »hörnstenar» för det engelska systemet en rad betingelser, som icke alla kunna uppfyllas av alla länder. Då måste han naturligtvis också ställa diagnosen: oapplicerbar på andra länders statsskick. Redan underlaget för den engelska parlamentarismen, existensen av regeringspartier, saknas hos oss. Våra partier äro klasspartier, och duga ej till någon slags partiparlamentarism. För den dualistiska parlamentarismen är partiväsendet närmast obehövt. Det är ur denna synpunkt man bör betrakta problemet proportionalism. Lika illa som detta system passar i England, lika bra passar det i Sverige, där något behov av fasta majoritetsbildningar ej föreligger. Hos oss är det dessutom nödvändigt som garanti mot arbetarpartiet, som eljest kommer att dominera hela riksdagen.² Efter 1809 har en betydande maktförskjutning ägt rum inom författningens ram. Konungen har »bakom grundlagens rygg så att säga överlåtit sin makt åt statsrådet»,³ och detta har i sin tur kommit i heroendeställning till riksdagen. Jämviktssystemet är rubbat. — Denna utveckling är ju den vanliga för ett statsskick, som är byggt på maktindelning. Vi ha ovan sett hur denna teori hade framförts från flera håll, så även av Fahlbeck vid teckningen av övergången från konstitutionell monarki till parlamentarism. Denna fas i utvecklingen föregår även den fullt utbildade kabinettsparlamentarismen, och måste icke nödvändigtvis ha som följd den regerande riksdagen. Fahlbecks tro är dock, att den dominerande riksdag, som vi fått, aldrig någonsin skall finna sig i att frivilligt delegera sin makt till ett allsvåldigt kabinett. Vad vi gå mot, om icke utvecklingen hejdas, är frihetstidens regerande riksdag, men aldrig kabinettsparlamentarism. Svenska folket »håller på att

¹ Moreau, a. a. s. 1.

² Fahlbeck, a. a. s. 183 ff.

³ » a. a. s. 205.

glömma själva grunderna för sin författning»,¹ och lider av den vanföreställningen, att Sverige har ett system efter engelskt mönster. »Den återkommer uti yttranden t. o. m. från statsrådsbänken i riksdagens kamrar och till för kort tid sedan dagligdags i pressorgan av alla färger. Här hette det rent ut, att den engelska parlamentarismen är det mål vi böra sträva till. Samtidigt erkännes emellertid, att detta mål inte är nära, men skulden därtill är blott som nämnt vår politiska efterblivenhet . . . Det är en politisk somnambulism, vartill man ej sett motstycket.»² Irritationen mot dessa förvillelser är märkbar, och han har ingenting emot att väcka de hypnotiserade ur deras förtrollning. En del av orsakerna tror han sig dock se. Efter 1809 dogo de erfarenheter ut, som tagit gestalt i författningen, och anledningen till maktdelningen bleknade bort. Runt omkring såg man försök att efterbilda Englands maktkoncetrerande parlamentarism. Därtill kom att i Norge redan tillämpades satsen: »Le roi règne, mais ne gouverne pas». Så bragtes man till sist att tro, att utvecklingen skulle föra även Sverige till kabinetsparlamentarism. Det enda, som ännu står hindrande i vägen för återgången till frihetstidens statskick, är riksdagens delning på två likvärdiga kamrar. Få de radikala sin vilja fram så »rubbas även den hörnstenen i vår författning», och vi gå mot svåra yttre och inre vådor.³

Blomberg har Fahlbecks indelning av statskicket i autokratiskt, konstitutionellt och parlamentariskt.⁴ Han kräver emellertid av parlamentarismen att statsmaktens utövning skall äga rum i verklig överensstämmelse med folkrepresentationens majoritets vilja, och harmoni sålunda förefinnas mellan regeringens viljeyttringar och den genom representationen uttryckta folkviljan. Alltså en mera normal definition av parlamentarismen.

I en uppsats av Verner Söderberg⁵ kan man även finna ett försök till parlamentaristisk systematik. Han gör den vanliga distinktionen mellan engelsk och fransk parlamentarism, och har dessutom tagit upp Fahlbecks amerikanska variant. Hans definition av denna

¹ Fahlbeck, a. a. s. 210.

² » a. a. s. 211 ff.

³ » a. a. s. 219.

⁴ Blomberg, Svensk statsrätt, 1904, s. 29.

⁵ I Det nya Sverige 1907, s. 85 ff.

lyder: »Presidentens på ett direkt folkmandat grundade starka personliga makt, kabinettets öberoende av representationens nycker och utskottsväldets storartade tillväxt inom kongressens båda var för sig inflytelserika hus äro den amerikanska parlamentarismens grunddrag.»¹ Samma vida begrepp som Fahlbeck! Längre ned på samma sida söker Söderberg emellertid ge en alla parlamentarismens former omfattande beskrivning, och han tycker sig finna denna i Henning Hamiltons ord, att »regeringen är mer eller mindre beroende av riksdagen, icke blott i fråga om ledande grundsatser, utan ock i avseende på valet av konungens rådgivare». Detta är väl snarast ett återtåg, till de mera vanliga karakteriseringarna, och under denna beskrivning kan hans amerikanska parlamentarism knappast pressas in. — För övrigt konstaterar han liksom Fahlbeck att en maktförskjutning ägt rum inom författningens ram. Han erkänner, att största hänsynen bör tagas till den direkt folkvalda kammaren, men reagerar mot en alltför kraftig degradering av den första. Svensk parlamentarism bör icke klippas till efter »främmande mönster i utländska statsvetenskapliga handböcker eller politiska modejournaler».²

Demokrati var tidens lösen. Även i Sverige hade utvecklingen gått mot ett demokratiskt samhälle, som också krävde en demokratisk representation. Men detta är ej nog. Det gäller att organisera även regeringsmakten på demokratisk grund. Finns det ett parti, som ser sig i stånd att erhålla majoritet i den nedre kammaren, kommer lätteligen det engelska systemet med en ministär, utgången ur majoriteten i underhuset att framstå som den idealiska lösningen av detta organisationsproblem.

Så blev det hos oss vänstern, som rustade sig att införa den engelska plantan i svenskt statsliv. Huru beredd än jordmånen kunde tyckas, fanns det emellertid en svårighet kvar att övervinna, det genomförda tvåkammerssystemet. Medlet att upphäva denna dualism fann vänstern i rösträttsreformen.

Högern insåg snart, att dess högborg, första kammaren, skulle raseras genom en underhusparlamentarism efter engelskt mönster.

¹ Söderberg, a. a. s. 88.

² Söderberg, a. a. s. 100.

Vad det då gällde att skydda var framför allt just detta effektiva tvåkammerssystem. Till en början bestod partiets försvar huvudsakligen i att åter och åter upprepa för sig själv och vem som ville höra på, att det är fullständigt omöjligt med parlamentarism hos oss. Den står i strid med våra traditioner, vår författning och vårt folks önskan.

Vänstern tycktes emellertid taga föga intryck av detta tal. Alltmer hotfulla ljödo dess ord om en tredskande första kammare, allt tydligare blev det vartill den syftade med den majoritära rösträttsreformen. Då gällde det att möta vänstern på dess egen mark. Mot dess program ställer högern upp sitt: proportionalism. En första kammare, ställd på samma breda bas som den andra, skulle ej komma att lida av bleksot, den så vanliga överhussjukan. Vänstern krävde parlamentarism. Nåväl, den skall få sin vilja fram, men icke underhusparlamentarism, utan tvåkamarparlamentarism skall det bli. Regeringen skall icke stå i rapport med andra kammaren allenast, utan den första skall ha samma makt över dess öde. Denna tvåkamarparlamentarism kräver givetvis, att karaktärskillnaden mellan kamrarna icke är alltför utpräglad. Första kammaren måste alltså som pris för sitt fortsatta effektiva deltagande i statslivet ge upp sin karaktär av exklusiv minoritetsrepresentation.

Det var detta mål högern hade för ögonen, då den gick att reformera första kammaren. En del av partiet stod visserligen kvar på non possumus-ståndpunkten, men den mera rörliga falangen såg klarare än så. Det gällde att konkurrera med vänstern i demokratisk reformvilja. Rösträttsfrågan och enkannerligen diskussionen om valsättet blev den katalysator, som fällde ut de båda partiprogrammen. Majoritetsval betyda enhetlighet, och bygga upp vänsterns ideal, den monistiska underhusparlamentarismen. Proportionella val betyda splittring, och tjäna att rädda högerns ögonsten, dualismen, in i en tvåkamarparlamentarism..

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN

Ett nyupptäckt Järta-dokument I den till riksarkivet åren 1932—33 från 1809—10 års riksdag. överlämnade stora Skogmanska samlingen ingå även en del aktstycken av Hans Järta. Bland dessa befinner sig nedan publicerade utkast, upptäckt och godhetsfullt till mig angivet av förste amanuensen fil. lic. Sten Landahl, vilken ordnat samlingen ifråga.¹

Aktstycket, vilket inbundits före ett antal brev från Järta till Carl David Skogman (volym 5), är skrivet av Hans Järta. I övre högra kanten finnes antecknat med C. D. Skogmans hand: »Egenhändigt concept af Hans Järta till ett anförande, upläst wid 1809 års Riksdag».

Järtas handling utgör, såsom citerade anteckning och dess eget innehåll angiver, utkastet till ett tal å riddarhuset vid 1809—10 års riksdag. Såvitt jag kunnat finna har emellertid anförandet ej hållits å riksdagen. Utkastet omnämner statsutskottets »åtta månaders mödosamma arbete». Enligt denna vägledning borde talet avhållits i februari—mars 1810. Statsutskottets första sammanträde ägde visserligen rum den 14 juni 1809, men först den 11 juli anlände statsverkspropositionen, och det är närmast från denna tidpunkt, som Järtas datering synes böra räknas.

Den avgörande behandlingen i stånden av statsregleringen ägde rum i slutet av februari 1810. Det är med all sannolikhet till detta avgörande hos adeln, som Järtas utkast avsetts. Synpunkterna i detta äro välbekanta alltifrån det ryktbara, av Järta författade memorial, som av rådman Korsberger upplästes i borgarståndet den 1 sept. 1809. Ständerna äga anslå bestämda summor till regeringens disposition under angivna huvudtitlar, men må ej lämna detaljförskrifter rörande användningen av dessa — »den minsta pension, den obetydligaste nådegåva, bleve då, liksom fordom varje fänriksfullmakt, ett ämne för riksens ständers överläggningar», enligt en passus i det Korsbergerska memorialet. Tankegången återkom gång efter annan hos de konstitutionellt-liberala (L. A. Mannerheim, A. G. Mörner, G. af Wetterstedt) under adelns debatter om statsregleringen, vilka försiggågo den 22 februari 1810.² Detta för de konstitutionellt-liberala karakteristiska tema — förbudet för riksdagen att i detalj binda Kungl. Maj:ts medelddisposition inom riks-

¹ Jfr Meddelanden från Svenska riksarkivet för år 1932 (1933), s. 125 ff.

² R. o. A. prot. Bd V: 2, s. 1075 ff.

statens huvudtitlar — har som bekant ingående behandlats av Rydin.¹

Att Järtas utkast ej kom till användning kan bero på, att de i detsamma förutsedda och tadelade tendenserna under adelns debatter ej framträdde med särskild styrka. De av Järta förhånade »femhundra onödiga» anförandena blevo i verkligheten ej heller avskräckande, ty statsregleringen antogs av adeln med vissa tillägg samma dag.

Några veckor förut, den 29 januari, hade amiralen friherre Rudolf Cederström helt à propos i plenum uppläst ett anförande,² vars synpunkter till punkt och pricka sammanfalla med de i Järtas utkast. Tänkbart är, att Järta avsett sitt »concept» just för »friherre Rudolf», vilken tidigare (det ryktbara anförandet på riddarhuset den 4 dec. 1809) med stor sannolikhet framträtt såsom språkrör för Järta.³ Utan att vara av märkligare art ger det lilla utkastet värtaligt uttryck åt ovannämnda åskådningar, samtidigt som det kryddats med några för dess författare typiska sarkasmer och anspelningar. Det utgör ett ytterligare belägg för Järtas intensiva verksamhet på regeringssidan och bakom riksdagens kulisser, varpå jag i nämnda uppsats hade tillfälle lämna olika exempel. Sannolikt finnas flera dylika i arkivens gömmor.

Bland de till ett 20-tal uppgående breven till Skogman (åren 1810—1841) äro de av ²²/₉ 1816 med förlöjligandet av F. B. v. Schwerin samt ¹⁷/₁₁ 1822 med ovett över Stockholm och de radikala kretsarna där mycket typiska för Järta.⁴ Av särskilt värde synes ett uttalande från februari 1824. Enligt brev från C. D. Skogman till Järta (i Järtasamlingen i Uppsala universitetsbibliotek, F. 857: f) av ⁸/₂ 1824 framgår, att Skogman tillsänt honom några skrifter av Burke. Järta skriver nu härom: »Jag tackar Statssecreteraren för lånet af åtskilliga böcker som successift skola återsändas. Burkes skrifter har jag läst med mycket intresse.» Tydligt är att dessa tillsända arbeten voro en ny bekantskap för Järta. Men var det Järtas första direkta kontakt med Burke? Antagligen ej. Närmast vill man tänka sig, att Skogmans boklån utgjorts av »Burkes äldre parlamentstal och senare skrifter», vilka Järta omnämner i sitt stora Svar på Allmänna Journalens anmärkningar (hösten 1824). Frågan äger onekligen betydelse för Järtaforskningen.

Utkastet återges här nedan med i huvudsak originalets stavning.

Riksens Ständer äga enligt 62 § i Regeringsformen at afgöra huru särskilda beviljade summor skola til särskilda ändamål an-

¹ Om 1809—10 års riksdags statsrättsliga betydelse för statsregleringen, 1876. Jfr S. Andgren, Konung och ständer 1809—1812 (1933), s. 49 ff.

² R. o. A. prot. Bd V. s. 1254 ff.

³ Jfr förf.:s studie »Hans Järta och 1810 års riksdagsordning» i denna tidskrift årg. 1929, s. 120.

⁴ Jfr förf.:s »Hans Järta och Fredrik Bogislaus von Schwerin» i Personhist. tidskr. 1929 samt den av C. Santesson nyligen utgivna brevsamlingen mellan Järta och B. v. Beskow (Ur Svenska Akademiens arkiv, del I—IV, 1929—1933).

vändas och dessa summor under bestämda hufvudtitlar uti riksstaten anslå. — Dertill inskränker sig Riksen Ständers lagliga befattning med statsregleringen. Statsutskottet, som har at uppgifva statsverkets behof, har trott sig böra ingå i alla specialiteterna deraf. Utskottets omständliga uppgifter äro grunder för Riksen Ständers statsreglering. Dessa calculationsgrunder kunna af Ständerna pröfvas; men Riksen Ständers *beslut*, såsom et resultat af denna pröfning, måste inskränkas til 2:ne föremål:

1:o at bestämma antalet af hufvudtitlarna och hvarje särskild hufvudtitels vidd och bemärkelse; och

2:o at anslå hvarje hufvudtitel en viss summa.

Den naturliga ordningen för öfverläggningarna om statsregleringen blifver altså följande:

1:o at bestämma anordningen af hufvudtitlar, under hvilka de til statsbehofven erforderliga medel skola hänföras;

2:o at bestämma beloppet af hvarje hufvudtitels summa.

Statsbehofvens detaljer kunna granskas under öfverläggningen om denna sednare punct. Men dessa detaljer må icke bestämmas til efterlefnad. De kunna blott sammanföras til det af Regeringsformen äskade resultatet: *hufvudtitel*.

När öfver inkomster och utgifter uti en vidsträcktare handelsrörelse en hufvudbok skall upprättas, är bokhållarens första omsorg at bringa alla derwid förefallande summor under vissa allmänna conti.

Denna enkla reglering är den som i kammarstyl kallas anslag under hufvudtitlar. Man borde hoppas, att riksfincierer icke skulle twista om begrep, som ligga klara i hvarje liten bokhållares hufvud.

Til följe af det nu anförda finner jag, at Högl. Ridderskapet och Adeln, sedan hufvudtitlarnas antal är afgjordt, må så vidt det anses nyttigt och det första af riksstånden värdigt, öfverlägga om statsbehofvens minsta delar, må noggrannt pröfwa hvar och en af statsutskottets uppgifter, ifrån och med den om trädgårdsdrängens lön vid Bellevue intil den om medlen til rikets försvar; men jag bestrider, och det med kraft af regeringsformen, at något beslut må proponeras öfver annat än totalsumman af hvarje hufvudtitel. Jag, som önskar at denna riksdag, hvars långvarighet väcker hela landets missnöje, någon gång måtte slutas, afstår villigt ifrån min lagliga rätt at hålla femhundra onödiga tal öfver onödigheten af femhundra utaf statsutskottets til Riksen Ständer uppgifna specialiteter. Jag antager, efter frågan nu dock endast är om hufvudtitlarnas summor, dem, som statsutskottet, i följd af åtta månaders mödosamt arbete, omsider föreslagit. Men jag respecterar andra ledamöters rätt, och jag önskar endast at hvar och en, som ärnar deltaga i närvarande öfverläggning, måtte hållande sig inom gränssorna för Högl. Ridderskapets och Adeln beslutningsrätt, stadna vid och uppgifva den summa, som han anser böra til hvarje hufvud-

titel i riksstaten anslås. Genom denna ordning och endast genom den kunna vi hoppas att bringa statsregleringen till ända, innan staten upplöses.

Erik Fahlbeck.

Kontrasignationsvägran enligt RF § 38 och ett försök till dess tillämpande. Bland de »döda bokstäver i Sveriges gällande regeringsform», som Rudolf Kjellén uppräknar i sin bekanta uppsats i Statsvetenskaplig Tidskrift för år 1902, nämnes också § 38. Den är, som han sade under sina föreläsningar om RF i Uppsala läsåret 1920—21, »spärrhaken längst åt höger» i vår författning, skapad till skydd för dess helgd och bestånd gent emot kungamakten. Den motsvarande säkerhetsanordningen på den andra flygeln var den kungavalde talmannens rätt och plikt till propositionsvägran,¹ varigenom ett korrektiv skapats mot riksdagens ev. försök att överskrida sina i konstitutionen givna befogenheter. Paragraferna kunna sägas vara signifikativa för grundlagsstiftarnas strävan att så långt som möjligt skapa garantier för att konung och riksdag endast skola kunna verka i lagligen givna former. Alla möjligheter till konstitutionens åsidosättande skola tilltappas.

I sin egenskap av en yttersta garanti mot grundlägsövergrepp kan § 38, menar Kjellén, ännu sägas vara i gällande kraft, men i dess senare del stadgas, att riksdagen skall uppträda som en slags skiljedomare mellan den kontrasignationsvägrande statsrådsledamoten och konungen, och utfaller riksdagens prövning av konflikten till den förres fördel, skall han kunna återtaga sitt nedlagda ämbete, som om ingenting hänt. Denna bestämmelse, säges det i den ovan nämnda uppsatsen, »kan icke annorlunda karakteriseras än som en ren lapsus av 1809 års KU. — — — Det är exempel på en död bokstav, som aldrig levat och ej heller kunnat leva — med ett ord en dödfödd rättsidé». Kungen kan nämligen, påpekas det, på grund av RF § 35, utan någon som helst risk för ny konflikt om beslutets underskrivande, avskeda en dylik kontrasignationsvägrande men av riksdagen till återupptagande av ämbetet uppmuntrad statsrådsledamot.

Under ståndens granskning av KU:s projekt till 1809 års RF framfördes inom prästeståndet vid läsningen av den föreslagna § 38 den åsikten, att statssekreterarna ej horde vara pliktiga att nedlägga sitt ämbete i det fall § 38 förutsätter. KU svarade härpå, att denna bestämmelse, »långt ifrån att åstadkomma oredor, innehåller — — — en kontroll, nödig för lagarnas helgd. — — — . Då dessutom statssekreteraren bibehålles vid sin lön och övriga inkomster, torde han ej kunna anses bliva lidande därigenom, att han samvetsgrant uppfyller sin skyldighet.» Paragrafen blev också

¹ Se GRO § 55 och RO § 61. I och med kamrarnas rätt att själva välja talmän mistade §:en sin karaktär av kontrollmedel gent emot riksdagens ev. grundlägsövergrepp, menade Kjellén.

antagen i sin av KU föreslagna redaktion och kvarstår alltså oförändrad med undantag av vissa i detta sammanhang betydelselösa jämkningar, företagna i samband med departementalreformen 1840 och representationsreformen 1866.

Därmed är dock ej sagt, att man i det följande var belåten med dess avfattning. Den blev tvärt om föremål för reformförsök.

Kjellén redogör i korthet i sin ovannämnda uppsats för den förändring, som Kungl. Maj:t 1812 föreslog och för det förslag KU framställde 1815. Det förstnämnda gick ut på ett borttagande av stadgandet om den föredragandes kontrasignationsvägran och resignationsplikt.¹ Enligt det sistnämnda skulle den kontrasignationsvägrandes handlingssätt ej underställas ständernas prövning utan dessa skulle endast besluta om storleken av den resignerandes lön (pension). Ej ens detta förslag kunde dock samla majoritet i stånden utan det föll 1818.

Även senare ha förslag till reformer av paragrafen framlagts. Dessa ha dock ej berört här omskrivna stadgande, som man alltså låtit stå oantastat. Tvärt om ville man 1840 och 1893 vidga den föredragandes plikt att neka sin underskrift och att nedlägga sitt ämbete till att gälla även kungliga beslut, som uppenbarligen stredo mot rikets grundlagar och allmän lag, alltså ej endast mot RF.

Något exempel på att man försökt att tillämpa paragrafen känner tydligen ej Kjellén till. Även Reuterskiöld uppgiver i sin kommentar till paragrafen (Sveriges grundlagar, sid 61), att någon kontrasignationsvägran veterligen ej förekommit. Förhållandet är dock verkligen det, att redan i mars 1810 åtminstone en ansats härtill gjorts, såsom Heckscher i sin avhandling påpekat och som för övrigt de av Clason och af Petersens tryckta breven från L. von Hauswolff ge vid handen.²

Själva händelseförloppet var i korthet följande. General v. Döbeln hade begärt att få adoptera sin oäkta son Napoleon under sitt friherrenummer på riddarhuset. På HD:s hemställen hade denna ansökan avslagits i statsrådet (statsrådsprot. i krigsär. d. $28\frac{1}{2}$ 1810). Men i nästa konselj (den $\frac{6}{3}$ 1810) anmälde statssekreteraren, att von Döbeln inkommit med en förnyad underd. ansökan i samma ämne. I denna polemiserar von Döbeln i förstuckna ordalag mot grunderna för Kungl. Maj:ts förra beslut och anför tidigare prejudikat till sin förmån.³ Omedelbart efter statssekreterarens föredragning avstyrka tre av de fyra närvarande statsråden i yttranden till

¹ I det ursprungliga författningsprojekt, medelst vilket kretsen omkring Karl Johan förberedde en reform av statsskicket till 1812 års riksdag har hela § 38 strukits, men bestämmelsen i dess första punkt om kungliga skriversers kontrasignation kvarstår dock (i projektets § 7). Se Andgren, Konung och ständer 1809—1812 (Lund 1933), sid. 179, jfr sid. 308 och 316.

² Heckscher, Konung och statsråd i 1809 års författning (Uppsala 1933), sid. 16 ff. Clason och af Petersens, För hundra år sen I, sid. 200 f. (Sthlm 1909). Av departementalkommitterades Betänkande I, sid. 202, (Sthlm 1913) framgår, att de känt till denna kontrasignationsvägran.

³ Heckschers relation (a. a. sid. 16) är på denna punkt ej fullt exakt.

protokollet den åter ifrågasatta adoptionen,¹ varefter detta fortsätter: »statssekreteraren [Iserhjelm] uppläste jämväl i detta avseende 37 § RF». Därefter finnes i protokollet antecknat kungens motiverade beslut att bifalla ansökningen. Något mera meddelar ej detta protokoll. Vid nästa konselj (d. $\frac{20}{3}$ 1810) är dock ej längre Iserhjelm föredragande, utan han har ersatts med expeditionssekreteraren Carpelan som tillförordnad. Protokollet för detta sammanträde börjar med att kungen förklarar, att den givna adoptionstillåtelsens expediering »skulle tillsvidare inställas». I de ovannämnda breven från v. Hauswolff säges det dock rent ut, att Iserhjelm »i stöd av konstitutionen § 38 nedlagt sitt ämbete — — — konstitution älskar anse Iserhjelm för en martyr». Jacob Adlerbeth har i sin dagbok² antecknat, att Iserhjelm »nekade sin kontrasignation och anhöli om avsked».

Heckscher synes med stöd av dessa båda meddelanden anse, att det här var fråga om en kontrasignationsvägran av det slag, som RF § 38 åsyftar. Iserhjelm's uppläsande av RF § 37 visar ju också, att han ansett beslutet »stridande emot denna RF», och hans ersättande med Carpelan bekräftar, att han upphört att utöva sitt ämbete.³ Vad som verkligen skett, är dock ej fullt klart, ty att nedlägga ett ämbete »i stöd av — — — § 38» och att neka kontrasignation och anhålla »om avsked» är ej riktigt detsamma.⁴ Tänkbart är, att Iserhjelm först nedlagt sitt ämbete under åberopande av § 38, ehuru någon hänvisning till detta lagrum ej finnes i protokollet, men senare funnit det behagligare att begära avsked och mottaga erbjudande om annat ämbete.⁵ Han utnämndes också redan den $\frac{19}{3}$ 1810 — d. v. s. dagen innan Carpelan börjar sin

¹ Statsråden Adlerbeth, Rosenblad och Adlersparre avstyrka, endast von Engeström tiger.

² Se Adlerbeths dagbok den $\frac{18}{3}$ och $\frac{20}{3}$ 1810 (finnes i U. U. B. under signum F 850 a).

³ Märkligt nog finnas — så vitt undertecknad kunnat finna — inga anspelningar på Iserhjelm's försök att tillämpa § 38 under debatterna i stånden om paragrafens förändring 1812, 1815 och 1817/18. KU säger däremot i sitt utlåtande 1812 (Bih. 3 sid. 1649), att det håller för sannolikt, att fråga aldrig skall uppkomma om kontrasignationsvägran, och under debatterna om reformen på riksdagen 1817/18 säger Friherre C. L. Staël von Holstein (Ad. 4: 1: 410): »Jag inser nogsammt att en dylik casus, det en statssekreterare vägrar sin kontrasignation, väl aldrig lärer inträffa».

⁴ I det statsrådsprotokoll i kammarärenden av den $\frac{19}{3}$ 1810, i vilket Carpelan förordnas att tills vidare vara statssekreterare, nämnes intet om anledningen härtill. Protokollet börjar på följande sätt: »Kungl. Maj:t täcktes i nåder utnämna till vice president uti Kungl. Maj:ts och Rikets Kommerskollegium Statssekreteraren . . . Henrik Wilhelm Iserhjelm, varjämte Kungl. Maj:t i nåder täcktes kalla och förordna bemälte vice president till ledamot uti Rikets allmänna ärenders beredning . . . Kungl. Maj:t befallte även att vice presidenten Iserhjelm skulle åtnjuta och uppbära det arvode, som enligt författningarna ledamöterna uti allmänna beredningen tillkomme. Därefter täcktes Kungl. Maj:t i nåder förordna förste expeditionssekreteraren . . . Friherre Wilhelm Carpelan att tills vidare förträta statssekreterareämbetet vid krigsexpeditionen.» Ingen statsrådsledamot yttrar ett ord till protokollet i något av dessa två ärenden.

⁵ Någon avskedsansökan från Iserhjelm har ej påträffats.

föredragning av krigsärenden — till vice president i kommerskollegium och medlem av allmänna beredningen. Som nedan närmare skall utvecklas, vill det nämligen synas som om en avskedsansökan eller åtminstone ett medgivande från honom, att han är villig utbyta statssekreteraretjänsten mot annan befattning, borde varit en nödvändig förutsättning — med hänsyn till då rådande uppfattning om innebörden av sista punkten i § 38 — för hans avlägsnande från statssekreteraretjänsten för så vitt det verkligen varit fråga om en formlig kontrasignationsvägran.¹

Med utgångspunkt från denna Iserhjelmiska händelse mehar nu Heckscher, att senare delen av § 38 egentligen aldrig kan komma att tillämpas, ty frågan om kontrasignationsvägran torde ej uppkomma vid beslutets fattande utan först vid dess expediering. Då den föredragande till statsrådsprotokollet uttalat, att beslutet enligt hans mening strider mot RF, »och det alltså finnes skäl antaga, att han kommer att vägra sin kontrasignation, har konungen alltid möjlighet att uppskjuta expeditionen och under tiden begagna sin rätt enligt RF § 35 att avskeda — — — och utnämna någon annan» (Heckscher sid. 18).

Man kan, säger Heckscher vidare, utdraga konsekvenserna ännu längre och påstå, att även om kungen i förlitande på sin auktoritet anmodat den föredragande att kontrasignera ett beslut och denne vägrat, så torde möjligheten att tillämpa RF § 35 stå öppen, i det att »dels befallning om kontrasignation icke utfärdas i statsråd och överhuvud taget icke protokollföres, vadan den föredragande icke har något belägg för sitt påstående, att han blivit ålagd att kontrasignera men vägrat och alltså har rätt till de i § 38 omnämnda förmånerna dels konungen oavsett detta också sedan kontrasignation vägrats har tillfälle att uppskjuta expedieringen och förfara på förut nämnt sätt».

Gent emot hela detta resonemang torde för det första kunna hävdas, att sedan beslut fattats i statsrådet, så följer av sig självt, att ärendena skola i enlighet med protokollet expedieras, d. v. s. förses med kungens (regentens) namn och den föredragandes kontrasignation, någon särskild »befallning» av konungen, härom är ej behöflig och knappast tänkbar, ty han kan ju endast besluta inför protokoll i sittande konselj (med undantag för kommandomål). När det står i § 38: »— — — yrkar konungen ändock, att ett sådant beslut skall utfärdas, vare det då den föredragandes rättighet och plikt att sin kontrasignation därå vägra — — —», kan detta därför ej betyda, att konungen *utanför* konseljen gör detta yrkande, utan detta skall givetvis ske i sittande statsråd. Rent formellt är ett ärende alltså definitivt avgjort med det protokollförda konseljbeslutet. Det är också betecknande, ehuru naturligtvis på intet sätt i och för sig

¹ Heckschers uppfattning (a. a. sid. 18) tycks vara, att Iserhjelm tvingades genom det kungl. beslutet att bli vice president. Heckscher säger nämligen: »I stället för att ... vara 'vid sin lön' ... bibehållen utnämndes Iserhjelm ... helt enkelt till vice president ...»

ensamt bevisande, att man i det här avhandlade konkreta fallet ansåg sig böra i nästa konselj taga till protokollet, att med beslutets expediering skulle tills vidare anstå. Berodde expedieringen på särskild befallning av konungen utanför protokollet, vore ju en dylik protokollspunkt tämligen meningslös.

Godtages ovan hävdade utgångspunkt, att beslut och befallning om expedition, formellt sett, ej äro två skilda moment, kan vidare göras gällande, att den föredragande naturligtvis har möjlighet, för att ej säga plikt, då kungen förklarar sig ännu fatta ett beslut, som den förstnämnde anser sig konstitutionellt förhindrad att biträda, att till protokollet förklara, att han kommer att vägra kontrasignation enligt RF § 38. Därmed har han ju bevis för att han nedlagt sitt ämbete enligt nämnda paragraf och är alltså berättigad till det skydd, som sista delen av § 38 erbjuder, tills riksdagen yttrat sig över hans handlingssätt. Att Iserhjem underlät att låta göra någon dylik anteckning bevisar givetvis intet.

Hela det ovan återgivna resonemanget utgår uppenbarligen, såväl från Heckschers som från underteknads sida, ifrån den förutsättningen, att den kontrasignationsvägrande föredraganden skyddas, under vissa i § 38 angivna förutsättningar, även gent emot konungen från att bli berövad sin lön. (Vad Heckscher under sådana förhållanden egentligen menar med det andra av de båda ovan citerade alternativen [»dels konungen oavsett detta — — —»; jfr ovan!]) synes vara tämligen oklart.)

Denna utgångspunkt kan dock diskuteras, och Heckscher framhåller också till sist, att det kan vara tvivelaktigt om uttrycken i slutet av § 38 verkligen alls hindrar konungen från att enligt § 35 »när han prövar rikets tjänst det fordra» entlediga en statssekreterare (resp. departementschef), som enligt § 38 vägrat kontrasignation. Heckscher frågar sig, om ej slutet av denna paragraf (»nedlägga han — — — sitt ämbete, vilket han icke må återtaga förr — — —») snarare riktar sig mot rådgivaren än mot konungen, så att den förre hindras att genom då och då vägrad kontrasignation undandra sig ansvaret för tvivelaktiga beslut men likväl i övrigt kan fortsätta med sin ämbetsutövning. Att ett dylikt beteende från rådgivarens sida förhindras av de citerade orden, torde vara uppenbart. Frågan gäller däremot om paragrafen dessutom inskränker konungens handlingsfrihet gent emot en kontrasignationsvägrande föredragande. Skulle så ej vara fallet, betyder den sista punkten (»Emellertid vare han vid sin lön — — bibehållen») tydligen endast att den senare, ehuru tjänstefri, får uppbara sin lön tills riksdagen prövat hans förhållande för så vitt konungen ej dessförinnan i kraft av § 35 entledigar honom.

Om det är stadgandets innebörd, att konungen har kvar sin fulla rätt, att när som helst enligt § 35 entlediga även en föredragande, som tillämpat § 38, kommer hela frågan i ett alldeles annat läge, och de ovan gjorda påpekandena sakna då praktisk betydelse. Det är nämligen i så fall fullständigt betydelselöst, om statssekreteraren

(resp. departementschefen) har något bevis gent emot konungen på sitt konstitutionella förfarande; etc.

Heckscher tar för sin del ej bestämd ställning till detta spörsmål men synes dock vara böjd för att ställa sig på denna sistnämnda ståndpunkt. Grundlagskommentatorn Hagman (Sveriges grundlagar, ed. 1902, sid. 96) säger däremot rent ut: »Intet hindrar konungen att genast vid nedläggandet eller sedermera, innan riksdagen yttrat sig, avskeda statsrådet [resp. statssekreteraren], med iakttagande av i § 35 RF föreskrivna former». Något liknande menar också Kjellén (i ovannämnda uppsats) och Malmgren (i Sveriges författning, I, sid. 124). En ren bokstavstolkning — och det är naturligtvis den som i vanliga fall hör vara utslagsgivande (jfr RF § 84, f. d. § 83) — ger heller intet direkt stöd för att § 35 inskränkes till sin giltighet av § 38. Frågar man däremot vad som var grundlagsstiftarnas verkliga mening, synes svaret bliva ett annat.

Som ovan redan nämnts säger 1809 års KU (mem. n:o 25) som svar på ett påpekande från prästeståndet om att § 38 ej borde stadga *plikt* för statssekreteraren att i visst fall nedlägga sitt ämbete; att paragrafen innehåller en kontroll, som är nödig för lagarnas helgd, samt fortsätter: »Då dessutom statssekreteraren bibehålles vid sin lön och övriga inkomster, torde han ej kunna anses bliva lidande därigenom, att han samvetsgrant uppfyller sin skyldighet». Detta kan svårligen betyda annat än att KU menar, att statssekreteraren vid kontrasignationsvägran enligt § 38 under alla förhållanden är skyddad från att bli berövad sin lön, d. v. s. även från att bli entledigad enligt § 35.

Det synes dessutom undertecknad, som om det vore svårt att få någon förnuftig mening ut av paragrafens senare del om man håller sig enbart till den givna formuleringen. Ett stadgande om att en kontrasignationsvägrande statssekreterare skall vara »vid sin lön — — — bibehållen», vilket endast skulle betyda, att han efter nekandet av sin underskrift och därav följande tjänstefrihet skulle få uppbära sin lön oavkortad blott så länge konungen — alltså hans motpart i den uppkomna tvisten — funne sig i att behålla honom som förtroendeämbetsman och alltså underlåte, att entlediga honom, förefaller allt för osannolikt. Först om man antager att stadgandet om löns bibehållande är tillkommet som skydd mot en inkonstitutionell kungamakts förklarliga önskan att omedelbart göra sig kvitt en orädd grundlagsväktare, blir det hela begripligt.

Man får väl ändå antaga att denna KU:s mening om innebörden av § 38 stod klar för de handlande personerna i den iserhjelmska kontrasignationsaffären, som ju inträffade medan den grundlagsstiftande riksdagen ännu var församlad, och att alltså Iserhjelms frivilligt lät sig förflyttas från statssekreterareposten till vice-presidentämbetet och det avlönade ledamotskapet i allmänna beredningen. Någon verklig tillämpning av bestämmelserna i den senare delen av § 38 blev alltså ej det iserhjelmska fallet och detta är kanske förklaringen till att man vid diskuterandet av paragrafen på de följande riksdagarna ej alls låtsades om denna episod. (Jfr ovan!)

Även om det alltså ej varit KU:s mening att en kontrasignationsvägrande statsrådsledamot skall behöva ögonblickligen riskera sin ekonomiska ställning, så är givetvis hans läge icke desto mindre tämligen äventyrligt.

Ett återinträde i utövandet av det nedlagda ämbetet, sedan riksdagen gillat hans handlingssätt, kan uppenbarligen ej vara något för den kontrasignationsvägrande eftersträvansvärt, och givetvis har kungen rätt att, om inte förr, så åtminstone omedelbart sedan riksdagen »hans förhållande prövat och gillat» avskeda honom.¹ Den enda för denne personligen rimliga konsekvensen av hela hans aktion är, att denna vinner riksdagens gillande och att han som erkänsla för sitt välförhållande av representationen tillerkännes pension eller dyl.

Från sin utgångspunkt menar Heckscher, att paragrafen egentligen endast under den förutsättningen, att konungen ej kan finna någon annan, som vill taga ansvaret för den omstridda kontrasignationen, och beslutet alltså ej kan verkställas, kan få någon praktisk politisk betydelse. Detta gäller givetvis även om ett entledigande enligt § 35 ej får ifrågakomma, ty konungen är naturligtvis oförhindrad att förordna en annan i den kontrasignationsvägrande statssekreterarens (dep.-chefens) ställe, om han blott förfogar över medel till dennes avlönande. Ett sådant förordnande måste för övrigt bli va oundgängligt, även om den nyförordnade vidhåller sin företrädares uppfattning i den fråga, som ledde till konflikt, och alltså också nekar sin kontrasignation (såsom fallet var med Carpelan i här ovan avhandlade episod), ty en hel statsexpeditions (departements) övriga arbete kan givetvis ej ligga nere i väntan på en riksdag och dess ståndpunktstagande.

Även om senare delen av § 38 alltså enligt undertecknads förmenande ej är avsedd att vara fullt så otymplig, som Heckscher har velat göra gällande, och ej heller så definitivt dödfödd, som Kjellén i sin meranämnda uppsats förmenar, så är det uppenbart, att den lider av formella brister och att den endast under vissa förutsättningar och under svårigheter både för de handlande personerna och för regeringsmaskineriet kunnat helt tillämpas och att den på grund av sin egen medfödda svaghet för länge sedan avlidit utan hopp om återuppväckande.

Gunnar Hesslén.

¹ Heckscher (a. a. sid. 19) talar om »en genom riksdagsbeslut återinsatt föredragande». Någon formell rätt att »återinsätta» en kontrasignationsvägrande har riksdagen ej. Angående innebörden i paragrafens uttryck »riksdagen hans förhållande prövat och gillat» och »sitt ämbete . . . återtaga» jfr W. E. Svedelius: »Om statsrådets ansvarighet» (Ups. 1856) sid. 571.

Ekonomisk statistik och ekonomisk teori.

Den klassiska jämviktsteorien, särskilt såsom den utvecklats av Marshall, samlar sig kring frågan om sambandet mellan efterfrågan, utbud och pris. Med pris menas då till förstnämnda marknadspris, d. v. s. priset vid en given, icke av prisets variation påverkad utbudskvantitet. Utbudet är sålunda i detta fall en oberoende variabel. Den jämvikt, som uppnås, är med denna premis avhängig av efterfrågans och prisets anpassning till varandra och till utbudets givna förändring. Normalpriset är däremot ett pris, som beror av en variabel utbudskvantitet, vilken själv påverkas av prisutvecklingen, och i den ekonomiska jämviktsteori i dess neo-klassiska utformning antages alla ekonomiska faktorer sträva mot allmän jämvikt; normalpriset är då ett uttryck för den prisbildning, som skulle uppnås »i längden», om icke nya störningar ständigt på nytt rubbade läget.

Det är uppenbart, att en sådan problemställning a priori skiljer sig från kontakt med induktiva ekonomiska metoder: en realistisk konfrontation av ekonomisk teori med ekonomisk statistik är med dessa premisser som regel icke endast ogörlig, den kan icke en gång tänkas möjlig att genomföra. Orsaken till denna absoluta gränsdragning, som låter det nationalekonomiska tänkandet och den ekonomiskt-statistiska orsaksforskningen förlöpa på två från varandra helt och hållet skilda plan, är att söka i jämviktsekonomiens begrepp och problemställningar. Ett rent marknadspris är så pass sällsynt, att man får använda ganska långsökta exempel för att exemplifiera det, medan ett rent normalpris över huvud taget icke kan exemplifieras i ett framåtskridande och föränderligt samhälle. De tidsmoment, som ingå i produktions- och omsättningsändringarna under inverkan av prisvariationen, abstraherar man ifrån; likaså bortser man från de verkliga, psykologiska, kumulativa moment, som göra sig gällande icke blott på efterfråge- utan även på utbudssidan. Att i verkligheten skilja på efterfrågan och utbud är oftast omöjligt — det blir bara en viss producerad eller omsatt kvantitet, som kan konstateras — och de begrepp, vilka närmare skola karakterisera efterfrågan, främst elasticitetsbegreppet, få därför utom för ett fåtal rena konsumtionsvaror (socker är den ständigt studerade varan) en ännu mer abstrakt karaktär än »omloppshastigheten» inom kvantitetsteorien.

Mot denna bakgrund är det naturligt, att den ekonometriska forskningen — i den mån den frigör sig från jämviktströskeln och i form av »tidsekonomi» söker anpassa sig till ett modernt icke-stationärt samhälle — måste söka nya, mera realistiska begrepp — begrepp, som i större utsträckning medgiva en konfrontation av teori och verklighet. Den ekonomiska verkligheten, såsom den tar sig uttryck i statistiken, bör därför få tillfälle att väcka teoretiska frågor — icke blott tjäna till en verifikation av deduktivt vunna resultat, vilka förklaras »icke strida mot den ekonomiska statistikens siffror».

De nationalekonomiska resonemangen behandla faktorernas samverkan inom ett samhälle, inom en fullständig med alla produktions- och konsumtionsfaktorer utrustad population. Redan därav följer att den ekonomiska statistik, som kan komma i fråga för ovannämnda syfte, måste bestå av *medeltal*. De ekonomiska indexserier, som numera i allt större utsträckning konstrueras för att tjäna studiet av det ekonomiska livets rytmik, böra i första hand granskas från den statistiska metodlärans synpunkt, ty redan på denna punkt äro felkällorna många och stora. Väsentligen äro de dock ej av det slag, som kan konstateras med en prövning av använda formler och av räkningens utförande — de sammanhånga framför allt med de studerade företeelsernas *inre* förändring, med medeltalets strukturella förvandling.

Så länge man bara rör sig med indextal, som uttrycka en viss noterings ändring med tiden — om man exempelvis anger dollar-noteringens parivärde 3:73 kr. med 100 och konstaterar att en dollarnotering av 5:60 motsvarar indextalet 150 — så är man fri från medeltalets problem. Men så snart indexen grundas på flera data, är det ett vägt medeltal man har att göra med — en ovägd index kan uppfattas som en vägd index med alla vikter lika med 1. Antag, att vi betrakta en prisindex, vari basperiodens viktsammansättning förändras; det rör sig om en först »ovägd» index omfattande tre data, varefter vikten n:r 1 nedgår till hälften, vikten n:r 3 fördubblas och vikten n:r 2 förblir oförändrad, medan prisrörelserna angiva en nedgång av pristalet för varan 1 från 100 till 50 och en prisstegring av varan 3 från 100 till 150, medan varan 2 står kvar på samma pris. Prisindextalet skulle nu med basperiodens viktsammansättning angiva konstant prislivå i förhållande till basperioden, men om vi utgå från den *aktuella* viktsammansättningen få vi prisindextalet 142 i stället för 100.

Inför sådana inre förändringar av vikternas kvantitet, vartill komma kvalitativa ändringar trots oförändrat namn — en automobil 1913 är ej samma sak som en automobil 1933 — förstår man, att varje viktigt ekonomiskt indextal blir allt mer och mer paradoxalt till sin mening ju längre tid, som räkningen tillryggalägger med oförändrad basperiod. Man kan visserligen med kedjeindextal ständigt aktualisera vikterna, men då brytes kontinuiteten. Problemet är så till vida olösligt, därför att det till sist icke har någon mening att jämföra exempelvis bostadshyran 1883 och 1933, ty det är nästan bara namnet gemensamt för dessa nyttigheter, som båda gälla en stadsvåning i nybyggt hus.

När man sedan på grundval av ett indextal för partipriser eller levnadskostnader vill draga slutsatser om penningvärdet eller penningens köpkraft tillkomma nya svårigheter: å ena sidan myntrealisationer, som icke på grund av varuvärdenas ändring föra ned penningens köpkraft till en bråkdel av dess ursprungliga nivå, å andra sidan inkomstfördelningens ojämnheter och ojämna förändring, varigenom levnadskostnadsändringarna för en »normalfamilj» icke kunna betraktas som utslagsgivande. På grund av efterfrågans

mycket olikartade elasticitet för skilda varor kommer därtill prisförändringar att inregistreras felaktigt av exempelvis en levnads-kostnadsindex: om priset på vetemjöl stiger till det dubbla, medan ett antal beklädnadsartiklar, som antages tillsammans ha samma vikt som vetemjöl, faller till hälften, ändras icke indextalet, men på grund av att efterfrågan för vetemjöl är vida mindre elastisk än efterfrågan för beklädnadsartiklar kommer denna prisändring faktisk att betyda en levnadsstandardssänkning: Så mycket mera pengar måste användas för att täcka livsmedelsbehovet, att mindre blir över för andra varor.

Om man ordentligt satt sig in i dessa reella, icke formellt-räkne-mässiga svårigheter, som äro förknippade med alla indexberäkningar — ehuru särskilt med prisindexberäkningar på grund av de rent monetära felkällorna — måste man ansluta sig till Bowleys och andras kritik av den uppläggnig av frågan, som lämnats i Irving Fishers »The making of index numbers» (Boston 1922). Den »ideal-formel», som här föreslås efter skilda prov med ett mycket stort antal formler, nämligen

$$P_{01} = \sqrt{\frac{\sum p_1 q_0}{\sum p_0 q_0} \cdot \frac{\sum p_1 q_1}{\sum p_0 q_1}}$$

kombinerar visserligen på ett lyckligt sätt de bästa statistiska möjligheterna för att nå ett gott resultat — föreningen av basperiodens och nuperiodens viktsammansättning genom ett geometriskt medium, som i motsats till det aritmetiska mediet ger ett riktigt uttryck för relativändringar. Men tillräckligt hänsyn till de ekonomiska, eller om man så vill historiska, problemen toges icke. Man kan därför säga, att Fisher långt mindre än Knut Wicksell i hans »Geldzins und Güterpreise» (Jena 1898) verkligen sett prisindex- och penningvärdebestämningens problematik. K. Wicksell säger i nämnda arbete, att en stegring av prisnivån kan godtagas som en faktisk stegring, om den konstateras såväl med Laspeyres formel

$$P_{01} = \frac{\sum p_1 q_0}{\sum p_0 q_0}$$

som med Paasches formel

$$P_{01} = \frac{\sum p_1 q_1}{\sum p_0 q_1},$$

och motsvarande beträffande en sänkning av partiprisnivån, medan stridande resultat med de båda formlerna lämnar frågan öppen. Här har spörsmålet ställts och vidare utvecklats efter ekonomiska linjer och detsamma gäller om en annan, väl disponerad studie, av G. Haberler: »Der Sinn der Indexzahlen» (Tübingen 1927). Mer än något annat nutida statistiskt arbete markerar denna skrift ett avståndstagande från den mekaniskt-monetära uppfattning, som varit gängse från krigets slut fram till dess att 1929 års kris blivit förstådd till sin innebörd.

Med dessa reflexioner få de ekonomiska indexberäkningarnas principiella svårigheter och därtill anknutna frågor anses tillräckligt ventilerade i detta sammanhang. Det bör nu understrykas, att dessa svårigheter icke lägga hinder i vägen för ett kombinerat induktivt-deduktivt studium på grundval av indextal, som omfatta relativt korta perioder, ty inom dessa kan viktsammansättningens ändring och som regel även de övriga felkällorna anses utan stor betydelse. I fråga om längre perioder gäller att man kan avläsa *tendensen* men icke de exakta ändringarna; ju längre tidsavsnitt undersökningen omfattar, desto mindre exakta bliva alla mått på ändringarnas storlek. Såväl beträffande korta som långa ekonomiska perioder gäller, att indexberäkningen bör täcka ett nationalekonomiskt begrepp, som verkligen har sin motsvarighet i den ekonomiska statistiken och att denna statistik bör vara av homogen natur.

Har man sålunda godtagit indextalen som mätare av den studerade företeelsens variation, måste man närmast taga hänsyn till de olika rörelser, som komma till uttryck i de ekonomiska tidsserierna. Sedan halvannat årtionde brukar man skilja på fyra olika rörelser: en sekulär tendens, vilken numera allt oftare betraktas som en sekulär periodbildning, och då lämpligen kan givas en minimilängd av 10 år; en konjunkturvåg, som i själva verket kan bestå av längre eller kortare böljor, av mer än 1 och mindre än 10 års längd; en säsongvariation av 1 års längd eller del därav, samt slutligen oregelbundna rörelser. Närmast efter W. M. Persons' mönster har man vid studiet av ekonomiska tidsserier sökt utrensa alla andra ändringar än konjunkturvågorna och de residuella, oregelbundna rörelserna. Fortsatt analys av den ekonomiska statistiken har emellertid bragt i dagen ett invecklat inre samband mellan de skilda perioderna, varför exempelvis utrensningen av säsongvariationen icke kan grundas på antagandet om ett konstant eller med konjunktur rörelsen proportionellt säsongelement.¹ Ett löpande 12-månadersmedeltal, eller en på månadsmedeltal grundad utrensning blir sålunda en ganska godtycklig räkning. Även den numera allt mera allmänt använda metod, som föreslagits av Persons — den s. k. link-relativemetoden² — varvid medianen bildar säsongräkningens utgångspunkt och korrektion göres för det sekulära elementet i säsongindexräkningen, kan icke göra något åt säsongfaktorns konjunkturberoende. Man får därför som regel nöja sig med att å ena sidan framställa serien oförändrad, å andra sidan sammanställa denna med en »säsongrensad» serie. När det gäller att befria tidsserien från sekulärvariationen ställes man även inför ett ofta svår lösligt problem. De sekulära 50—60-åriga perioder, som kunna iakttagas i partiprisnivåns rörelser och även i produktionen av ett flertal stapelvaror, kunna i efterhand fastställas, men att på förhand

¹ Se förf:s »Om det ekonomiska livets rytmik», Sthlm 1928, Kap. 6.

² Metoden har beskrivits och tillämpats på svenska data i förf:s »En svensk konjunkturindex 1913—1922», Bilaga till Kommersiella Meddelanden 1922.

räkna med en viss sekulär stegring eller minskning blir vida mer problematiskt. Att ta en årlig stegring av 3 % som ett en gång för alla givet uttryck för produktionens genomsnittliga tillväxt låter sig knappast heller försvaras. På grund av dessa förhållanden kommer man som regel att undvika all korrektion för sekulärstegringen, då det är fråga om en nyupplagd, löpande indexräkning.

När det nu gäller att sammanställa tidsserier, som färdigställts i form av lämpligt korrigerade indexberäkningar, måste man finna en riktpunkt för en dylik analys. Det gäller att finna en givande frågeställning. Vid Persons' undersökningar grundas analysen på de olika seriernas inbördes tidslägen: man sammanför serier, som visa hög korrelation och undersöker sedan i vad mån de sålunda erhållna grupperna visa den högsta korrelationen vid förskjutning i sidled. De sålunda konstaterade »lags» giva så upphov till tre standardindices över spekulation, varuhandel och lånemarknad.

Det är dock uppenbart, att denna uppdelning grundas på allt för formella synpunkter. Det synes vara nödvändigt att först välja en frågeställning, som är mera reellt-ekonomiskt och mindre formellt-statistiskt orienterad. Kan det då icke vara riktigt att här på det *induktiva* planet helt generellt gripa tillbaka till det neo-klassiska jämviktsschemats grundfaktorer, utbud, efterfrågan och pris? Härvid måste man dock göra klart för sig, att begreppen efterfrågan och utbud icke äro av enkel, kvantitativ natur, ty de förutsätta konsumentens och producentens psykologiska inställning som bekant. I en realistisk analys kan man som regel icke finna material, som tillåter ett särskiljande mellan efterfrågan och utbud. Efterfrågan, utbud och pris äro sålunda icke symmetriska begrepp. Om man därför erkänner att de två förstnämnda faktorerna måste utbytas mot en gemensam kvantitetsfaktor, så blir frågeställningen denna: Huru förhåller sig pris- och kvantitetsvariationen till varandra på skilda områden inom ekonomien och på skilda marknader? Besynnerligt nog har denna så naturliga frågeställning hittills blivit mycket litet beaktad, och sammanställningar av pris- och kvantitetsvariationen för en och samma vara har intill den allra sista tiden varit synnerligen sällsynt.¹ I stället inriktas då studiet, särskilt i anslutning till Cassels allmänna prislära, på studiet av prisförändringarna, som sålunda skola giva uttryck för variationen av *alla* viktiga ekonomiska faktorer.² Någon tillräcklig motivering för denna ensidiga uppläggning av problemet har knappast lämnats.

Låt oss nu mot denna bakgrund i korthet undersöka, *vilka möjligheter som för närvarande stå till buds att genomföra en pris- och*

¹ Se i första hand M. Lenoir: »Etudes sur la formation et le mouvement des prix», Paris 1913. — Från och med H. Schultz: »Statistical laws of demand and supply», Chicago 1928, som i sin tur bygger på H. L. Moore, har efterfrågeelasticiteten för vissa konsumtionsvaror blivit induktivt analyserad.

² Exempel på denna forskning inom det induktiva planet lämnar F. C. Mills: »The behavior of prices», New York 1927 och inom det deduktiva planet G. Mackenroth: »Theoretische Grundlagen der Preisbildungsforschung und Preispolitik», Berlin 1933.

kvantitetsanalys av det svenska näringslivets utveckling. En särskild anledning att nu kasta en blick på det i form av indexberäkningar föreliggande materialet gives genom framläggandet under den senaste tiden av nya indexserier och beskrivningar av redan förefintliga, viktiga ekonomiska indices. Den bästa överblicken över tillgängliga svenska indexserier och annan statistik av betydelse i detta sammanhang lämnar Ekonomisk Översikts tabellbilaga (sedan 1921). I Statsvetenskaplig Tidskrift har professor Sven Wicksell på ett tidigt stadium behandlat de svenska ekonomiska indexberäkningarna.¹ I övrigt må hänvisas till här nedan nämnda skrifter över principerna för prisindexberäkningarnas konstruktion samt till kap. I. i förf:s arbete »Industriförbundets produktionsindex, motiv och principer» (Sthlm 1932).²

Vi kunna uppdelat det statistiska materialet i fyra — visserligen interdependenta — grupper, nämligen produktion, varumarknad, kapital- och penningmarknad samt arbetsmarknad, omfattande det ekonomiska livets alla väsentliga funktioner: produkternas framställning och distribution samt förutsättningarna för produktionsmedlens tillkomst.

Om vi först då vända oss till *produktionen*, finna vi numera på *jordbrukets* område belysande kvantitets- och prisuppgifter. Areal- och viktsummorna kunna icke användas som mått på den årliga jordbruksproduktionens storlek, men däremot i viss mån de beräkningar som lämnats i den officiella statistiken om antalet »skördeenheter».³ Denna beräkning, som grundas på närings- eller fodervärdet av olika skördeslag, varvid det faktum, att 1 kg. råg anses vara = 1 spannmålsenhet = 1 foderenhet, möjliggör en anknytning mellan spannmåls- och foderämnenä. Beräkningsgrunden är sålunda fysiologisk och resultatet får ej tagas som uttryck för ändringar i skördens värde eller fysiska volym. En sammanställning av denna statistik över antalet skördeenheter med den totala jordbruksproduktionens värde belyser förhållandet mellan näringsvärdet å ena sidan och jordbruksprodukternas relativa värdering jämte penningvärdets allmänna ändring å den andra. Slutligen har man i de agrara konditionssiffrorna, »de allmänna skördesiffrorna», som meddelas under sommarhalvåret samt definitivt på hösten, ett mått

¹ Statsv. Tidskr. 1919, sid. 222, och 1923, sid. 66.

² En översikt över svenska ekonomiska indices har nyligen framlagts av Th. Odhe: »Det ekonomiska livets mätare», Kooperativa förbundets småskrifter nr 7, Sthlm 1933. Skriften, som utkom samtidigt med början av en serie radioföredrag över »Internationella ekonomiska problem» och en därtill anknytn, för. förbundets studiekurser avsedd, inledning av prof. Silverstolpe, synes tillämpa radioföreläsningens populariseringsteknik. Därav följer givetvis, att ekonomiska och statistiska principfrågor icke kunnat systematiskt beröras. Icke desto mindre kan det sägas, att skriften ganska väl fyller sin uppgift: den ger nybörjaren en första överblick över tillgängliga svenska indexberäkningar av ekonomisk natur, även om indelningsgrunden och några omdömen måhända äro diskutabla.

³ Se Statistiska Centralbyrån: »Jordbruk och boskapskötsel», 1913 och följ. årg. Jfr E. Höijer: »Sveriges jordbruk», Sthlm 1924.

på skördens relativa ymnighet. Det är av intresse att konstatera, att man genom användning av sådana konditionssiffror får en automatisk utrensning av sekulärvariationen, ty uppskattningen av skördens storlek i form av konditionssiffror från 0 till 5 (tidigare från 0 till 10) uttrycker storleken i förhållande till de närmaste årens skördar. Den subjektiva bedömningen har sålunda samma innebörd som beräkningen av ett löpande medeltal. Använder man årssiffrorna får man därtill en automatisk utrensning av säsongvariationen.

I fråga om jordbrukspriser lämna alla partiprisindexserier uppgift om prisutvecklingen för animaliska och vegetabiliska livsmedel: Kommerskollegii nedannämnda index har även en grupp för fodermedel, medan Svensk Finanstidnings index har en grupp för jordbruksförnödenheter. I dessa beräkningar förekomma givetvis såväl svenska som internationella noteringar, och då världsmarknadspriset — till och med under nuvarande förhållanden — påverkar prishöjningen och därmed jordbrukets konjunkturer har man här uppgifter av stort intresse. Av stor vikt äro även de beräkningar, som utförts av professor L. Nannesson, på grundval av driftsresultatet vid ett hundratal i olika landsdelar belägna gårdar.¹ Vägningen utföres med ledning av den saluförda produktionen, vars volym erhålles genom reduktion till 1913 års prisnivå. Då jordbrukets strukturella ändringar varit betydande under de båda senaste årtiondena vore det antagligen förmånligt att välja en ny, mera aktuell viktsbas, som samtidigt får tjäna som prisberäkningens basår. Konstruktionen av agrara pris- och produktionsindices enligt analoga principer och omfattande samma varugrupper är ett önskemål, som kanske snart kommer att uppfyllas.

Med ledning av de tillgängliga produktions- och prisindexserierna för det svenska lantbruket kunna dock många intressanta resultat uppnås. Hittills har, säkerligen med fullt fog, beräkningarna särskilt inriktats på fastställandet av de olika produktionsområdenas räntabilitet, men indirekt kunna säkerligen många betydelsefulla rön göras genom en mera principiellt inriktad undersökning över förhållandet mellan produktion och pris för samma produkter, särskilt i belysning av de allmänna agrara och industriella konjunkturförändringarna.²

Vända vi oss därefter till den *industriella produktionen*, så är

¹ »Räkenskapsresultatet från svenska jordbruk», 1924/25 och följ. årg. av Meddelanden från K. Lantbruksstyrelsen samt i tidskr. Lantmannen fr. o. m. 1933 under rubriken »Jordbrukets prisindex».

² Undersökningar över förhållandet mellan skörd och pris ha särskilt utförts av amerikanska ekonomer, såsom Moore, Ezekiel och Timoshenko. Förhållandet mellan fläskpris och fläskproduktion har ingående analyserats av Hanau m. fl. I Sverige har konjunkturstudium i sådan mening ännu i ringa utsträckning bedrivits. Se dock förf:s »Om det ekonomiska livets rytmik», kap. 4 och där angiven litteratur, D. Hammarskjöld: »Konjunkturspridningen», avd. II, samt det material, som lämnas i T. Widstams uppsats i föregående nummer av denna tidskrift om »Industriella konjunkturer, skördar och omflyttning».

först den officiella statistikens beräkning över det totala värdet av den industriella årsproduktionen att nämna. Sedan ett tiotal år beräknas därjämte på grundval av 1913 års priser en index över hela den svenska industriproduktionens volym under varje kalenderår.¹ Då 80 % av varugrupperna ha såväl pris- som kvantitetsuppgifter är det blott en mindre del av beräkningen, som grundas på uppskattningar. Det svenska näringslivets stabilitet, som kommer varje varugrupp och därför dess vikt i beräkningen att ändras synnerligen obetydligt under de gångna tjugo åren, ger också ett skydd för felkällor på grund av vikternas kvantitativa ändring. Däremot får man nog räkna med en viss kvalitativ ändring, som icke kommer fram i benämningar och siffror. Man kan göra den invändningen, att beräkningen medtar icke endast industriell verksamhet utan under rubriken livsmedelsindustri även mejerier, kvarnar, slakterier m. fl. verksamhetsgrenar, som snarare tillhöra lantbruket. Industristatistikens sista grupp, kraft- och vattenverk, uteslutes med rätta. Denna Kommerskollegii indexserie över den årliga industriella produktionsvolym har även intresse ur den synpunkten, att den lämnar en index över industriprodukternas pris, erhållen genom att uttrycka resp. års oreducerade produktvärde i procent av samma års reducerade värde.

För bedömning av konjunkturväxlingarna kräves det emellertid produktionsindices av större frekvens. Två summariska beräkningar av sådant slag ha utförts för ett antal år sedan, nämligen förf:s i ovannämnda bilaga till Kommersiella Meddelanden² samt Svensk Finanständning.³ Förstnämnda beräkning, som utgör den första svenska produktionsindexen, täcker perioden från 1913 till 1923 och medtar våra fyra viktigaste stapelindustrier — trä, cellulosa, järn och stål; serien hyfsas för säsongvariationer medelst Persons' metod. I sistnämnda serie, som spänner över åren 1925—1931, innefattas produktions-siffror för järnmalm, järn och stål, trävaror, trämassa, papper, superfosfat, tobaksprodukter och malt-drycker samt importkvantiteterna för tackjärn och metallmanufaktur. Indexen, som använder månadsmedeltalen 1923—24 som bas, varigenom säsongvariationen utrensas, väger de olika grupperna på grundval av produktionsvärdena i 1923—24 års industristatistik. För att fylla behovet av en mera differentierad svensk månatlig index över den industriella produktionen tillkom Industriförbundets produktionsindex, vars konstruktion beskrivits i en samtidigt med den första publiceringen framlagd skrift.⁴ Den börjar med år 1925

¹ K. G. Nilsson: »Den industriella produktionens volym i Sverige åren 1913—1923», Kommersiella Meddelanden 1925 och följ. årg.

² »En svensk konjunkturindex 1913—1922», Sthlm 1922, samt i Ekonomisk Översikt 1922—23.

³ Svensk Finanständning 1926, nr 19, sid. 295 samt i ovannämnda skrift av Th. Odhe, sid. 54—55.

⁴ Förf:s »Industriförbundets produktionsindex», Sthlm 1932. Orsaken till att Industriförbundets produktionsindex' års-siffror, särskilt efter 1929, icke stämma med Kommerskollegii indextal över den årliga produktionen torde väsentligen vara att söka i det faktum, att sistnämnda indexberäkning — i motsats till den

och har året 1930 till bas; då säsongrensning enligt Persons' metod kräver tillgång till åtminstone 10—15 års statistik, ha originaltalen endast kompletterats med en säsongutjämnad serie, erhållen genom division med månadsmedeltal för 1925—30.¹ För att möjliggöra studier över de olika faktorernas inre samband kompletteras produktionsindexen med prisindices, samt vidare med indexserier över arbetarantal, fakturerat belopp och varulager. Särskilt sistnämnda både teoretiskt och praktiskt betydelsefulla uppgifter äro icke på långt när så representativa, som önskligt vore. Man får hoppas, att denna första beräkning skall kunna fullföljas och betydligt utvidgas.²

Liksom beträffande skörden finnes det även för den industriella produktionen konditionssiffror, nämligen de sedan ett par årtionden av arbetsgivarna varje kvartal till Socialstyrelsen meddelade uppgifterna om sysselsättningen inom industrien. En sammanställning av de analogt konstruerade konditionstalen för skördevolym och industriell sysselsättning ger sålunda uttryck för agrar- och industrikonjunkturers förlopp, men dessa data måste även sammanställas med prisindices. Anlägger man den i denna uppsats föreslagna frågeställningen — ledande till en sammanställning av kvantitets- och prisuppgifter för samma företeelser — så finner man att vi numera ha tillgång till data för jordbrukets produktion,³ och för prisbildningen på jordbruksprodukter⁴ liksom för prisbildningen för jordbruksförnödenheter.⁵ Likaså ha vi indexserier över industriens produktion, uppdelad i produktions- och konsumtions, hemmamark-

förstnämnda — medtager tungt vägande livsmedelsindustrier, som snarast representera lantbrukets aktivitet. Inom dessa verksamhetsgrenar medförde depressionen delvis stegring, samtidigt med den starka inskränkningen av den industriella tillverkningen i egentlig mening.

¹ För att särskilt markera den säsongrensade seriens sekundära och approximativa karaktär har den icke efter divisionen med månadsmedeltalen för 1925—30 reducerats till gemensam bas med den ursprungliga, ej säsongrensade serien (1930 = 100).

² Doc. D. Hammar skjöld har i »Konjunkturspridningen», Sthlm 1933, sid. 144, anmärkt på »ofullständig materialredovisning» i Industriförbundets produktionsindex. Såsom uttryckligen framhålles i programskriften, var förutsättningen för att uppgifterna skulle erhållas från ett flertal företag och industriföreningar, att endast de meddelade indexserierna men icke undergrupperna skulle publiceras. Måhända skall det dock snart visa sig möjligt att även framlägga indexserier för större undergrupper. Svårigheten att erhålla »fullständiga» uppgifter för en månatlig index över produktion, arbetarantal, fakturerat belopp, lager och pris är många gånger större än utväljandet av ett antal marknadsnoteringar för konstruktionen av en prisindex. Endast den som en längre tid sysslat med konjunkturstatistikens skilda uppgifter kan helt bedöma, vilka hinder som ännu resa sig på detta område. — Vad angår den i början av 1933 genomförda revisionen, grundade den sig uteslutande på strykningen av en mycket intermitterant redovisad produktion vid en stor mekanisk verkstad; frågan debatterades för övrigt vid diskussionen efter förf:s föredrag i Statistiska föreningen i Stockholm, i december 1932, om Industriförbundets produktionsindex.

³ Statistiska Centralbyråns data.

⁴ Lantmannens index, Svensk Finanstidnings veckoprisindex (se nedan).

⁵ Lantmannens index, Svensk Finanstidnings månads- och veckoprisindices (se nedan).

nads- och exportindustrier,¹ samt över industriprodukternas pris¹ och industriråvarornas pris.² Ett mål för statistikens fortsatta utveckling på detta område vore en efter *gemensamma* grunder utarbetad samling av indices omfattande alla ovannämnda företeelser. Först med sådan statistik sträckande sig över en följd av år skulle man kunna draga för den ekonomiska teorien verkligt upplysande slutsatser.

Slutligen kan det nämnas, att en index över förbrukningen av elektrisk energi beräknas av Svenska elektricitetsverksföreningen — en kvartalindex, som särskilt när den kommer att täcka en längre period blir av stort intresse. En sådan indexberäkning har ju de bästa tänkbara utgångspunkter: den »vara» som mätes, den elektriska energien, ändras ej till sin natur och ger ett gott uttryck för konjunkturutvecklingen, särskilt om man skiljer på kraftbehovet för industriella och för husbehovsändamål.

Vända vi oss sedan till *handeln*, så är det omsättnings- och prisvariationerna, som i första hand skola studeras. Här kan man skilja mellan grosshandel och detaljhandel, vilket i stort sett innebär en gränsdragning mellan affärslivets efterfrågan och konsumenternas löpan. efterfrågan.

Löpande statistik över den inhemska varuomsättningen inom *grosshandeln* saknas,³ och endast vid konstruktionen av prisindexserier har man utfört sådana beräkningar för att sålunda erhålla de nödvändiga vikterna. Partiprisindexserier finnes det däremot i överflöd, alla — med ett undantag — konstruerade enligt Laspeyres formel. Till en början böra då kommerserådet K. Åmarks beräkningar över partiprisrörelsen under de senaste tvåhundra åren nämnas.⁴ Dessa till större delen på markegångstaxorna stödda undersökningar äro särskilt intressanta, därför att författaren klart påvisar myntrealisationernas dominerande betydelse såsom orsak till penningvärdets fall. Det är även av intresse att iakttaga, huru utvecklingen förändrat varusammansättningen: i indexen för skedet 1732—1870 saknas sålunda numera så viktiga varor som bumull, potatis, margarin, majs, kol, koks, bensin, gödningsmedel, pappersmassa, zink, tenn, bly, kalk, cement och glas. Den industriella utvecklingen har sålunda i grund förändrat varusammansättningen och därmed ryckt undan underlaget för en logisk tydning av »prisnivåns» variationer. — Den första svenska partiprisindexen konstruerades av pro-

¹ Industriförbundets produktionsindex. Årssiffror ur statistiken för totala produktionsvärdet i Kommersiella Meddelanden.

² Kommerskollegii partiprisindex samt Svensk Finanstidnings veckoprisindex (se nedan).

³ De uppgifter, som meddelas i Ekonomisk Översikts tabellbilaga, över godstrafik på statens järnvägar samt ankommande och avgående lastat tonnage, giva indirekta och föga upplysande mått.

⁴ K. Åmark: »En svensk prishistorisk studie», Ekon. Tidskr. 1921, h. XII, samt »En svensk prisindex för åren 1860—1913», Kommersiella Meddelanden 1921, h. 18.

fessor Silverstolpe.¹ Det är av intresse att i denna indexberäkning studera vikternas ytterligt kraftiga förskjutning under krigsåren, då basperiodens (1913—14) varusammansättning blev helt förändrad — omsättningen av ull, liksom av bensen, sjönk under 1918 ned till 7 % av 1913 års tal. Med all rätt säger också författaren, att en partiprisindex endast kan giva en antydning om i vilken riktning penningvärdet ändrat sig. — I Kommerskollegii partiprisindextal medtagas 160 varunoteringar gentemot den föregående indexens 47; basperioden är 1913 och vägningsprincipen densamma som i den föregående (numera benämnd Svensk Finanstidnings prisindex). Av särskilt värde är uppdelningen av Kommerskollegii index i tre undergrupper omfattande prisen för råvaror, halvfabrikat och helfabrikat.² En av Svenska Handelsbanken konstruerad partiprisindex — liksom de nyssnämnda av månadsfrekvens — samt Svensk Finanstidnings veckoprisindex fullständiga listan.

Även beträffande utrikeshandeln finnas belysande indexberäkningar, nämligen import- och exportprisindices, som publiceras i Svenska Handelsbankens månadstidskrift »Index». Det har ansetts, att skillnaden mellan dessa indexserier skulle giva ett tillförlitligt mått på det svenska näringslivets läge; därvid får man dock ej glömma, dels att det ju bara rör utrikeshandeln, som icke motsvarar en fjärdedel av landets totala omsättning, dels att prisrörelsen måste kompletteras med kvantitetsändringarna för att bli sågande. I Kommersiella Meddelanden lämnades för några år sedan uppgifter över utrikeshandelns volym erhållna på analogt sätt som indextalen över den industriella produktionens volym, men denna beräkning har icke fullföljts på grund av varusammansättningens inre förskjutning. I tidskriften »Index» lämnas dock numera en dylik index över utrikeshandelns kvantitet. En sammanställning av import- och exportprisindextalen med utrikeshandelns värdesiffror, hjälpligt reducerade med de nämnda prisindextalen, är i varje fall påkallad. Vidare måste man samtidigt beakta in- och utfrakternas ändringar, för vilka indexserier även beräknats och publicerats i »Index», samt under pappersmyntfot därjämte växelkurserna för de viktigaste import- och exportvalutorna.

Beträffande *detaljhandeln* är det först och främst de totala levnadskostnadernas ändringar som beaktas. Även här utgår man som regel bara ifrån prisändringarna utan att samtidigt beakta kvantitetsändringen. Nyligen har Socialstyrelsen utgivit en intressant redogörelse för de inom ämbetsverket väsentligen av sekreterare H. Heyman utförda indexberäkningarna rörande detaljpriser och levnads-kostnader,³ vilka beräkningar redan i över halvtannat årtionde varit

¹ G. Silverstolpe: »Svensk Handelstidnings prisindex», Ekon. Tidskr. 1921.

² H. Eneborg: »Partiprisrörelsen i Sverige 1920—1923», Kommersiella Meddelanden 1922, h. 10 samt »Statistisk undersökning rörande partiprisrörelsen i Sverige 1920—23», Sthlm 1924.

³ Socialstyrelsen: »Detaljpriser och indexberäkningar, åren 1913—1930», Sthlm 1933, utarb. av förste aktuarien Carl Öberg och aktuarien Sven Bouvin. Jfr även Sociala Meddelanden 1916, nr 1 och 12, samt 1932, nr 4.

normerande för dyrtidstilläggen och indirekt på andra viktiga områden inom det ekonomiska livet. De viktigaste grupperna inom levnadskostnadsindexen — livsmedel, bostad, bränsle och lyse, beklädnad — skulle med fördel kunna sammanställas med en löpande undersökning över omsättningens storlek inom vart och ett av dessa områden. Detta gäller även den av samma myndighet beräknade detaljprisindexen; en god början till beräkning av omsättningen inom detaljhandeln har utförts av Affärsekonomiska forskningsinstitutet vid Handelshögskolan i Stockholm, som kvartalsvis utger meddelanden om affärsomsättningen inom ett antal viktiga branscher. Till Socialstyrelsens ovannämnda redogörelse över indextalens konstruktion fogas en ingående beskrivning av prisutvecklingen — även inom olika landsdelar — och av varuomsättningens ändring under 1913—30 samt en även ur teoretisk synpunkt intressant undersökning över prisbildningen å viktigare livsförnödenheter på olika produktionsstadier. Det är särskilt arbetskraftens relativa fördyring och dess konsekvenser för färdigfabrikatets relativa prisstegring i förhållande till råvarorna, som här träda i dagen. En särskild analys av prisernas säsongvariationer använder den av prof. Persons¹ föreslagna metoden och påvisar intressanta och betydande säsongmässiga svängningar i priset på bl. a. smör, nötkött, fisk och ägg. Emellertid sker det en utjämning inom livsmedelsprisindexen i det att säsongväxlingarna i stor utsträckning motverka varandra, men äggprisets kraftiga svängningar framkalla dock en maximal variationsbredd av 0,6 enheter i totalindexen, som därför korrigeras för dessa säsongrörelser. Framställningen avslutas med ett sammandrag av den undersökning över levnadskostnadernas förändring under det senaste århundradet, som utförts vid Stockholms högskolas Socialvetenskapliga institut under professor Gunnar Myrdals ledning, en undersökning som bl. a. har intresse vid studiet av den sekulära periodbildningen.² Kontinuitetsproblemet har man här löst på ett utmärkt sätt genom att använda två slags budgeter, en äldre, som hänförs sig till 1830- och 1840-talens levnadsstandard, och en modernare, som motsvarar konsumtionen i slutet av århundradet. För perioden 1830—1880 utföras indexberäkningar enligt båda budgeterna, därefter endast enligt den senare vägningsnormen.

En mera speciell konsumtionsprisindex av *veckofrekvens* har nyligen konstruerats för Sveriges Riksbank av professor Erik Lindahl.³ Det beräknas två indexserier, som skola representera hela konsumtionen inom landet; den ena är en index med rörlig basperiod, varvid vikterna beräknas enligt konsumtionens genomsnittliga storlek under de båda jämförda perioderna, och utgör det enda undantaget från Laspeyres formel bland svenska prisindices; den andra är en index med fast basperiod, nämligen september 1931, erhållen genom

¹ Icke Person, som det står i texten.

² »The cost of living in Sweden 1830—1930», Stockholm economic studies nr 2, London 1933.

³ E. Lindahl: »Sveriges Riksbanks konsumtionsprisindex», Ekon. Tidskr. 1933, nr 3.

successiv multiplikation av de indextal, som angiva prisförskjutningarna från vecka till vecka. I den lämnade beskrivningen omnämnes, att det inom Riksbanken vid sidan av dessa prisindices även uppställas en mera sammansatt veckotablå över, hela varuprissystemet. »Vid tolkningen av denna pristablå måste givetvis vederbörlig hänsyn tagas till alla uppgifter, som kunna erhållas rörande produktionens omfattning och sysselsättningsgraden inom olika produktionsgrenar samt varuomsättningens storlek inom olika branscher».¹ Sammanställningen av dessa indexserier grundar sig på den efter övergivandet av guldmyntfoten på hösten 1931 av statsmakterna sanktionerade penningpolitiska normen, som först gick ut på »ett bevarande av kronans inhemska köpkraft i konsumenternas händer», och senare modifierats i riktning mot en på monetär väg åstadkommen prisstegring. De här framlagda beräkningarna ha åtminstone jämte förut existerande pris- och levnadskostnadsindices kunnat giva den svenska centralbanksledningen en upplysning av negativ art: att prissystemet under de två senaste åren visat relativt små ändringar. Den i många avseenden intressanta programskriften skulle man önska kompletterad i tre avseenden: dels med avseende på det berättigade i användningen av förfinade indexformler av Fishers idealtyp, då »det blott i enstaka undantagsfall är möjligt att införskaffa löpande uppgifter om konsumtionens och omsättningens storlek på samma sätt som uppgifter om priserna»;² dels beträffande frågan om det enligt sannolikhetsläran och teorien om statistiska seriers stabilitet berättigade i att utan fara för illusorisk noggrannhet framlägga indextal med en eller till och med två decimaler, dels beträffande spörsmålet om förbindelselinjerna mellan de studerade veckoändringarna inom prisbildningen, penningpolitiken och konjunkturerna. Först genom en dylik diskussion kan nyttan av den nya prisindexberäkningen bliva till fullo ådagalagd.

Övergå vi därefter till *kapital- och penningmarknaden* och granska möjligheterna att på detta område sammanställa pris- och kvantitetsändringar, kunna vi börja med bankstatistiken. Vad man här främst vill veta är utlåningens storlek och sammansättning samt priset på det sålunda utlånade sparkapitalet. Men det återstår ännu mycket arbete innan bankräkningarnas uppgifter kunna översättas till mera teoretiska termer. Den uppdelning av kreditgivningen med hänsyn till säkerhetens natur, vilken förekommer i den månatliga »Uppgift om bankerna», utgiven av Bank- och fondinspektionen, är emellertid av stort värde. I fråga om räntan ger diskontosatsen icke alltid uttryck för det faktiska priset på pengar; man brukar därför komplettera denna uppgift med den beräknade effektiva avkastningen på statsrätelån, vilken med ledning av obligationskurserna beräknas både av Riksgäldskontoret och av Skandinaviska

¹ Op. cit. sid. 84.

² Op. cit. sid. 95.

Kreditaktiebolaget. I tider av snabba prisförändringar beroende på monetära ingripanden är en för säsongvariationer korrigerad sedel-cirkulationsindex av värde.¹

För att bedöma kapitalbildningens tillväxt är en aktieindex av största betydelse. Fyra sådana indices beräknas i vårt land, nämligen av Riksbankens statistiska avdelning, av tidskriften Affärsvärlden, av Svensk Finanstidning och av Skandinaviska Kreditaktiebolaget (i dess kvartalsskrift). Börslistans hastigt ändrade sammansättning samt nyemissioner gör det svårt att på detta område uppehålla kontinuiteten. Uppgifterna över omsättningens storlek böra sammanställas med aktienivåns variationer. Den nya, i form av värdepappersemissioner genomförda kapitalbildningen hämtas — lämpligen blott årsvis — ur Patent- och registreringsverkets i Ekonomisk Översikts tabellbilaga publicerade uppgifter över aktie- och obligations-emissioner, varvid man bör framräkna nettoändringarna, och sålunda fråndraga gratisemissioner samt amorterat obligationskapital. Uppgifterna över import och export av värdepapper måste samtidigt tagas i betraktande, då under senare år en god del av investeringarna anbragts utom landets gränser. Med kapitalbildningens storlek sammanhänger intimt avkastningen på det befintliga realkapitalet.² Jordbrukets avkastning kan studeras i de redan omnämnda »Räkenskapsresultat från svenska jordbruk» av prof. Nannesson. För industriens del har man ännu tyvärr endast att gå efter de ledande bolagens bokslut eller en sammanställning av utdelningarna från börsnoterade företag, vilken publiceras i Svensk Finanstidning.³ Ett indirekt mått på näringslivets solvens, men ännu mer på dess likviditet, utgöra uppgifterna över konkurser och protesterade växlar. En på denna statistik grundad likviditetsindex har av förf. beräknats för tiden 1913—1932.⁴

Vända vi oss slutligen till *arbetsmarknaden*, är det förhållandet mellan sysselsättning och lönenivå, som framför allt fångar intresset. Denna relation har under det senaste årtiondet blivit ingående behandlad av Pigou, Bagge, Lederer m. fl.; den svenska Arbetslöshetsutredningen av 1931—34 har i hög grad beaktat denna fråga. För bedömningen av sysselsättningen ha vi åtskilliga data: ovannämnda uppgifter från arbetsgivarna om arbetstillgången, fackföreningarnas siffror över antalet arbetslösa i procent av antalet medlemmar, Socialstyrelsens beräkning av antalet ansökningar om arbete på

¹ G. Cassel: »Pennyväsendet efter 1914», Sthlm 1917, sid. 43. Jfr förf:s index i Statsvetensk. Tidskr. 1923, sid. 152.

² De tidigare anförda indexserierna över jordbruksprodukternas och jordbruksförnödenheternas pris och över industriprodukternas och industriråvarornas pris giva en viss uppfattning om jordbrukets och industriens räntabilitet, men först vid sammanställning med kvantitetsuppgifter bliva de verkligt sägande.

³ För vissa industrier finnas data, som indirekt giva upplysningar om räntabiliteten, såsom en index över byggnadskostnader i tidskr. Index jämte uppgifter om byggnadsverksamhetens omfattning i den årliga officiella statistiken.

⁴ »En svensk konjunkturindex», 1922, sid. 12 samt Det ekonomiska läget, utg. av Sveriges industriförbund, 1932, nr 2—6.

hundra lediga platser samt Arbetslöshetskommissionens statistik om totala antalet arbetslösa. Vi skola här icke ingå på de svårigheter, som sammanhånga med särskiljandet av »unemployed» och »unemployable», med arbetslöshetspolitikens förändring varigenom statistikens kontinuitet går förlorad m. fl. metodfrågor. Beträffande lönenivån finner man först och främst ingående uppgifter över nominal- och reallönernas förändringar i Lönestatistisk årsbok utgiven av Socialstyrelsen, samt vidare i Sociala Meddelanden och i Ekonomisk Översikt. I »Wages in Sweden 1860—1930» (Stockholm economic studies 3 a och 3 b) av professor G. Bagge ha vi nyligen erhållit ett synnerligen omfattande lönehistoriskt arbete, vartill det blir anledning att återkomma.

Om vi nu se tillbaka över det ekonomiskt-statistiska material, vilket här granskats från pris-kvantitetsanalysens synpunkt, så framgår det tydligt nog, att det förnämsta krav, som kan ställas, är kravet på ökad enhetlighet vid insamlandet av uppgifterna och vid indexseriernas konstruktion. Vid insamlingen av materialet gäller det först och främst att uppnå en tillräcklig representativitet; men samtidigt måste man beakta, att det verkligen rör sig om homogen statistik, uttryckande samma slags företeelser. Definitionen av dessa är emellertid beroende på den teoretiska analysen. Vi se sålunda, att kravet på tydliga och stringenta begrepp återverkar på hela det induktiva undersökningsarbetet. Att här finna arbetsmetoder, vilka möjliggöra realistisk forskning och samtidigt tillgodose de deduktiva, begreppsliga kraven, är den stora svårigheten, som oftast endast kan lösas med kompromiss. Som exempel på svårigheter, vilka ekonometrikern här ställes inför, kan man nämna uppgifterna om sparandets och kapitalbildningens omfattning, Lagerstatistiken och bankstatistiken jämte alla uppgifter om nyemissioner, värdepappershandel, byggnadslov, självfinansiering inom företagen, statliga och kommunala arbeten för kapitalökning måste grundligt skärskådas för att vinna en differentiering av begreppen, som på en gång medger ett utnyttjande av de tillgängliga siffrorna och en utveckling av den ekonomiska teorien.

Det är uppenbarligen av största vikt, att en dylik forskning har en lämplig frågeställning som utgångspunkt. Siffrorna säga ingenting av sig själva om de ekonomiska sammanhangen, och en formell uppdelning av tidsserierna i enlighet med deras korrelation och »lags», såsom föreslaget av Persons, kan föra in i en återvändsgränd. Att utan vidare antaga, att prisindexserierna äro ledande data och sedan med större eller mindre anknytning till »prisläran» gruppera studiet kring dessa serier har icke — såsom framgår av händelseförloppet under 1927—33 — visat sig lyckligt. En realistisk modifikation av den klassiska uppläggnings, ett studium av prisets och kvantitetens interdependens på olika marknader och under olika långa tidsavsnitt har större utsikter att utvinna nya sanningar ur det statistiska materialet. På sådant sätt kan man verkligen — för att travestera ett känt yttrande av Aftalion om den mone-

tära och den reala konjunkturteorien — förklara kvantitetsändringarna ur prisvariationerna och prisändringarna ur kvantitetsvariationerna, varvid väl att märka de skilda tidsmomenten noga beaktas. En sådan analys blir redan genom sin ansättning av syntetisk karaktär: den ekonomiska teorien ger upphov till ekonomisk-statistisk forskning, och sistnämnda undersökning ger i sin tur uppslag till den deduktiva analysen.

I ett viktigt avseende finnes det ingen skillnad mellan jämvikts-ekonomiens principiella underlag och tidsekonomiens eller konjunkturforskningens. Båda metoderna inrikta sig på ett studium av de ekonomiska faktorernas interdependens; man förutsätter med andra ord reversibla kausalsammanhang. Konjunkturforskningen undersöker dessa sammanhang — i möjligaste mån med induktiva utgångspunkter — inom de skilda ekonomiska perioderna, vilkas interdependens i sin tur är ett problem av första ordningen. Ekonomiskt-teoretiskt är däremot icke det studium, som betraktar exempelvis konjunkturerna som givna, primära data, vilkas inverkan studeras hos därav beroende företeelser. Av detta slag äro de sociologiskt eller snarare demografiskt inriktade studierna av nuptialitetens, nativitetens, mortalitetens, migrationens och spritkonsumtionens säsong- och konjunkturvariation.

En risk, som den ekonomiska vetenskapen för närvarande är utsatt för, är enligt min uppfattning faran av en absolut bskillnad mellan deduktion och induktion. Genomföres icke en syntes på detta område, kan man lätt bliva fastlåst vid följande inrutning av forskningsfältet: Å ena sidan en abstrakt deduktion, som just tack vare bristen på kontakt med empiriska analyser ofta saknar en verklig tes, är oklar beträffande sina premisser och genom bristande diskussion av tidigare lösningsförsök svävar för sig själv och därför till sist blir utan inverkan på vår kunskap om det ekonomiska livet. Å andra sidan får man något av följande tre alternativ: Endera en mångfald tabeller, som icke underkastas varken statistisk eller ekonomisk analys utan genom sin blotta tillvaro skola angiva det indirekt erkända behovet av »kontakt med empirien»; eller också en ekonomisk-historisk skildring, som principiellt betraktar alla ekonomiska förändringar som engångsföreteelser och dock här och var söker tillämpa den klassiska ekonomiens teleologiska lagar på förloppet; eller slutligen en beskrivning från affärsekonomisk synpunkt, varvid de teoretiska resonemangen givetvis få sitta emellan och såväl ekonomiska som statistiska principfrågor icke penetreras. Som ofta visat sig vara fallet, är det återgripandet på en mera differentierad observation av verkligheten, och med principiellt konstruktiva frågeställningar, som möjliggör en ny utveckling på det teoretiska planet.

Johan Åkerman.

Statistiska Sällskapet Under de sista terminerna har intresset för i Uppsala. statistiken varit starkt i framtidskridande bland den studerande ungdomen vid våra universitet och högskolor. I Uppsala har ett *Statistiskt Sällskap* denna termin instiftats. Det utgör en sammanslutning av nuvarande och förutvarande lärare och studerande vid statistiska seminariet i Uppsala samt av invalda personer. Sällskapet har till syfte att främja intresset för statistisk forskning, att genom föredrag och samkväm bereda sina medlemmar tillfälle till tankeutbyte och kamratlig samvaro samt att arbeta för tillvaratagande av gemensamma intressen. Till ordförande i sällskapet har valts statistiska seminariets föreståndare, professor F. J. Linders och till vice ordförande docenten i statistik S. Wahlund. Sällskapet håller ordinarie sammanträden minst två gånger i terminen. I Stockholm finnes som bekant sedan längre tid tillbaka en *Statistisk Förening*, som i sig förenar huvudstadens såväl akademiska som administrativa statistiker och även bland sina medlemmar räknar intresserade från andra landsdelar. Också i Lund har frågan om stiftande av en statistisk förening varit uppe, men det statistiska seminariets högre avdelning, som två gånger i månaden sammanträder för föredrag och diskussioner och som gärna hälsar äldre alumner och främmande gäster i sin krets, har ansetts tills vidare kunna fylla behovet av en samlande organisation.

S. D. W.

Tidskriftsöversikt.

Nedanstående översikt omfattar i svenska offentliga bibliotek tillgängliga tidskrifter och därmed jämförliga periodiska publikationer. I översikten hava upptagits statsrättsliga och författningspolitiska uppsatser av vetenskaplig karaktär och därjämte artiklar med mera politisk inriktning belysande konstitutionella förhållanden, i den mån dessa artiklar ansetts äga källvärde. Orubricerade redaktionella artiklar och fortlöpande översikter, »krönikor», hava icke medtagits.

Nya Argus. Hfors. 1934. No 7. *Ruin, H.*, Fransk fascism. s. 83—87.

Granskaren. Åbo. 1934. Jan. *Knoellinger, C. E.*, Intresserepresentation? s. 7—11. — *Lidman, S.*, Konservatism. s. 14—16. **Mars.** *Wikman, K. R. V.*, »Den nya nationalismen». s. 41—43.

Tiden. Sthm. 1934. No 1 (jan.). *Déat, M.*, Nysocialismen i Frankrike. s. 9—21. **No 2 (febr.)**. *Gregolescu, G.*, Rumänsk politik. s. 98—106. — Spanska valet. s. 121—23. **No 3 (mars)**. *Meyer, H.*, Marsjen mot makten. s. 157—67. **No 5 (maj)**. Tyskland av i dag. s. 256—63.

Finsk tidskrift. Hfors. 1934. T. 116, H. 1 (jan.). *Björkstén, S. R.*, Det brittiska väldets struktur. s. 19—42.

Nordisk tidskrift. Sthm. 1934. H. 2. *Sveinbjörnsson, T.*, Island i 1933. s. 113—16. — *Herlitz, N.*, Sverige 1933. 1. Den politiska utvecklingen. s. 117—22.

Gads danske Magasin. Khvn. 1934. Febr. *Christensen, A.*, Gammelt og nyt Enevælde. s. 61—74. April. *Pio, F.*, Demokratiets Undergang. s. 198—207.

Dansk Udsyn. Kolding. 1934:2. *Mogensen, A.*, Lloyd George. s. 124—35.

Samtiden. Oslo. 1934. H. 2 (febr.). *Lödrup, H. P.*, Foran Höires landsmöte. s. 77—87. H. 4 (april). To franskmenn om nutidens statskrise. s. 246—50.

Syn og segn. Oslo. 1934. H. 2. *Hovstad, J.*, Det nasjonale problemet. s. 49—60.

Foreign affairs. New York. Vol. 12:2 (Jan. 1934). *Lowell, A. L.*, The present crisis in democracy. s. 183—92. — *Gunther, J.*, Dollfuss and the future of Austria. s. 306—18. — *Gwynn, S.*, Ireland since the treaty. s. 319—30.

Contemporary Japan. Tokyo. Vol. 2. No 4 (March 1934). *Ogata, T.*, The real Hirota. s. 622—31. — *Matsuoka, Y.*, Dissolve the political parties. s. 661—67.

The journal of modern history. Chikago. 1934. Vol. 6. No 1 (March). *Craven, W. F.*, Historical study of the British Empire (bibliographical article). s. 40—69.

Liberal magazine. Lond. 1934. No 484 (Jan.). Parliamentary reform. s. 8—10.

The American Mercury. New York. 1934. Jan. *Strachey, J.*, Against an American third party. s. 41—49. Febr. *McBain, H. L.*, Amending the federal constitution. s. 204.—11. — *Davidson, D.*, Dilemma of the southern liberals. s. 227—36. March. *Dos Passos, J.*, Spain gets her new deal. s. 343—56.

The nineteenth century. Lond. 1934. No 683 (Jan.). *Hogg, Q.*, The prospects of the conservative party. s. 28—37. — *Gwynn, D.*, The »crisis» in the Irish Free State. s. 50—58. No 684 (Febr.). *Carter, W. H.*, Spain as a republic. s. 165—75. No 685 (March). *Soloveytichik, G.*, Crisis in France. s. 268—80. No 686 (April). *Hopkinson, A.*, Reflections on fascism. s. 385—93. — *Olden, R.*, Nazi or junker? s. 404—15. — *Löwenstein, H.*, Infelix Austria. s. 416—25. — *Green, O. M.*, The truth about Manchuria. s. 426—36.

The political quarterly. Lond. 1934. Vol. 5. No 1 (Jan.—March). *Laski, H. J.*, The underlying assumption of the national government. s. 18—29. No 2 (April—June). The place of Hitlerism in the history of political thought. s. 197—208. — *Mirkine-Guetzévitch, B.*, Recent development in laws, constitutions and administration. The presidential system in Esthonia, Latvia, Poland and Peru. s. 262—72.

Political science quarterly. New York. 1934. Vol. 49. No 1 (March). *Gosnell, H. F.*, British royal commissions of inquiry. s. 84—118.

The contemporary review. Lond. 1934. No 817 (Jan.). *Sinclair, A.*, Crossing the floor. s. 1—10. — *Barker, E.*, The breakdown of democracy. s. 18—31. No 818 (Febr.). *Samuel, H.*, Will democracy survive? s. 129—33. — *Angell, N.*, Notes on the political foundations of the Roosevelt experiment. s. 134—40. — *Buckley, H.*, Spain after the elections. s. 158—66. No 819 (March). *Ratcliffe, S. K.*, President Roosevelt's first year. s. 268—75. —

Hirst, F. W., Liberalism and liberty. s. 276—86. No 820 (April). *McC., W. W.*, The Austrian counter-revolution. s. 385—95. — *Carr, Ph.*, The political results of the French scandals. s. 396—403. — *De Lapomardè*, The political upheaval of Siam and the Western powers. s. 421—28. — *Hammond, J. L.*, Gladstone and the Queen. s. 429—37.

Fortnightly review. Lond. 1934. March. *Carr, Ph.*, L'affaire Stavisky. s. 297—307. — *Vere Redman, H.*, Japan governed by »the camp». s. 318—27. — *Elliott, F.*, Questions in Parliament. s. 341.—48. April. *Hopkinson, A.*, The cost of national government. s. 395—412. — *Zimmern, A.*, The Empire and the collective system. s. 441—49.

Harvard law review. Cambr., Mass. 1934. Vol. 47. No 4 (Febr.). *Lowndes, Ch. L. B.*, Spurious conceptions of the constitutional law of taxation. s. 628—59. — Who may test the constitutionality of a statute in the Supreme court? s. 677—88.

The American political science review. Balt. 1934. No 1. *Loeb, I.*, Fact and fiction in government. s. 1—10. — *Beard, Ch. A.*, The historical approach to the new deal. s. 11—15. — *Colegrove, K.*, Powers and functions of the Japanese Diet. 2. s. 23—39. — *Cushman, R. E.*, Constitutional law in 1932/33. The constitutional decisions of the Supreme court of the United States in the October term 1932. s. 40—64. — *Herring, E. P.*, First session of the 73rd Congress. s. 65—83. — *Dabagh, Th. S.*, The vote-and-a-half system of majority by plurality vote, and of P. R. s. 93—101. — *Chase, E. P.*, British political parties in 1933. s. 102—09. — *Arneson, B. A.*, Democratized socialism makes gains in Norway. s. 109—12.

The quarterly review. Lond. 1934. No 519 (Jan.). *Keane, J.*, Ireland. Commonwealth or republic? s. 154—70. No 520 (April). *Harris, C. A.*, Newfoundland. s. 326—40. — *Headlam, C.*, Labour and the constitution. s. 350—66.

The round table. Lond. No 94 (March 1934). Newfoundland. The causes of collapse. The Amulree commission. Reconstruction. s. 256—69. — Northern Ireland and partition. Thirteen years ago. Changes since 1921. Has northern home rule succeeded? s. 290—303. — The Irish Free State. Quo vadis? s. 367—85. — Canada. The political scene. Tariff board and tariff policy. s. 386—402. — Australia. The financial position. Constitutional and other problems. s. 403—23.

Bulletin de l'Institut juridique international. La Hay. T. 30: 1 (janv. 1934). Loi italienne instituant les corporations [text]. s. 49—51. — La constitution de l'Afganistan [text]. s. 52—62.

L'Égypte contemporaine. Le Caire. 1934. No 146/47. *Yallouz, A.*, Chronique législative et parlementaire 1932—33. s. 105—65.

Journal des économistes. Paris. 1934. 15 avril. *Gaucherand, F.*, Corporatisme et politique. s. 296—301.

Mercur de France. Paris. 1934. N:o 858 (15 mars). *Courtin, R.*, La démocratie et le suffrage universel. s. 449—70. **No 860** (15 avril). *Delhorbe, F.*, France 1934. s. 274—84.

Le mois. Paris. 1934. 37 (1:er janv. — 1:er févr.). Le mouvement verdinaso ou le réveil du pan-néerlandisme. s. 45—49. — Le problème de la stabilité politique en Roumanie. s. 50—52. **38** (1:er févr. — 1:er mars). La constitution en France d'un ministère d'union nationale. s. 24—31. — La crise autrichienne. Ses conséquences nationales et ses répercussions internationales. s. 34—41. **39** (1:er mars—1:er avril). Le malaise politique anglais et l'usure du gouvernement national. s. 21—26. — L'instabilité espagnole et la perspective de graves conflits intérieures. s. 27—32. — Le cabinet français de trêve et d'union à la tâche. 32—37. — L'Autriche et le mouvement en faveur des Habsbourg. s. 38—39.

La Pologne. Paris. 1934. Jan. *Smogorzewski, C.*, La revision de la constitution en Pologne. s. 1—4.

Revue bleue politique et littéraire. Paris. 1934. No 2 (20 janv.). *Bardoux, J.*, Le redressement de l'exécutif et de la présidence de la république. s. 41—47. **No 5** (3 mars). *Ernest-Charles, J.*, Avocats parlementaires. s. 183—86. **No 6** (17 mars). *Flandin, P.-E.*, Plaidoyer pour la liberté. s. 201—09. **No 9** (5 mai). *Millerand, A.*, Le problème de l'autorité. La revision de la constitution. s. 321—29.

Revue des deux mondes. Paris. 1934. 15 févr. *Maurois, A.*, Les besoins de l'état moderne. s. 814—30. **1:er mars.** *Tardieu, A.*, Réformer ou casser. s. 135—61. **1:er mai. ***** Histoire d'une crise politique. Le glissement de l'état. 3. Effondrement et travaux de soutien. s. 39—49.

Revue d'économie politique. Paris. 1934. No 1 (janv.—févr.). *Laskine, E.*, La crise socialiste et le »néo-socialisme«. s. 43—68.

Revue économique international. Brux. 1934. Vol. 1: 3 (mars). *Baslide, Ch.*, L'avenir du parlementarisme et la situation économique de l'Angleterre. s. 423—43. — *Hérisson, Ch.*, Le national-socialisme et la protection des classes moyennes. s. 446—79.

Revue de Paris. 1934. No 3 (1:er févr.). *Bardoux, J.*, Le redressement du pouvoir exécutif. s. 506—20. **No 4** (15 févr.). *** Pilsudski et l'état polonais. s. 798—816. — *Flandin, P.-E.*, La situation politique. s. 886—98. **No 5** (1:er mars). *Chesnelong, Ch.*, L'avènement de la république. s. 87—114. — *Lucain, M.*, L'union nationale devant l'obstacle. s. 190—200. **No 6** (15 mars). *Reynaud, P.*, Le budget est voté, le redressement reste à faire. s. 262—70. — *Massip, J.*, Le cabinet d'union nationale [en Angleterre] et l'opinion publique anglaise. s. 335—52. — *Allard, P.*, L'anarchie de la police. s. 401—20.

Revue politique et parlementaire. Paris. 1934. No 470 (10 janv.). *Mirkine-Guetzévitch, B.*, Chronique constitutionnelle. Les théories de la dictature. s. 136—48. **No 471** (10 févr.). *Madariaga, S. de.*, La liberté et l'autorité dans le monde moderne. s. 225—42. — *Leven, M.*, L'avocat parlementaire. s. 243—51. — *Gobelet, Y. M.*, Régressions politiques expérimentales dans l'Empire

britannique. s. 266—79. No 472, (10 mars). *Ordinaire, M.*, Agir. s. 417—21. — *Lévy, R.*, Un nouvel empereur. s. 482—90. No 473 (10 avril). *Reynaud, P.*, La réforme de l'état. s. 3—6. — *Eccard, F.*, L'unification du troisième Reich. s. 7—21.

Revue des sciences politiques. Paris. 1934. Janv.—mars. *Marvaud, A.*, Les premières cortès ordinaires de la République espagnole. s. 69—94. — *Salter, J. T.*, Politiciens de Philadelphie. s. 129—35.

Archiv des öffentlichen Rechts. Tüb. N. F. Bd 24. H. 3 (Febr. 1934). *Scheuner, U.*, Die nationale Revolution. Eine staatsrechtliche Untersuchung. 2. s. 261—344. — *Tatarin-Tarnheyden, E.*, Grundlagen des Verwaltungsrechts im neuen Staat. s. 345—58. — *Föenander, O. de R.*, Die Streitigkeit zwischen dem australischen Bunde und dem Staate Neusüdwales. Ein Beitrag zu Recht und Praxis des Bundesstaats. s. 359—85. **Bd 25. H. 1** (April 1934). *Benedicenti, L.*, Über die rechtliche Natur eines Organes der italienischen faschistischen Partei. s. 30—42. — *Medicus, F. A.*, Der Neuaufbau des Reichs nach dem Gesetz vom 30. Jan. und der ersten Durchführungsverordnung vom 2. Febr. 1934. s. 64—82. — *Gerber, H.*, Genossenschaftliche Verwaltung im nationalsozialistischen Staate. s. 82—91.

Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie. Berl.-Grunewald. Bd. 27. H. 1 (Okt. 1933). *Sauter, J.*, Die Entwicklung der abendländischen Staatsidee. s. 72—98. [Forts. H. 2, s. 189—213; H. 3, s. 319—43.] **H. 2** (Jan. 1934). *Anderssen, W.*, Der Einteilungsgrund der Staatsformen. s. 151—88. **H. 3** (April 1934). *Kern, E.*, Grenzen der richterlichen Unabhängigkeit? s. 309—318. — *Perticone, G.*, Ethische Freiheit und juridische Ordnung, s. 344—403.

Jahrbuch des öffentlichen Rechts der Gegenwart. Tüb. Bd 21. 1933/34. *Poetsch-Heffter, F., Ule, C.-H., Dervedde, K., & Brennert, J.*, Vom Staatsleben unter der Weimarer Verfassung. 3. s. 1—204. — *Gmelin, H.*, Die Entwicklung des Verfassungsrechts in Spanien von 1913—1932. s. 335—465.

Preussische Jahrbücher. Berl. 1934. Bd 236. H. 2 (Mai). *Schwendemann, K.*, Krise des Systems in Frankreich? s. 97—111. — *Zapp, M.*, Irlands Unrast. s. 148—62.

Deutsche Juristen-Zeitung. Berl. 1934. H. 4 (15. Febr.). *Nicolai*, Zum Gesetz über den Neuaufbau des Reiches. s. 234—38. **H. 7** (1. April). *Helfritz*, Rechtsstaat und nationalsozialistischer Staat. s. 426—33.

Berliner Monatshefte. 1934. No 4 (April). *Wätjen, H.*, David Lloyd George und die ersten Jahre des Weltkrieges 1914—16. s. 300—13.

Nationalsozialistische Monatshefte. Münch. 1934. H. 46 (Jan.). *Hess, R.*, S. A. u. Partei. s. 3—4. — *Röhm, E.*, Warum S. A.? s. 11—20.

Deutsche Rundschau. Lpz. 1934. März. *Ziegler, L.*, Der deutsche Staat. s. 133—43. — *Schneider-Landmann, H.*, Die Wirtschaftsrevolution in U S A und ihr Revolutionär. s. 149—56. **April.** *Weippert, G.*, Herrschaft ohne Gewalt. s. 10—14.

Prager Rundschau. Prag. Jahrg. 4: 1. *Krofta, K.*, Die geschichtlichen Grundlagen der tschechoslovakischen Selbständigkeit. s. 5—21. — [*Sobota, E.*] Krise des politischen Denkens der Sudetendeutschen. s. 52—59. — *Derselbe*, Sudetendeutsche Selbstverwaltung. s. 77—80.

Stimmen der Zeit. Freib. i. B. 1934. Bd. 126. H. 4 (Jan.). *Dahmen, P.*, Indiens Weg zur Freiheit. s. 242—50. **H. 5 (Febr.).** *Schröteler, J.*, Volk, Staat, Erziehung. s. 289—96. **H. 6 (März).** *Pribilla, M.*, Nationalsozialistische Weltanschauung. s. 415—18.

Verwaltungsarchiv. Berl. Bd 39: 1. (1934.) *Heyer, F.*, Die staatliche Verwaltung in England. s. 80—85. — *Marx, F. M.*, Neuere amerikanisches Schrifttum staatsrechtlicher u. staatswissenschaftlicher Natur. s. 86—102.

Zeitschrift für Politik. Berl. 1934. H. 1 (Jan.). *Ziegler, W.*, Führerpersönlichkeiten der Weltpolitik. s. 1—3. — *Leers, J. von*, Mustafa Kemal Pascha. Idee, Gestalter, Führer. s. 4—27. — *Silex, K.*, Führertum in England. s. 28—40. — *Friedrichs, A.*, Ein Jahr politisches Schrifttum. s. 41—51. — *Metter, A.*, Die politische Lage in Rumänien. s. 51—59. — *Eggen, F. C. M.*, Das neue, autonome Katalonien. s. 60—65. — Die grundlegenden Gesetze des nationalsozialistischen Staates. s. 65—75. **H. 2/3 (Febr./März).** *Poralla, C.*, Marschall Pilsudski (Führerpersönlichkeiten der Weltpolitik). s. 81—99. — *Barrows, D. P.*, Der Präsident der Vereinigten Staaten. Sein Amt und seine Führerschaft (Führerpersönlichkeiten der Weltpolitik). s. 99—106. — *Borborema, U.*, Brasilien und der Nationalsozialismus. s. 129—36. — *Dix, A.*, Volkstumspolitik. s. 136—41.

Zeitschrift für öffentliches Recht. Wien. 1934. Bd 14. H. 1. *Schoen, P.*, Die rechtliche Natur der Vatikanstadt u. des politischen Lateranvertrages. s. 1—25.

Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht. Berl. & Lpz. 1934. Bd 4. No 1. *Bloch, J.-D.*, Der Abschluss von Staatsverträgen nach schwedischem Recht. s. 25—52. — Entstehung u. Anerkennung von Mandschukuo. s. 72—83.

Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft. Stuttg. Bd 48: 3. (1934.) *Strele, K.*, Das Notverordnungsrecht im österreichischen, reichsdeutschen u. italienischen Staatsrecht. s. 382—409.

L I T T E R A T U R G R A N S K N I N G A R

ERIK FAHLBECK: *Ståndsriksdagens sista skede 1809—1866*. (Sveriges Riksdag. Historisk och statsvetenskaplig framställning utgiven enligt beslut av 1926 års riksdag. Förra avdelningen: Riksdagens historia intill 1865. VIII.) Pris kronor 12: 50. Sid. 1—482.

Det stora riksdagsverkets första avdelning går mot sin fullbordan. Endast den tidigare Vasatiden och frihetstiden återstå ännu att behandla, och även dessa delar torde inom en nära framtid utkomma. Docenten Fahlsbecks översikt över ståndsriksdagens sista skede står på gränsen till den senare, systematiska avdelningen, och den har även i viss mån kommit att röna intryck av detta förhållande. Ehuru andra avdelningen formellt börjar först med tiden efter representationsreformen, torde utvecklingen under den närmast föregående perioden likväl i viktiga avseenden lämpligast kunna behandlas i sammanhang med ännu existerande institut och befogenheter. Också har i den nu föreliggande delen åtskilligt lämnats åsido med hänsyn till kommande framställningar, och arbetets uppställning är även en annan än i de föregående banden. Av naturliga skäl har väsentligt större vikt måst fästas vid riksdagsskicket i inskränkt mening, under det att sådana allmänt historiska översikter som där i icke ringa utsträckning förekommit här ansetts vara onödiga.

Delen inledes med en skildring av 1809 års revolution och det nya statsskickets tillkomst, samt överhuvud grundragen av arbetet vid den författningsgivande riksdagen (sid. 11—90). Denna framställning innehåller visserligen icke särskilt mycket nytt, den ger knappast några synpunkter av större principiell räckvidd utöver dem som redan framkommit genom Brusewitz' forskningar. Men det har likväl sina stora fördelar att få en översikt av denna art, väl avvägd och utgörande en klok och omdömesgill sammanfattning av den förda diskussionen, och såvida detta varit författarens avsikt, kan man icke säga annat än att han i stort sett lyckats synnerligen väl. Ett nytt element av väsentligt intresse har han även infört genom sin redogörelse för tillkomsten av 1810 års RO, något som tidigare saknats. Tyvärr har han emellertid icke sammanfört denna på ett ställe, utan infogat den i en strängt kronologisk skildring av hela riksdagen. Det blir därigenom mindre lätt att följa tankegångens och diskussionens tråd, även om man å andra sidan kan förstå, att författaren velat ställa in debatterna om GRO i det allmänpolitiska sammanhanget.

En anmärkning av icke alldeles ringa vikt mot detta parti av arbetet är emellertid, att författaren varit väl frikostig med beteckningen »liberal». Överhuvudtaget är det på sätt och vis rentav att beklaga, att detta uttryck allmänt kommit att användas ens om 1809 års »konstitutionella» partigrupp. Visserligen kan man därvidlag stödja sig på samtida terminologi,¹ men å andra sidan föreligger också en viss risk för att man skall få svårt att hålla tillräckligt sträng boskillnad mellan denna tids och exempelvis 1830-talets liberaler. Särskilt på det konstitutionella området är detta uppenbart. 1809 års män voro tämligen undantagslöst anhängare av den Montesquieuska maktfördelningsläran, under det att liberalismen senare allt mera närmade sig en parlamentarisk åskådning. Denna skillnad mellan respektive oppositionsgruppers program, som med hänsyn till de faktiska förhållandena under dessa olika perioder är helt naturlig, får emellertid därför icke tillerkännas mindre betydelse i idéhistoriskt avseende, och framför allt får man nog akta sig för att endast därav att 1809 års män med tiden allt starkare betonade maktfördelningsgrundsatsen sluta sig till något avfall från en tidigare uppfattning, huru stark än motsättningen mellan dem och den senare samtids »liberaler» kunde komma att bli.

Emellertid har denna terminologi som sagt numera vunnit burkskap, och det är måhända onödigt att söka åstadkomma någon ändring därutinnan, såvida man endast gör nogga klart för sig de avgörande skillnaderna mellan de båda åskådningar som betecknas med samma namn. Någon anmärkning mot föreliggande arbete kan icke heller göras i detta avseende. Men däremot har författaren även efter samtida beteckningsätt gått väsentligt längre än som i allmänhet varit vanligt. Det kan knappast vara riktigt att beteckna alla dem som rönt någon inverkan av upplysningstidens idéer såsom liberala. När till kretsen av »liberala oppositionsmän» från tiden för 1800 års riksdag indirekt räknas biskop Carl von Rosenstein (sid. 23), eller när samme man 1809 räknas till »den liberalt reformvänliga falangen» (sid. 35), torde man knappast kunna följa författaren, åtminstone såvida han icke härvidlag bygger på nytt och hittills okänt material. Som bekant hörde ju Rosenstein tvärtom vid grundlagsriksdagen till dem, som till följd av nära samhörighet med Adlersparre betraktades med misstro av det konstitutionella partiets ledande män. Likaså måste det betecknas såsom ganska missvisande, när till de »framskjutna liberaler», vilka efter regeringsformens antagande erhöles plats i statsrådet, utom Adlerbeth, Platen och Järta räknas jämväl Gustaf IV Adolfs gamla verktyg Gustaf af Wetterstedt (sid. 52). Visserligen hade Wetterstedt en gång i sin allra tidigaste ungdom varit ansedd för rabulist, men hans samtida vittna med sällspord enighet om att denna sjuka med åren fullkomligt upphörde, och Wetterstedts senare goda samarbete med det konstitutionella partiets ledande män berodde säkerligen fram-

¹ Jfr härom A. Thomson: »Liberal». Några anteckningar till ordets historia. Festskrift tillägnad Theodor Hjelmqvist, 1926, sid. 171—189.

för allt på hans personliga smidighet. Huru pass tvättakta hans liberalism var, visas ju också av hans genom S. Andgrens forskning påvisade andel i 1812 års författningsreformplaner. Överhuvudtaget torde man kunna kräva, att beteckningen liberal — om den nu alls skall användas i fråga om 1809—10 års politiker — reserveras för det konstitutionella partiets utpräglat frisinnade teoretiker sådana som Mörner och Silverstolpe. De idépolitiska motsättningarna bli eljest lätt alldeles utsuddade. En annan sak är, att upplysningstidens politiska tänkande var commune bonum för nästan hela den politiskt bildade svenska överklassen, och att man således kan räkna med att utländska författningssidéer på många olika vägar påverkat grundlagsarbetet.

Tyngdpunkten i arbetet ligger emellertid i de båda senare avdelningarna. Andra avdelningen, betitlad »Riksdagsordningen 1810» (sid. 93—244), utgör en systematisk framställning av det 1810 skapade riksdagsskicket samt en statsrättslig kommentar till GRO. Den är för var och en som sysslar med det tidigare 1800-talets författningshistoria utomordentligt värdefull, om man också kanske någon gång är böjd att finna den onödigt utförlig. En olägenhet är även att man svårigen kan studera detta avsnitt utan att hela tiden behålla grundlagstexten framför sig, något som i och för sig icke oväsentligt minskar dess användbarhet. Den följande, »Riksdagsskickets utveckling» (sid. 247—432), utgör en rent kronologisk framställning, riksdag för riksdag, alltifrån 1810 års valriksdag till representationsreformens ikraftträdande. Det största utrymmet ägnas givetvis åt redogörelsen för representationsfrågans öden under denna tid, och författarens arbete är i detta avseende högst värdefullt. Men det kronologiska framställningssättet utgör en allvarlig svaghet. De principiella linjerna utsuddas, och man har ofta svårt att följa utvecklingen av de olika partiernas och gruppernas åskådning. Det förtjänar dessutom ått anmärkas, att Svedelius i sitt arbete om representationsreformens historia redan givit en kronologisk översikt, som på flera väsentliga punkter sammanfaller med författarens, även om den, såsom riktigt anmärkes, numera är något föråldrad. Dessutom ingår i denna avdelning en framställning av alla genomförda och så gott som alla föreslagna ändringar i GRO och dithörande stadganden. Denna redogörelse blir till följd av det kronologiska framställningssättet mycket oöverskådlig och svårläst. Det är svårt att finna den röda tråden, och bland annat kan läsaren knappast uppdriva något intresse för de uppräkningsar av inom KU avlivade grundlagsmotioner, som flerstädes förekomma. Det torde väl vara fråga om icke detta parti hellre hade bort sammanföras med den föregående avdelningens statsrättsliga framställning, som särskilt i de fall där grundlagsändringar redan på ett tidigt stadium ägde rum lätt kan giva anledning till missförstånd, detta särskilt som endast mycket sparsamma hänvisningar förekomma och arbetet icke är försett med något sakregister. Men

även oavsett detta torde en rätt väsentlig förkortning av den tredje avdelningen utan större svårighet ha varit möjlig.

Mot dessa båda avdelningar kunna emellertid också riktas några icke alldeles betydelselösa detaljmärkningar. Så förefaller det knappast fullt övertygande, när författaren (sid. 107) söker åt prästeståndet vindicera en i viss mån folkvald karaktär därigenom att prästerna i sin tur vore valda av församlingarna. En mycket stor del av pastoraten utgjordes ju vid denna tid av regala och patronella; medan när det var fråga om de konsistoriella gällan församlingen var bunden inom de ofta snäva gränser, som bestämdes genom konsistoriets förslag, något som var av stor betydelse särskilt då det gällde mera eftersökta befattningar. Det förefaller t. o. m. sannolikt att flertalet av prästeståndsriksdagsmännen — vilka ju i allmänhet stodo på en hög bildningsnivå — hade utnämnts till sina pastorat på detta sätt. — Framställningen av de regler, som gällde angående ledamot som förgick sig på Riddarhuset, är likaså ganska missvisande: här talas bl. a. om »ett tolvmannautskott, varav lantmarskalken må utse hälften» (sid. 155). Det är icke lätt att av detta uttryck förstå, att utskottets andra hälft skulle tillsättas av den felande själv, något som emellertid vid ett ryktbart tillfälle kom att få viktiga konsekvenser. Man förvånar sig också över att författaren icke i framställningen av ståndens enskilda utskott (sid. 204 f.) lämnat plats för några ord om prästeståndets ingalunda oviktiga »ecklesiastika utskott» med dess pastoral- och lagavdelningar.

I den senare avdelningen fäster man sig särskilt vid att författaren givit en så pass öklar framställning av den konservativa ståndpunkten i representationsfrågan. När han (sid. 322) gör gällande att de konservativa ansågo de existerande fyra stånden representera »samhällets väsentliga beståndsdelar», utgår han från en tolkning av denna riktnings åskådning som vinner stöd endast hos några få av samtidens mest extrema konservativa författare. I själva verket byggde försvaret för ståndrepresentationen på helt andra tankegångar. De konservativa ansågo det i allmänhet ganska likgiltigt om stånden representerade samhällets väsentliga *beståndsdelar* eller icke. Representationen var icke någon rättighet som tillkom alla grupper i samhället, den var en uppgift, en skyldighet, som överlämnats till vissa därför särskilt lämpade korporationer. Det är karakteristiskt, som så ofta anmärkts, att de konservativa gärna framställde stånden såsom företrädare för vissa särskilda *principer* i samhället, varigenom svagheten i de tre högre ståndens numerära underlag förlorade all sin betydelse. Detta behövde icke hindra att inom samhället funnes en mängd synnerligen viktiga beståndsdelar, som icke vore representerade, helt enkelt därför att de icke lämpade sig för en sådan uppgift som att välja riksdagsmän. De som fått sig den representativa uppgiften tilldelad, hade att utan allt avseende på dessa skillnader i politiska »rättigheter» opartiskt tillgodose alla samhällsgruppers sanna intressen. Däremot må det vara tillåtet att särskilt understryka författarens intressanta och riktiga påpe-

kande, att Hårtmansdorffs representationsförslag 1851 i själva verket ingalunda innebar något »avfall» från hans tidigare konservativa ståndpunkt, utan endast en utveckling av 1840 och 1844 års förslag. — En annan anmärkning som med ett visst skäl kan göras är att framställningen av Karl Johanstidens oppositionsriksdagar genom det starka betonandet av de rent riksdagstekniska synpunkterna kommit att bli ofullständig och ensidigt inriktad. Det är exempelvis icke så alldeles övertygande, när oppositionen 1817—18 (sid. 289) framställs såsom blott och bart en fortsättning på 1815 års tendenser. Skillnaderna voro dock ganska väsentliga, särskilt i avseende på det näringspolitiska momentet, som 1815 helt och hållet dominerade men 1817—18 var så gott som betydelselöst. Man blir också något förvånad över att i sammanfattningen av 1834—35 års riksdag, där oppositionen för första gången framgångsrikt gått till attack mot regeringen statsutskottsvägen, finna påståendet att först efter riksdagen oppositionen »stod framför portarna». Ej heller förefaller det alldeles riktigt att säga att borgarståndet 1840 »behärskades av den radikale Petré»; det framhölls ju tvärtom mycket ofta att den verkligt inflytelserike ledaren var icke Petré utan Waern. — Förvånande är också, att de gemensamma sammanträdena mellan stånden, som ju, låt vara ytterst informellt, förekommit redan så tidigt som 1823, icke beröras förrän i samband med 1834—35 års överläggningar i representationsfrågan. Några andra mindre väsentliga inadvartenser av denna typ må här förbigås.

Huvudanmärkningen mot den tredje avdelningen måste emellertid bli den, att författaren allt för mycket begränsat sin uppgift. Man saknar ett genomfört försök att ställa in riksdagen i dess naturliga sammanhang med andra faktorer inom statslivet, och i den kronologiska redogörelsen för riksdagarna liksom i riksdagsskickets förändringar finner man intet allmänt konstitutionellt sammanhang, ingen problemställning grundad på studiet av författningens liv som helhet. Frågan om förhållandet mellan regering och riksdag har helt och hållet lämnats åsido, något som är så mycket mera beklagligt som någon behandling därav så vitt man kan förstå icke heller är avsedd att inflyta i verkets senare avdelning. Hade uppgiften utvidgats till att omfatta även dessa problem, hade den visserligen blivit ojämförligt mycket svårare, men å andra sidan torde det framför allt vara detta som man söker i en nära femhundra sidor stark redogörelse för ständsriksdagens sista skede. Det var ju dock denna fråga, som under hela perioden var den dominerande, och som även utövade ett bestämmande inflytande på representationsfrågans behandling. Åtminstone för rec. förefaller det tämligen ostridigt, att en omläggning därvidlag hade varit möjlig även inom den begränsade utrymmesramen, såvida endast en väsentlig del av de nu behandlade konstitutionella petitesserna hade utlämnats.

I ett sista kapitel med titeln »Sammanfattande återblick. Repre-

sentationsfrågans förutsättningar och begränsning» (sid. 433—472) har författaren slutligen bl. a. givit sig på en undersökning av representationsfrågans sociala bakgrund. Det vill förefalla som om detta trots det begränsade omfånget vore arbetets utan gensägelse intressantaste och värdefullaste parti. Klart och koncist och oberoende av alla förutfattade meningar framlägges här problemställningen för en socialhistorisk undersökning av representationsfrågans förutsättningar. Någon slutgiltig lösning av problemet kan icke komma ifråga: den skulle ha krävt utomordentligt vittgående ekonomisk-historiska forskningar; men redan genom betonandet av att förändringarna *inom* den jordbrukande klassen varit de väsentligaste får man likväl en uppfattning om den enda möjliga vägen till en fortsatt undersökning av dessa förhållanden. Man har all anledning att vara tacksam för detta initiativ, som för svensk författningshistorisk forskning betecknar en viktig och värdefull nyhet.

Till slut må här anmärkas, att författarens uttryckssätt ibland icke är fullt exakt. Så förefaller det orimligt, när bondeståndets sekreterare (sid. 40) kallas för ståndets »edsvurne kronjurist». Likaså har man svårt att förstå vad författaren (sid. 115) egentligen avser med »allmogen jämte likartade näringsgrupper»; åtminstone vinner man icke klarhet förrän i slutkapitlets befolkningsstatistiska uppgifter. Att kalla förslag från Kungl. Maj:t jämlikt RF § 89 »propositioner rörande rikets allmänna styrelse» är knappast heller fullt riktigt; en smula oroväckande är det också när beteckningen »gubben på fyrkanten» (sid. 356) rent språkligt kommer att beteckna C. W. Liljecrona istället för Carl XIV Johan, eller när GRO § 23 (sid. 315) påstås handla om lantmarskalkens »företrädare», när den tydligen avser hans ställföreträdare. Det sistnämnda står på gränsen till de rena tryckfelen, vilka äro synnerligen talrika och ibland ganska underhållande (sid. 405: »förhastade beslut under intryck av förledande vältare» i st. f. vältalare), men ibland också direkt meningsstörande, såsom när (sid. 53) talas om 1789 års förbud mot *ofrälse* sekreterare i bondeståndet, eller (sid. 331) »prorogerats» helt hastigt förvandlats till »prolongerats».

Som helhet utgör detta arbete emellertid ett värdefullt bidrag till kännedomen om det tidigare 1800-talets författningsliv. Man får här utom en redogörelse för riksdagsskickets tillkomst och representationsfrågans utveckling även relativt fullständiga uppgifter om hur det verkligen gick till i ständsriksdagens arbete och vilka statsrättsliga stridsfrågor av riksdagsteknisk natur som voro aktuella. För var och en som skall arbeta med tidens riksdagstryck eller på andra områden studera dess konstitutionella utveckling är det en stor fördel att i docenten Fahlbecks grundliga och vederhäftiga arbete finna en ledning och kunna söka lösningen till svårbegripliga formella tvistefrågor. Ett statsrättsligt studium av en för sjuttio år sedan avskaffad grundlag hör väl knappast till de mera fängslande sysselsättningarna, men just därför har man skäl att vara

tacksam mot författaren för att han i detta avseende icke sparat någon möda och för hans säkra omdöme om tidens statsrättsliga frågor, som bygger på en beundransvärd förtrogenhet med den allmänna konstitutionella utvecklingen. Man skulle endast önska, att han även låtit dessa egenskaper komma till sin rätt i spörsmål av mera allmänt intresse och större principiell räckvidd.

Gunnar Heckscher.

RAMSAY MUIR: *How Britain is governed*. Third revised edition. 335 sid. London 1933.

I inledningen framhåller förf., att han med sin bok avsett dels att ge en realistisk, så vitt möjligt objektiv och opartisk framställning av det engelska statsskicket såsom det för närvarande är beskaffat, dels att undersöka huruvida engelsk parlamentarism i sitt nuvarande skick är en effektiv och ändamålsenlig styrelseform och dels slutligen att ange de önskvärda reformer, som skulle vara ägnade att bota rådande missförhållanden. I detta samband gör han vidare det något överraskande påståendet, att i England undervisningen vid skolor och universitet rörande landets styrelsesätt alljämt väsentligen bygger på den skildring av engelsk parlamentarism, som Bagehot gav för sjuttio år sedan, trots att Bagehots framställning endast har ett historiskt värde och icke på något sätt är tillämplig på de nuvarande förhållandena. I denna situation har Muir tagit till sin uppgift att klarlägga de genomgripande förändringar, som sedan Bagehots dagar inträtt i det engelska parlamentariska styrelsesättet och som man alltså vanligen icke uppmärksammar. Det är omisskännligt, att han vill spela rollen av en ny Bagehot, och möjligen lyckas han också i någon mån i denna sin föresats. Men genom att helt enkelt bortse ifrån det mesta, som är skrivet rörande engelsk parlamentarism efter Bagehot, — Muir synes sålunda varken känna till Sidney Low's eller Lowell's bekanta arbeten — söker han ge sin framställning av de rådande förhållandena ett drag av originalitet, som den i själva verket icke äger.

Med skärpa betonar förf., att de väsentliga karaktärsdragen i den engelska parlamentarismen i dess nuvarande form äro dels regeringens absoluta allsmäktighet, när den förfogar över en majoritet i underhuset, dels parlamentets fullständiga underkastelse under kabinettet. Regeringen, som förfogar över det kungliga prerogativet, har även absorberat parlamentets maktbefogenhet. Med stöd av en stark partiorganisation har regeringen gjort underhuset till sitt lydiga redskap. Parlamentet har nu endast två funktioner att fylla, nämligen dels att tjänstgöra som registreringsapparat för valutgången och dels att utgöra en rådgivande församling.

När Muir talar om regeringen (the Government) innefattar han i detta begrepp två element, nämligen ministären och den stora kåren av departementsämbetsmän (the Permanent Civil Service),

vilkas inbördes förhållande det är av stor vikt att klarlägga. Han tar först upp det sistnämnda elementet till behandling som varande det betydelsefullaste. Samtidigt som man vill ge Muir rätt i, att byråkratens roll i statslivet i allmänhet icke vinner ett tillräckligt beaktande, måste man invända, att han i någon mån synes överdriva dess betydelse. Byråkratien utgör, enligt förf., den dominerande maktfaktorn i det engelska statslivet och den utövar ett avgörande inflytande inte endast inom administrationen utan även på lagstiftningen och det finansiella området. När en minister inträder som chef för ett departement, har han vanligen icke någon förhandskunskap om sitt nya verksamhetsområde. Han blir därför nästan fullkomligt beroende av ämbetsmännen, enkannerligen de högre. I nittionio fall av hundra måste han med eller mot sin vilja vid beslutens fattande böja sig för den sakkunskap, som ämbetsmännen representera, och avgöra ärendena icke enligt sina egna utan enligt deras intentioner. Det är sålunda faktiskt i huvudsak byråkratien, som handhar lagstiftningen och den under de senare åren oerhört ökade förordningsrätten och som bestämmer över anslag och skatter. Muir tillägger, att ministrarna givetvis icke alltid och i alla avseenden äro rena marionetter i byråkratens händer. Ett ministerskifte betyder ju alltid i någon mån en omläggning av departementens politik, och kabinettets politiska inställning trycker naturligtvis sin prägel på beslutens karaktär, när det gäller ärenden av politisk vikt, och på utformandet av lagförslag av stor partipolitisk betydelse. Byråkratens ökade makt och betydelse är ett naturligt resultat av de senaste femtio årens utveckling. Det anmärkningsvärda är, att byråkratien i utövandet av sin ytterst betydelsefulla verksamhet icke står under någon effektiv kontroll vare sig från kabinettets eller parlamentets sida.

De maktbefogenheter, som kabinettet absorberat, äro för vittomfattande, för att de tillfredsställande skola kunna utövas av en så arbetstyngd och illa organiserad församling. Kabinettet kan enligt Muir endast i ringa mån fylla de enorma uppgifter det påbördat sig. Det kan sålunda varken utöva den absolut erforderliga kontrollen över departementens vidlyftiga verksamhet eller organisera ett effektivt samarbete de olika departementen emellan. För att kabinettet bättre skall sättas i stånd att fylla sina krävande uppgifter förordar förf. vidtagandet av en tidigare föreslagen reform av dess organisation. Den går i huvudsak ut på att kabinettsmedlemmarnas antal minskas och att departement med likartade och delvis sammanfallande verksamhetsområden underordnas en gemensam chef, vilken ensam skall vara medlem av kabinettet. Sålunda skulle t. ex. »the India Office» och »the Colonial Office» underordnas en minister »for Imperial Affairs», som skulle ha säte i kabinettet. Ministrarna för »the Admiralty», »the War Office» och »the Air Ministry» skulle icke längre vara ledamöter av kabinettet, utan i stället skulle dessa departement representeras av en försvarsminister. På samma sätt skulle även andra departement samordnas, och man

skulle få ett kabinett bestående av tio medlemmar. Genom en dylik omorganisation skulle de enskilda departementscheferna få tid och tillfälle att kontrollera, kritisera och övervaka departementens verksamhet, och en fruktbringande samverkan mellan de olika departementen skulle garanteras.

Enligt Muir's mening bör parlamentet icke vara en i egentlig mening styrande församling. Dess viktiga och väsentliga uppgift är att å folkets vägnar utöva den oundgängliga kontrollen och kritiken över kabinettets och byråkrationens verksamhet. Den huvudsakliga anledningen till att underhuset icke fullgör sina skyldigheter i detta avseende är, att det är drivet till nästan fullständig underkastelse under kabinettet, när kabinettet kommenderar över en majoritet i underhuset. En ändring i detta tillstånd är oundgängligen erforderlig. Underhuset måste återgivas rätt till fri diskussion och till obehindrad kontroll för att därigenom återvinna sin förlorade prestige. Roten till det onda ligger i det rådande parti- och valsystemet.

Förf. utdömer systemet med majoritetsval i enmansvalkretsar, som ofta givit till resultat, att ett parti, som endast erhållit en minoritet av de vid valet avgivna rösterna, fått en överväldigande majoritet i underhuset. Införandet av ett proportionellt valsätt skulle verksamt bidra att undanröjda de svagheter, som vidlåda engelsk parlamentarism i dess nuvarande skick. Väljarnas intresse för parlamentet skulle ökas därigenom att de skulle känna sig vara tillbörligen representerade. Det proportionella valsättet skulle med största sannolikhet garantera ett eftersträfvansvärt flerpartisystem. Vanligen skulle ett parti icke ensamt kunna erhålla majoritet i underhuset, varigenom man skulle tvingas att tillgripa minoritetsregeringar, vilka av förf. betraktas som varande den snart sagt ideala regeringstypen, åtminstone för England. En minoritetsminister kan nämligen icke tänkas styra landet på samma diktatoriska sätt som ett majoritetskabinett. Den blir beroende av andra partiers understöd och måste i underhuset tillåta en verklig diskussion av lagförslagen, en detaljkritik av anslagskrav och skatteyrkanden. Den måste även tolerera att dess eget och departementens arbete utsättes för en behörlig kontroll och en ingående kritik. Minoritetsregeringssystemet skulle alltså vara ägnat att återgiva parlamentet något av dess forna makt och betydelse. Men för att underhuset skall vara i stånd att fylla dessa uppgifter fordras en reform av dess arbetsmetoder.

I detta syfte föreslår Muir en anordning, varigenom utövandet av laginitiativet från de enskilda underhusmedlemmarnas sida skulle underlättas. Lagförslagen skulle aldrig — även om de partipolitiskt vore av stor betydelse — kunna behandlas av »the Committee of the Whole House» utan alltid hänvisas till de ständiga utskotten, vilkas antal skulle ökas samtidigt som medlemsantalet i varje utskott skulle minskas. Underhuset skulle vidare inte längre handha den direkta behandlingen av »private bills». Denna uppgift borde lämpligen övertagas av departementen, ehuru en effektiv kontroll

från parlamentets sida skulle säkras. Utövandets av den vidsträckt förordningsrätten skulle likaledes ställas under sträng kontroll. En serie utskott, motsvarande de olika departementsgrupper, som skulle bli ett resultat av den föreslagna omorganisationen av kabinettet, skulle upprättas och i dessa skulle, i stället för i »the Committee of Supply», behandlingen av budgeten förekomma. Dessa äro i största korthet de viktigaste av Muir föreslagna reformerna beträffande underhusets arbetsätt.

Det nuvarande överhuset betraktas av förf. som en anomali i en demokratisk statsorganisation. Han förordar dess ersättande av en övre kammare, som icke skulle bestå av mer än 200 medlemmar. Av dessa skulle 150 väljas av underhuset enligt en proportionell valmetod. De övriga 50 medlemmarna skulle utses på ett sådant sätt, att det gamla överhusets bästa element kunde bevaras. Denna övre kammare skulle vara klart underordnad underhuset men kunna övertaga en del av dess stora arbetsbörda.

Ovan har endast i största korthet det väsentliga innehållet i Muir's bok antytts. Hans skildring av hur den engelska parlamentarismen för närvarande verkar är i flera avseenden tendentiös och schematisk, men den är ur många synpunkter förtjänstfull. Framställningen är både klar och skarp. Med stor intensitet inpräntar förf. hos läsaren de drag han funnit utmärkande för modern engelsk parlamentarism; dock ger han stundom sina teser och iakttagelser en olyckligt tillspetsad formulering, vilket ibland leder honom till motsägelser. I det hela är emellertid Muir's arbete både instruktivt och klarläggande, samt i sin lättillgängliga form synnerligen underhållande.

Muir's omdömen om engelsk parlamentarism och hans reformförslag äro präglade av hans kända liberala, demokratiska åskådning. Det är inte utan sitt intresse att konstatera, att medan man här i Sverige på demokratiskt håll ser demokratiens räddning i en stark regeringsmakt, majoritetsregeringssystem och t. o. m. majoritetsval, ropar man från samma håll i England efter minoritetsregering, ökad makt för parlamentet, flerpartisystem och proportionella val.

Ragnvald Lundström.

Till red. insända skrifter.

- Ekonomisk Tidskrift.* 1934. H. 1. Uppsala 1934.
- Ekonomiska Samfundets Tidskrift.* Ny serie. H. 29. Hfors 1934.
- Finsk Kommunal-tidskrift.* 1934. Nr 1—3. Hfors 1934.
- Finsk Tidskrift för vittnerhet, vetenskap, konst och politik.* T. CXVI. H. III—IV. Hfors 1934.
- Historisk Tidskrift.* 1934. H. 1. Sthlm 1934.
- Il Secolo Fascista.* 1934. N:o 6. Roma 1934.
- Industria.* Årg.-XXX. N:o 7—11. Sthlm 1934.
- Institut International d'Agriculture, Rome.* Revue Internationale d'Agriculture. 1934. N:o 3—4. Rome 1934.
- Internationäl labour review.* Vol. XXIX. N:o 3—5. Genève 1934.
- Kommersiella Meddelanden.* Årg. 21. Nr 5—10. Sthlm 1934.
- Konsumentbladet.* 1934. Nr 12—21. Sthlm 1934.
- Meddelanden från Handelskammaren i Gefle.* 1933. H. 5. Supplement. Gefle 1934.
- Mercator.* Tidskrift för Finlands näringslif. Årg. XXIX. Nr 11—21. Hfors 1934.
- Nationälökonomisk Tidsskrift.* 1934. H. 2. Kbhvn 1934.
- Nordisk Försäkringstidskrift.* 1934. N:o 2. Sthlm 1934.
- Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri.* 1934. H. 2. Sthlm 1934.
- Skandinaviska Kreditaktiebolaget.* Kvartalsskrift. 1934. Nr 2. Sthlm 1934.
- Social Tidskrift.* 1934. Nr 3—4. Hfors 1934.
- Sociala Meddelanden.* 1934. Nr 3—5. Sthlm 1934.
- Statistisk Månadsskrift.* Årg. 29. Nr 2—4. Sthlm 1934.
- Stockholms stads statistik.* I. Statistisk årsbok för Stockholms stad. 1933. — III. Hälsa- och sjukvård år 1932. — XIV. Statistisk redogörelse för allmänna val i Stockholm år 1932. Sthlm 1933.
- Sunt Förnuft.* Årg. XIV. Nr 3—4. Sthlm 1934.
- Svensk Finans-tidning.* Årg. XII. Nr 19—23. Sthlm 1934.
- Svensk Jurist-tidning.* 1934. H. 2—3. Sthlm 1934.
- Svensk Skatt-tidning.* 1934. H. 1. Sthlm 1934.
- Svenska Stadsförbundets Tidskrift.* 1934. H. 2—3. Sthlm 1934.
- Sveriges officiella statistik.* Industri år 1932. Av Kommerskollegium. — Kooperativ verksamhet i Sverige år 1932. Av K. Socialstyrelsen. — Sjöfart år 1932. Av Kommerskollegium. Sthlm 1934.
- Tiden.* 1934. Nr 4—5. Sthlm 1934.
- Tidsskrift för Rettsvidenskap.* 1934. H. 1—2. Oslo 1934.
- Weltwirtschaftliches Archiv.* Band 39. Heft 3. Jena 1934 (tr. Hamburg).
- Årsskrift* utgiven av Åbo Akademi. XVI—XVII. Åbo 1934.
- Ökonomi og Politik.* Aarg. 8. Nr 1. Kbhvn 1934.
- LAKHOVSKY, GEORGES, Le Racisme et l'Orchestre universel. Paris 1934. Librairie Félix Alcan.
- RAUSING, RUBEN, Privat initiativ eller planhushållning. (Meddelanden från Skattebetalarnas Förening, nr 40.) Sthlm 1934.
- STAEL VON HOLSTEIN, LAGE, Om internationella servitut. (Särtryck ur »Tidskrift utgiven av Juridiska föreningen i Finland» 1934. H. 1).
- WEIBULL, CURT, Bismarcks fall. (Svenska Humanistiska Förbundets skrifter.) Sthlm 1934. P. A. Norstedt & Söners Förlag.
- Sveriges Riksdag. Historisk och statsvetenskaplig framställning. Utg. enl. beslut av 1926 års riksdag. Förra avd. Band VIII. Ständsriksdagens sista skede 1809—1866. Av ERIK FAHLBECK. Sthlm 1934. Victor Pettersons Bokindustriaktiebolag.
- Undersökning, rörande svenska fordringar och andra tillgångar i Tyskland. Av Kungl. Kommerskollegium, Statistiska byrån. Sthlm 1934 (i maskinskrift).

Försäkringsaktiebolagen "Skåne" och "Malmö"

Huvudkontor i Malmö

Brand=
Liv=
Olycksfalls=
Automobil=
och andra
Försäkringar

Den 1 januari 1934 ansvarade »Skåne» för

Brandförsäkringar c:a	2.300.000.000 kronor
Kapitalförsäkringar c:a	225.000.000 kronor
Ränteförsäkringar c:a (årligen)	1.600.000 kronor

Den 1 januari 1934 utgjorde »Skånes»

Samtliga fonder c:a	90.000.000 kronor
(incl. garantifondförbindelser .	9.300.000 kronor)
